

ERUDITIO
MORES
FUTURUM

FAKULTA HUMANITNÝCH VIED UNIVERZITY MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI

NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE

ČASOPIS O SÚČASNEJ LINGVISTIKE,
LITERÁRNEJ VEDE, TRANSLATOLÓGII A KULTUROLÓGII

ROČ. 5, ČÍSLO 1, JÚL 2013

ISSN 1338-0583

Šéfredaktor

doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD. (vladimir.bilovesky@umb.sk)

Zástupca šéfredaktora

PhDr. Ivan Šuša, PhD. (ivan.susa@umb.sk)

Tajomníčka

Mgr. Paulína Kováčová (paulina.slosarova@gmail.com)

Technická redaktorka

Mgr. Katarína Dlhošová (katarina.dlhosova@umb.sk)

Členovia Redakčnej rady

prof. PhDr. František Alabán, CSc.

PhDr. Mária Bieliková, PhD.

doc. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD.

prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.

PaedDr. Mária Hardošová, PhD.

prof. Dr. Michal Harpáň

PhDr. Anita Huťková, PhD.

doc. PhDr. Alojz Keníž, CSc.

Mgr. Dušan Kováč Petrovský, PhD.

doc. PhDr. Marta Kováčová, PhD.

prof. PhDr. Mária Kusá, CSc.

doc. Dr. Simigné Fenyő Sarolta, PhD.

prof. PhDr. Jozef Sipko, CSc.

prof. Larisa Sugay, DrSc.

doc. Dr. Tünde Tuska, PhD.

prof. PhDr. Anna Valcerová, CSc.

doc. PhDr. Ján Vilikovský, CSc.

Všetky uverejnené príspevky sú recenzované.

Časopis NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE je zaregistrovaný v databáze INDEX COPERNICUS.

OBSAH

NAMIESTO ÚVODU	5
<u>ŠTÚDIE A ODBORNÉ ČLÁNKY</u>	
Dana Hučková ONEIRIZMUS JAKO JEDEN Z MOTÍVOV SLOVENSKEJ MODERNY	6
Ivan Šuša MEMOÁROVÁ LITERATÚRA S TÉMOU HOLOKAUSTU – MEDZILITERÁRNOSŤ A AREÁLOVÉ PRIENIKY	17
Ladislav György MORFOSYNTAKTICKÁ ANALÝZA TALIANSKÝCH SUBORDINATÍVNYCH KONŠTRUKCIÍ S DÔRAZOM NA SÚSLEDNOSŤ ČASOV (V KONFRONTÁCIÍ TALIANČINA – SLOVENČINA)	31
Jana Veselá OBSERVACIONES SOBRE EL TRATAMIENTO DE LAS LOCUCIONES GENERADAS POR LOS VERBOS PRONOMINALES EN LOS DICCIONARIOS <i>CLAVE</i> Y <i>DRAE</i>	43
Radka Fridrichová À PROPOS DES HOMONYMES ISSUS DE LA TRONCATION – À LA RECHERCHE DU MOT D’ORIGINE	53
Андрей Краев – Надежда Гануделёва СПЕЦИФИКА ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОВ ИЗ СФЕРЫ ОБРАЗОВАНИЯ СО СЛОВАЦКОГО НА УКРАИНСКИЙ И РУССКИЙ ЯЗЫКИ	63
Urszula Michalik – Mirosława Michalska-Suchanek FUNKCJA IMPRESYWNA JĘZYKA-PRZYMIOTNIK JAKO NARZĘDZIE PERSWAZJI W <i>PUBLIC RELATIONS</i>	75
Dominika Rašová SOCIOPRAGMATIKA V ONLINE DENNÍKOCH	83
Martina Bodnárová <i>To ňeže odchadzaju l’udze, a l’e odňešu ich!</i> VERBA MOVENDI V SPONTÁNNEJ NEINŠTITUCIONÁLNEJ KOMUNIKÁCIÍ DOSPELÝCH NA VÝCHODNOM SLOVENSKU	96
Jana Waldnerová KUBA V DIELACH REINALDA ARENESA	109
Dana Ďurovková VYBRANÉ KULTÚRNE ŠPECIFICKÉ VÝRAZY Z ROMÁNU „CIEN AÑOS DE SOLEDAD“ A ICH PRENOS DO CIELOVEJ KULTÚRY	118
Jana Pecníková KULTÚRNA A NÁRODNÁ IDENTITA V KONTEXTE SÚČASNÉHO FRANCÚZSKA	128

RECENZIE

Zuzana Bohušová
KNIHA O KOGNÍCII A BYDLISKU JAZYKA 143

Anita Huřková
TROJITÁ STRATÉGIA (NIELEN) MAĎARSKEJ POSTMODERNY 145

Martin Pleško
JAZYKOVÁ POLITIKA VO FRANKOFÓNNYCH KRAJINÁCH 150

Martin Pleško
FRANCÚZŠTINA NA AFRICKOM KONTINENTE 151

Mária Bieliková
FORMEN DES NIHILISMUS BEI HERMANN HESSE 152

Tünde Tušková
KOMPARATÍVNE POHĽADY NA SLOVENSKÝ VS. TALIANSKY JAZYK 153

SPRÁVY A INFORMÁCIE

Eva Čulenová
PREZENTÁCIA NOVEJ KNIHY O BANSKOBYSYTRICKEJ TRANSLATOLÓGII 155

Martin Kubuš
PREKLADATEĽSKÉ SOIRÉE 4 155

Martin Kubuš
**ÚSPECH BANSKOBYSYTRICKÝCH ŠTUDENTOV TRANSLATOLÓGIE
NA PREKLADATEĽSKEJ UNIVERZIÁDE** 156

Eva Reichwalderová
SLÁVNOSTNÉ OTVORENIE *KNIŽNICE VLADIMÍRA OLERÍNYHO* 157

Őszi Brigita
BESZTERCEBÁNYÁRA LÁTOGATOTT AZ IRODALMI SZEMLE ÚJ SZERKESZTŐGÁRDÁJA 158

Barbara Végħ
**MINDENNEK AZ ÓSFORRÁSA A MESE...
(BESZTERCEBÁNYAI BESZÉLGETÉS N. TÓTH ANIKÓVAL)** 159

Ivan Šuša
JUBILANT PROFESOR ĽRICH SEDLÁK 160

POKYNY PRE AUTOROV 161

NAMIESTO ÚVODU

Vážené čitateľky a čitatelia,

po polroku sa k vám opäť dostáva ďalšie číslo *NOVEJ FILOLOGICKEJ REVUE*. Nájdete v ňom vedecké štúdie, odborné články, recenzie a informácie, týkajúce sa otázok lingvistiky, literárnej vedy, translatológie a kulturológie. Mnohé z ponúkaných vedeckých štúdií riešia problémy, ktoré svojím charakterom vstupujú do viacerých areálov a zobrazujú ich možné presahy, napr. v binarite vzťahov jazykoveda-translatológia, literárna veda-kulturológia či literárna veda-história. Autori zo Slovenska, Českej republiky, Poľska a Maďarska prezentujú príspevky z konkrétnych oblastí filologického výskumu (romanistiky, slavistiky, slovakistiky, germanistiky a hungaristiky). Ani v tomto čísle nechýbajú recenzie monografií či učebníc.

Teší nás, že náš priestor môžeme venovať aj úspechom študentov (banskobystrickí študenti translatológie zožali výrazný úspech na *Prekladateľskej univerziáde*), vedeckým a publikačným aktivitám, ktoré stoja za pozornosť (prezentácia knihy *Banskobystrická translatológia*) či stretnutiam s osobnosťami filológie a prekladu (tradičné *Prekladateľské soireé*). Informujeme tiež o zriadení novej hispanistickej knižnice na Univerzite Mateja Bela (vd'aka daru profesora Vladimíra Olerínyho).

Tešíme sa na vaše príspevky do ďalšieho vydania – v decembri sa na internete objaví už v poradí desiate číslo *NOVEJ FILOLOGICKEJ REVUE*.

Redakčná rada

ONEIRIZMUS AKO JEDEN Z MOTÍVOV SLOVENSKEJ MODERNY

Dana Hučková

Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava
Dana.Huckova@savba.sk

Oneirizmus, pojem označujúci predĺženie snového stavu do bdelosti, sa v kontexte modernisticky orientovaných próz slovenskej literatúry z obdobia prvých dvoch desaťročí 20. storočia transformoval do podoby symbolistického motívu snových vízií a záznamov horúčkovitých halucinačných stavov. Modernistický subjekt, ktorý bol v zásade znepokojený stratou ideálov, zažíval pocity ideovej prázdnoty, pesimizmu a neviery, strácal chuť do života, sa v rámci halucinačných stavov, dejúcich sa akoby mimo vôle spiaceho, zaoberal zásadnými otázkami života a smrti, existencie človeka, ľudstva, viery v Boha...

Konkrétne realizácie motívu v literatúre Slovenskej moderny predstavujú krátke prozaické práce nasledovných autorov: Ivan Lilge-Lysecký: *V horúčke* (1907), Ivan Gall: *Z Volod'ovho denníka* (1910), Martin Rázus: *Rozprávka* (1910), *Sen* (1910), *Keď srdce nedbá skamenieť...* (1918). Čiastočne – cez moment vyhroteného afektu – naň odkazujú tiež Samo Cambel-Kosorkin: *Zlomená duša* (1910) a doteraz jednoznačne neidentifikovaný autor (pseudonym R., pravdepodobne Vladimír Roy): *Rapsódia* (1910).

S ohľadom na takúto početnosť spracovania a časovú blízkosť vzniku próz (texty z rozmedzia rokov 1907 – 1918) možno motív snových, delirických stavov vnímať ako dobovo príznakový. Podľa poľskej literárnej histórie, zaoberajúcej sa výskumom poľského modernizmu z prelomu 19. a 20. storočia, užšie literárnou tvorbou hnutia *Młoda Polska*, je to jeden z konvenčných modernistických motívov (M. Podraza-Kwiatkowska, W. Gutowski, K. Wadołny-Tatar) (1). Nakoľko doterajší výskum Slovenskej moderny tento motív doposiaľ zvlášť nešpecifikoval, predmetná štúdia má charakter úvodných poznámok k téme. V centre pozornosti je literárne stvárnenie daného motívu, nie ponúkajúce sa prepojenia s teológiou, filozofiou (v línii filozofie A. Schopenhauera bol sen chápaný ako brat smrti alebo brat nirvány) (2) alebo psychológiou (výklad snov S. Freuda).

Subjektívna romantická téma snenia sa v modernistických prozaických textoch, v žánri poetickej črty alebo fragmentu, spojila s vyhrotenou subjektivitou a tendenciou

k iracionalizmu. Citová exponovanosť a celková intenzifikácia pocitovosti, ako súčasť projekcie psychických stavov, mali vplyv aj na kompozičnú skladbu motívov a významových častí. Opisy snov a vízií ilustrujú situáciu vnútorného nepokoja literárneho subjektu, ktorý často vystupuje ako ja-rozprávač. Výrazná je tendencia k dramaticky poňatému monológovi.

V snových prózach stoja proti sebe reálny svet a svet fantastický, pričom v priestore vízií, na ktoré dali impulz chorobný stav, intelektuálna kríza alebo sklamanie v láske, sa riešia zásadné existenciálne a emocionálne problémy: pomer k životu, zmysel ľudského bytia, strach zo smrti, život bez lásky.

Vo vybraných literárnych textoch stvárňujúcich motív snových stavov bol východiskovou situáciou moment blížiaceho sa spánku, doba krátko pred zaspaním. Príznakové sú úvodné vety próz alebo príslušných odsekov: „*Čo neskončilo bdenie – to nadpriadol spánok*“ (Rázus: Sen); „*Pod dojmom prečítaných novín (...) zdriemol som na chvíľu*“ (Rázus: Keď srdce nedbá skamenieť...); Začiatkom rozprávania však mohol byť aj moment po zobudení sa, rekapitulácia nedávneho sna: „*Čo to bol za sen dnes v noci?*“ (Gall: Z Volod'ovho denníka). Opakovanou expozíciou bolo tiež vecné konštatovanie choroby, vážneho zdravotného stavu, kde sa halucinačné momenty istým spôsobom predpokladali: „*Bol som ťažko chorý*“ (Lilge-Lysecký: V horúčke); „*Ležal na smrteľnej posteli*“ (Rázus: Rozprávka).

Situácia snového blúznenia sa spájala s pocitmi slabosti, strachu, zúfalstva, bezmocnosti. S celkovým dôrazom na chorobnosť súvisela aj rovina farebnosti – typickou bola bledosť, okrem vonkajšieho šerosvitu a variácií šedivej a čiernej sa pripomínala už len farba krvi ako symbol prežívanej bolesti. V hraničnej alebo na iný spôsob vypätej situácii sa človek stával neschopným reči aj činu – nenachádzal potrebné slová a strácal fyzické sily. Protagonisti próz – mladí muži iba vstupujúci do života – sú tak konfrontovaní nielen s vonkajším svetom, ale aj s vedomím vlastnej slabosti a nemohúcnosti. Sú to postavy, ktoré nemajú tvár (z ich tváre vieme iba o krvavých očiach a horúčkovitom rumenci na lícach), nemajú meno ani hlas – sú bezmenní (meno protagonistu je uvedené iba v jednom prípade – Gall: Z Volod'ovho denníka), ich hlas je nečujný. Sú uzavretí vo svete ticha, pričom vonkajšie ticho nedokážu ničím narušiť: „*Nie, nevydržím tú pustú tichosť, prinútim, aby sa mi ozvalo v prírode, aby zahučali hory i skaliská veľkým, otriasajúcim hrmotom! ... Márne, márne*“ (Kosorkin: Zlomená duša).

Sny a vízie sú znepokojivé, ale katarzia neprichádza ani po zobudení alebo po prebratí sa: zakončenia próz nemajú jednoznačnú katarznú povahu, hoci v istom zmysle prinášajú vnútornú duševnú očistu alebo pocit úľavy po zbavení sa ťaživého sna alebo vízie. Ich vyústením je fyzická nemohúcnosť a telesná slabosť („*stojím, ako soľný balvan, nehybne ... Mdlo mi je, srdce tuho tlčie... klesám...*“ – R.: Rapsódia), únava z prežitého („*Tak sedel dlho, akoby sa nemohol spamätať...*“ – Rázus: Sen) alebo dokonca smrť (Rázus: Rozprávka).

Sen ako priestor pre rozhovor

Využitie motívu sna ako priestoru pre rozhovor uplatnili dvaja autori – Ivan Lilge-Lysecký a Martin Rázus, zhodou okolností obaja v čase publikovania prác študenti evanjelickej teológie. V ich prózach sa vnútorný monológ mení na „vnútorný dialóg“, halucinačná samoreč prechádza do snového rozhovoru s personalizovanými mýtickými bytosťami (Smrť – Lilge-Lysecký) alebo náboženskými autoritami (Kristus ako Majster a učiteľ – Rázus).

Ivan Lilge-Lysecký

Hoci Ivan Lilge-Lysecký (1886 – 1918) býva v literárnohistorických syntézach zmieňovaný iba okrajovo, v rokoch 1907 – 1914 patril k produktívnym a nádejným autorom – jeho autorský rozbeh zastavili len neprajné životné okolnosti (smrť pri pokuse o prebehnutie na ruskú stranu počas 1. svetovej vojny). Z hľadiska poetiky mu bol typovo blízky malomestský žáner Janka Jesenského, pri niektorých jeho prózach (napr. *Žiaľna pieseň, Národné noviny* 1911) však býva poukazované „na sugescie z prózy slovenskej moderny“ (3). Veľká časť jeho textov však ostala celkom mimo literárnohistorickej pozornosti (napr. prózy publikované v americkom *Slovenskom hlásniku*) (4).

Ivan Lilge-Lysecký patril k literárne rozhladeným autorom, so širokým kultúrnym záberom, sám aj prekladal (napr. C. Maclair, Ch. Baudelaire), pričom literárne alúzie tvorili súčasť aj jeho vlastných prác. Modernistické prvky i literárne odkazy sú prítomné tiež v jeho próze *V horúčke*, patriacej k jeho prvým prácam, ktorú uverejnil v časopise *Slovenské pohľady* v roku 1907 pod pseudonymom Ivan Lysecký (hneď za ňou nasledovala Kraskova báseň *Balada o jednej milej*).

Próza V horúčke je kompozične rámcovaná prítomnosťou lekára pri lôžku chorého. Úvod tvorí protokolárne zaznamenanie stavu: *„Bol som ťažko chorý. Lekár ustavične načúval dych, meral stupeň horúčosti a každý chodil po prstoch v izbe, ja som však o ničom nevedel. Veľmi ľahkým, bezstarostným a veselým som sa cítil, a hoci som nevedel rozoznať ani najbližšie veci, predsa sa mi tak zdalo, ako by som bol zavretý v tesnej kletke, v ktorej by som každú vec, ešte i z jasného blankytu usmievajúce sa mi hviezdy, mohol rukou dosiahnuť... Bolo to teda také položenie, v ktorom duša bola hotová rozprestrieť krídla a letieť do večnosti. Moje city nedimenzionálne usadili sa v ohromných kruhoch. Videl som hynúci život, človečenstvo a celý viditeľný svet; všetko, čo som dosiaľ cítil a myslel, zdalo sa mi byť posmešne maličkým, mysliac na hranice mne ešte zatienenej veľkosti.“*

Záver sa opäť vzťahuje k východiskovej konštelácii pacient – lekár, próza ale končí prehovorom lekára, ktorý konštatuje zlepšenie zdravotného stavu chorého vďaka medicínskej starostlivosti: *„Na tvári žiarila mu veľká radosť a povedomie nového úspechu.“* Medzi krátkou expozíciou a ešte stručnejším záverom je umiestnené jadro prózy – rozsiahly, rétoricky poňatý prehovor alegorickej postavy Smrti.

Prvý a posledný odsek je spojený so svetom ľudí, centrálna časť sa odohráva mimo reálneho sveta. Je to spočiatku nezvučný dialóg so Smrťou – nezvučný preto, lebo chorý vlastne nevydáva žiadny hlas, s personalizovanou Smrťou komunikuje gestami: *„Pokorne, utiahnuto prikývol som jej, že má pravdu.“* Smrť je takisto ako on bezhlasá – nie je ani videná, ani počutá, iba cítená: *„(...) nevidel som dobre ani Smrti: cítil som však, že je prítomná (...) hlasu môj sluch nezačul, ale duša cítila len (...)“* Tichý dialóg sa však postupne zmení na monologické rozprávanie Smrti, ktorá človeku v hraničnej situácii objasňuje svoje názory na zmysel života a svoje postoje k správaniu sa ľudí voči nej. Navyše, prostredníctvom výkladu Smrti dostáva Lilgeho próza istý utopický ráz: priestor, kde Smrť pôsobí, nie je totiž viazaný iba na Zem, ale aj na iné planéty, kde takisto žijú ľudia: *„Lebo ľudia i tam kynozia sa, práve ako i tu na zemi, a hoci žijú časy ešte veľmi primitívne, smrti sa predsa celkom tak boja, ako i vy, ktorí žijete v osvietenej dobe...“* Smrť naháňa postavu strach, ale keďže jej čas ešte neprišiel, Smrť odchádza na svetelnom lúči na Venušu a chorý sa preberie: *„Nieкто chytil ma za ruku. Ustrnuto som pozrel hore, ako by ma boli zo sna zobudili.“*

Základným ideovým problémom prózy je chápanie života a smrti, pričom tento problém je podaný z významovej perspektívy Smrti, rozprávač je akoby len nemým svedkom jej siahodlhého monológu. Lilge vo svojom krátkom texte nastoľuje a aj názorne stvárňuje heideggerovskú otázku o úzkosti z možnosti vlastného nebytia, keď úzkosť je skúsenosť,

v ktorej sa človek stretáva s vlastnou smrťou. Takúto abstraktnú predstavu Lilge obrazne konkretizuje vo forme drobnej epizódy, zasadenej do motivického rámca snovej vízie.

Martin Rázus

Rázusove debutanské prózy *Rozprávka* a *Sen* z roku 1910, obe na tému krízy rozumu, sú prózami plnými otázok a neistoty, akoby odzrkadľujúcimi charakteristiku ich autora od A. Mráza: „V Martinovi Rázusovi bolo mnoho vnútorných rozporov, bol to typ človeka rozpolteného a zmietaného neistotami (...) Rázus s dychtivosťou mladosti rozbehol sa aj do širých priestranstiev svetových múdrostí, sociálnych i filozofických učení, ale z výprav týchto vracal sa zbezradnený a neuspokojený“ (5). Dané texty, ako konštatoval V. Petřík, „nevznikali ako poetické odblesky letných dojmov a prchavej chvíle, boli skôr výrazom básnikovho zápasu so skutočnosťou, hľadaním pevnej pôdy pod nohami“ (6). Tieto charakteristiky možno vzťahovať aj na tretiu Rázusovu vybranú prózu *Keď srdce nedbá skamenieť...* (1918).

Sny Rázusových postáv sú svojho druhu epifanické – sú zjavením Pána, ktorý vystupuje v role Majstra a učiteľa (*Sen*) či bytosti rozhodujúcej o živote a smrti (*Keď srdce nedbá skamenieť*). Horúčkovité predstavy a úvahy o zmysle života (*Rozprávka*) sú zas spojené s pozíciou protagonistu „*na rázcestí života a smrti*“, človeka ležiaceho na smrteľnej posteli a v závere aj zomierajúceho, ktorému vyvstávajú pred očami „*známe postavy, ideály, ktoré poznal*“ a on ich vzrušene analyzuje: „*mozog začal pracovať ako nikdy predtým, ani potom nikdy*.“ Postavy súdia seba, ale najmä svet a metafyzické hodnoty zastúpené Bohom (*Sen*). Literárny hrdina trpí vďaka svojej kritickosti, vďaka svojmu neúprosne analyzujúcemu rozumu. Rázusovo podanie je pritom blízke freudovskému chápaniu sna: v sne sa literárna postava zbavuje duševných ťažkostí a nadobúda duševnú rovnováhu.

Sen ako trauma nenaplnenej lásky

Ivan Gall

Próza Ivana Galla *Z Volod'ovho denníka* (1910) východiskovo síce tematizuje sklamanie a bolesť z lásky, citové zranenie však prechádza do existenciálnej roviny. Gall rovnako ako ďalší uvádzaní autori akcentuje základné existenciálne kategórie ako úzkosť, strach, starosť... Ako napísal už M. Gáfrik, táto próza „dej skoro nemá, snovosť mieša sa

s horúčkovitými a polovedomými fragmentmi či franforcami objektívneho sveta; zmyslom prózy je predovšetkým vyznať sa zo strašnej dezilúzie sveta a človeka“ (7).

Próza štylizovaná ako fragment denníkového zápisu začína rozpomienkou na nočný sen: „*Čo to bol za sen dnes v noci? Ach, v hlave sa pomaly jasní a väčšmi a väčšmi si spomínam na tú chvíľu.*“ Znepokojivý sen o fyzickej nedosiahnuteľnosti milovanej ženy postavenej akoby na úroveň božstva – „*Bola vysoko, že ruky moje ju nedosiahli (...) duša náruživo chcela za ňou*“ – sa však po prebudení mení z nočnej ťažoby na dennú moru: „*Ráno, keď precitol som zas z mŕtveho spánku, v ktorom tlačil ma sen, akoby malá špendlíková hlávka vyrástla na ohromnú, gigantickú guľu, ktorá s hukotom ako tisíc tatranských vodopádov valila sa na mňa k smrti ustrašeného, so stiahnutým hrdlom čakajúceho blížiacu sa smrť (...).*“

Snové východisko Gallovej prózy ovplyvňuje celú situáciu subjektu. Za vecným titulom sa skrýva vnútorná dráma nervovo vydráždeného človeka. Sen spôsobuje vykoľajenie, postava je akoby omámená, a to zvnútra aj zvonka, bolesť hlavy je pripisovaná nočnému pôsobeniu omamnej vône práve kvitnúceho jazmínu a orgovánu. Takýto horúčkovitý stav poznamenáva celé ďalšie, denné konanie postavy: „*Čo som robil v úrade, neviem. Naviem, s kým som hovoril, čo som hovoril, len teraz so vzrastajúcou tmou rastie svetlo v pamäti, rastie bolesť a vzbúrená krv dusí moje srdce.*“ Bolesť postavy je až fyzická: „*Zdalo sa mi, že za hlavu sa musím chytiť, aby sa nerozskočila, že musím vykriknúť, aby povetrie mohlo do prs.*“ V takomto stave postava vyslovuje svoje úvahy o zmysle života a vlastnom postoji k nemu: „*Už dávno stratil som zmysel života.*“ Fyzická slabosť čoraz viac ovláda subjekt, až sa napokon v závere mení na konštatovanie vlastnej chorobnosti: „*Som chorý, viem to, ale budem rozumný.*“

Pisateľ denníkového fragmentu charakterizuje sám seba cez paralelu s Hamletom, ktorého označuje slovami „*môj priateľ melancholický*“. Týmto momentom vnáša Gall do svojej prózy širší problém melanchólie, S. Freudom označenej ako „smútok za niečím, čo už neexistuje, spojený s neschopnosťou si túto stratu pripustiť“ (8). Melanchólia sa u Galla stáva výrazom modernistickej krízy individua, núteného rozhodnúť sa pri vlastnom postoji k životu medzi emocionalitou a racionalitou.

Snové vízie akú súčasť vypätého duševného stavu

Samo Cambel-Kosorkin

Kosorkinova krátka, dekadentne ladená próza *Zlomená duša* (1910), S. Šmatlákom označená za prózu s „chorobne‘ hypertrofovaným individualizmom“ (9), nastoľuje otázky o zmysle života. Východiskom je stav slabosti až chorobnosti subjektu, ja-rozprávača, ktorý je pre svoju fyzickú slabosť už akoby na hranici života a smrti: „*len choré, nezdravé srdce môže tak chvejno-slabo biť; srdce, z ktorého uniká život...*“ Na miesto pôvodného, akoby animálneho vnímania sveta, ktorého až mýtická idyllickosť je v príkrom rozpore s aktuálne zažívaným chaosom, nastupujú útrapy z rozumu. Oslobodzujúcim činiteľom, na ktorý sa tu čaká v „*šialenom úpenlivom očakávaní*“, teda v stave zďaleka nie normálnom a zvyčajnom, ale nervovo, ba až neuroticky vypätom a exaltovanom, má byť akási abstraktná „*Neznáma moc*“, čiže nie kresťanský Boh (Kristus, Vykupiteľ, Syn človeka), ako tomu bolo napr. u Rázusa. Abstraktný ženský princíp, ktorý preberá na seba funkciu očistnej sily, sa viac než ku kresťanskej tradícii približuje k dobovému teozofickému učeniu či k módnej ezoterike, čím nepriamo zachytáva fascináciu začiatku 20. storočia, a najmä secesie, ženstvom v tom najvyššom a najabstraktnejšom zmysle slova. Zdôrazňovanie života ako preludu, jeho náhodnosti zas odkazuje k symbolizmom preferovanej iluzórnosti a znakovosti vonkajšieho sveta.

Vlastná telesnosť literárnej postavy sa na ploche textu obmedzuje len na pár atribútov. Na jednej strane je to sféra emocionálneho (srdce a hrud' ako istý zastupujúci prvok duše), na strane druhej sféra racionálneho (hlava a čelo). Prvkom, ktorý obe roviny spája a pritom v skratke vyjadruje celý bolestný proces sebauvedomovania, sú oči: zavreté ako obrana pred vonkajším svetom, „*krvavé červené oči s vyschnutými prameňmi slz*“ ako výraz bolestného stavu, i „*napnute hľadajúce*“ prejav záchrany. Celý posun od zoslabnutosti k aktivistickému gestu je zas zobrazovaný na motíve rúk: od „*trasľavej, studeno spotenej ruky*“ Kosorkin prechádza k vzývajúcim roztvoreným ramenám, evokujúcim silu a odhodlanie. Je to však len ilúzia, ako potvrdzuje rezignujúci záver: „*Na čelo padá mi hustá drobná rosa hmiel a temný nočný mrak spúšťa sa mlčky vôkol mňa*.“ Šedo-čierna farebnosť a ticho sa stávajú symbolmi konečnej dezilúzie. Kosorkinov text je jednou z možností dôslednej explikácie dobovej rozlomenosti subjektu.

R. (Vladimír Roy?)

Prozaický fragment Rapsódia, uverejnený v časopise *Dennica* v roku 1910 pod autorskou značkou R., plne korešponduje s predchádzajúcimi prózami. Hoci autorstvo nie je potvrdené, na základe obraznosti (napr. myšlienky ako krkavce a „nedocítené city“ ako mračná) a publikačných okolností sa domnievam, že týmto autorom by mohol byť Vladimír Roy. V roku 1910 veľmi úzko spolupracoval s vtedajším redaktorom *Dennice* Františkom Klimešom, čo dokladá aj zachovaná korešpondencia. V liste zo 17. 3. 1910 napr. F. Klimeš písal Terézii Vansovej: „S pomocou Božou a p. kaplána Roya zakončil som 3. číslo *Dennice*“ (10). Roy publikoval v 12. ročníku *Dennice* v roku 1910 básne, úvahy a články, a to pod rôznymi pseudonymami a autorskými značkami: V. R., Havran, Jochanan. Predpokladám, že autorská značka R. takisto patrí k nemu: pod značkou R. okrem prózy Rapsódia vyšiel aj príhovor Veľkonočné slovo v treťom čísle, takže aj s ohľadom na Klimešove slová z listu by R. a Roy mohli byť totožná osoba. Navyše, v rovnakom ročníku publikoval Roy pod iniciálami V. R. životopis B. Björnsona a R. preložil Björnsonovu prózu Záhada života.

Próza Rapsódia má podtitul Zo značiek neznámeho lyrika, čím sa zdôrazňuje jednak fragmentárny a torzovitý charakter textu (značky boli dobovým synonymom pre slovo poznámky), jednak lyricko-epická povaha textu (blízkosť k žánru básne v próze). Aj samotný názov sugeruje isté žánrové povedomie: rapsódia je lyrická báseň vznešeného obsahu, ktorá sa pôvodne spájala so starogréckym bohatierskym spevom. V hudobnom ponímaní však rapsódia označuje skladbu voľnej formy a dramatického obsahu, čo sa v súvisi s modernistickou syntézou umení javí ako danému textu bližšie a viac zodpovedajúce, a to aj napriek prítomným antickým alúziám.

Próza využíva formu ja-rozprávania, sústreďuje sa na vyslovenie duševného stavu subjektu. Jej nosnými témami sú život, smrť a láska. Východiskovým pocitom postavy je nespokojnosť, základným stavom samota. Analýza vlastného psychického rozpoloženia je situovaná do kontextu horúčkovitých vízií a predstáv: „*Hrozne mi je, úžas tiesni hrud', akési v plameňoch horiace sny nesú sa pred mojím zrakom...*“ Alebo na inom mieste: „*Čo to, aké podivné obrazy letia mojou dušou?*“ Postava sa sama charakterizuje ako „*tichý, neškodný snilek*“, ktorý odmieta vonkajší život: „*Radšej ticho hrobu, než životný ruch tam von (...)* Zo svojho snenia – „*mne bolo sladko snívať v zátišine smutnej vrby*“ – je však vyrušený ľudskou zlobou a závišťou, ktorá chce pošpiniť „*sviatosť lásky*“. Chce vystúpiť na jej obranu, je však nielen neschopný akéhokoľvek činu, no aj sám situácii podľahne: „*Stud tisne mi do tváre krv, mozog blkoce a stráca energiu, chabnem, miesto toho, že by som ju uchvátil z ich bezbožných*

rúk (...) A hľa, ja stojím, ako soľný balvan, nehybne, kým ona hľadá na mňa prosebným zrakom, ako Mater dolorosa, pohľadom plným odpúšťania... Mdlo mi je, srdce tuho tlčie... klesám...“

V texte sa prechádza od psychologickéj analýzy subjektu ku kultúrno-historickej úvahe a následne k metafyzickej alegórii. Rovnako ako v Kosorkinovej Zlomenej duši aj tu je vyústením stav psychickej i fyzickej ochabnutosti a nevládnosti.

Ďalšie využitie motívu

Motív snových vízií je prítomný aj v poézii Slovenskej moderny. V priestore lyriky sa ukazuje ďalšia dôležitá oblasť uplatnenia snového motívu, a to v súvislosti s témou lásky, ako dominantnou témou moderny. Sen sa spája s vytváraním imaginatívneho obrazu milovanej ženy, je priestorom akejsi náhradnej realizácie partnerského vzťahu: snová vízia saturuje reálny nedostatok. Vysnívaná partnerka, ktorá sa objavuje v snoch, sa pritom nemusí spájať s prítomnosťou, môže ísť o dlhodobú záležitosť. Takúto kreáciu partnerky predstavujú napr. verše Ivana Krasku z básne *Len tebe* (zo zbierky *Verše*): „*Len tebe, ktorá v temných tuchách bývala si, / v hmlách snov sa časom blyskla jako meteor, / vždy duše mojej smutný, mlčanlivý chór / oltáre čierne staval pre obetné vázy.*“

Vízie a sny sa tiež spájajú so sprítomňovaním bývalej, no aktuálne už stratenej blízkosti partnerky, s uvedomením si aktuálnej samoty. Prostredníctvom snov sa ohlasuje minulosť, no tieto sny sú predstavované ako márne, bezúčelné, zbytočné a nezmyselné (Krasko, Roy). „*Sny nedosnené*“ sú návratným motívom poézie aj prózy Ivana Galla.

Delíriové stavy a halucinačné vízie súviseli okrem snovosti aj so šialenstvom, s prejavmi nervovej choroby, ktorá bola dobovo vnímaná ako choroba „moderného“ človeka – v tejto súvislosti môže byť príkladom próza Ivana Galla *Biela noc* (1908), kde ženská postava Tatiány Dohalskej nezvládne emocionálnu záťaž rozhodovania sa medzi dvoma mužmi a končí v stave pomätenia. Psychické vykoľajenie s trvalými následkami pod vplyvom prežitých udalostí zobrazil aj VHS (Vladimír Hurban-Svetozárov) v prózach *Hrôza* (1907) a *Pán Gašpar* (1909). Aj Ivan Krasko v próze *List mŕtve*mu (1911) tematizoval psychicky vyhrotenú situáciu na pokraji šialenstva.

Záver

Fragmentárne a epizodicky komponované modernistické prozaické texty s motívom snových a halucinačných vízií, publikované v rozmedzí rokov 1907 – 1918, prinášajú analýzu subjektívnych stavov ľudského ducha v hraničných situáciách – rozhraničovacím momentom bola blízka smrť, vážna choroba, citové vypätie, intelektuálna kríza. Sú to svojho druhu ontologické prózy, nastrojújúce otázky o človeku a o bytí človeka. Svojim psychologickým zacielením súčasne smerovali ku konštituovaniu žánru psychologickéj, resp. spoločensko-psychologickej prózy, ktorý neskôr v širšej miere rozvinula medzivojnová, najmä expresionisticky orientovaná literatúra (11).

Poznámky

- (1) PODRAZA-KWIATKOWSKA, M.: Somnambule (O młodopolskiej konwencji onirycznej). In: PODRAZA-KWIATKOWSKA, M.: *Somnambulicy – dekadenci – herosi. Studia i eseje o literaturze Młodej Polski*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1985, s. 147-161; GUTOWSKI, W.: *Nagie dusze i maski. O młodopolskich mitach miłości*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1992; WĄDOLNY-TATAR, K.: *Metaforyka oniryczna w liryce Młodej Polski*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2006.
- (2) SCHOPENHAUER, A.: *O smrti*. Brno: Zvláštní vydání, 1996.
- (3) KUSÝ, I. – ŠMATLÁK, S.: *Dejiny slovenskej literatúry IV*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1975, s. 261.
- (4) ČELOVSKÝ, S.: Gustáv Maršall-Petrovský a vojvodinskí Slováci v americkom Slovenskom hlásniku. In: ČELOVSKÝ, S.: *Z kultúrnych dejín Slovákov vo Vojvodine*. Báčsky Petrovec: MOMS, 2010, s. 324.
- (5) MRÁZ, A.: Rázus spisovateľ. In: Martin Rázus. Odtlačok z časopisu Služba r. 1939, s. 1-8.
- (6) PETRIK, V.: Doslov. In: RÁZUS, M.: *Sochár a čas*. Bratislava: Tatran, 1968, s. 348.
- (7) GÁFRIK, M.: *Próza Slovenskej moderny*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1993, s. 34.
- (8) FREUD, S.: Smútok a melanchólia. In: *Za princípom slasti a iné eseje*. Bratislava: Kalligram, 2005, s. 9-25.
- (9) KUSÝ, I. – ŠMATLÁK, S.: *Dejiny slovenskej literatúry IV*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1975, s. 324.
- (10) Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice Martin, sign. 41 O 13.
- (11) ČEPAN, O.: Inšpirátori a outsideri (Z análov medzivojrovej prózy). In: *Literárne dejiny a literárna veda*. Bratislava: Veda, 2002, s. 79.

Literatúra

Knižná

- FREUD, S.: Smútok a melanchólia. In: *Za princípom slasti a iné eseje*. Bratislava: Kalligram, 2005, s. 9 – 25.
- GÁFRIK, M.: Poézia Slovenskej moderny. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1965.
- GÁFRIK, M.: *Próza Slovenskej moderny*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1993. 264 s.
- GUTOWSKI, W.: *Nagie dusze i maski. O młodopolskich mitach miłości*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1992. 371 s.
- HEIDEGGER, M.: *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenth, 2008. 487 s.
- KUSÝ, I. – ŠMATLÁK, S.: *Dejiny slovenskej literatúry IV*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1975,
- NYCZ, R.: *Język modernizmu*. Wrocław: Leopoldinum, 1997. 325 s.

- PODRAZA-KWIATKOWSKA, M.: Somnambule (O młodopolskiej konwencji onirycznej). In: PODRAZA-KWIATKOWSKA, M.: *Somnambulicy – dekadenci – herosi. Studia i eseje o literaturze Młodej Polski*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1985, s. 147-161.
- PODRAZA-KWIATKOWSKA, M.: *Symbolizm i symbolika w poezji Młodej Polski*. Krakow: Universitas, 1994. 318 s.
- SCHOPENHAUER, A.: *O smrti*. Brno: Zvláštní vydání, 1996. 54 s.
- WĄDOLNY-TATAR, K.: *Metaforyka oniryczna w liryce Młodej Polski*. Krakow: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2006. 159 s.

Časopisecká

- GALL, I.: Z Volod'ovho denníka. In: *Dennica*, roč. 12, 1910, č. 6-7, s. 93-94.
- KOSORKIN: Zlomená duša. In: *Prúdy*, roč. 1, 1910, č. 8, s. 206-208.
- LYSECKÝ, I.: V horúčke. In: *Slovenské pohľady*, roč. 27, 1907, č. 7, s. 418-422.
- R.: Rapsódia. In: *Dennica*, roč. 12, 1910, č. 6-7, s. 117-119.
- RÁZUS, M.: Rozprávka. In: *Prúdy*, roč. 1, 1910, č. 9-10, s. 272-276.
- RÁZUS, M.: Sen. In: *Prúdy*, roč. 2, 1910, č. 3, s. 116-120.
- RÁZUS, M.: Keď srdce nedbá skamenieť... In: *Živena*, 1918, č. 5, s. 66.

Resumé

Oneirism as One of Motives of the Slovak Modern School

Oneirism, or reverie dreaming is a term that denotes continuity between states of dream and being awoken. This notion was present in Slovak Modernist fiction at the beginning of the 20th century as a Symbolist motif of dream visions, and records of feverish and hallucinatory states. Man in Modernism, disturbed by the loss of ideals, experienced emptiness, lack of ideas and hope, as well as pessimism. He/she lost enthusiasm and desire to live. In hallucinatory states, which were not controlled by one's will, characters dealt with crucial questions of human existence, with problems of mankind and with belief in God. Among works that contain this motif, we can mention the following short stories: Ivan Lilge-Lysecký's *V horúčke* (Having Fever, 1907); Ivan Gall's *Z Volod'ovho denníka* (From Volodya's Diary, 1910), and Martin Rázus's *Rozprávka* (Fairy Tale, 1910) and *Sen* (Dream, 1910). It is also present as a partial motifs (as an extreme emotion) in Samo Cambel-Kosorkin's story *Zlomená duša* (Broken Soul, 1910) and in Vladimír Roy's *Rapsódia* (Rhapsody, 1910). This last story was published under a pen-name R., and it is assumed that its author was Roy.

MEMOÁROVÁ LITERATÚRA S TÉMOM HOLOKAUSTU – MEDZILITERÁRNOSŤ A AREÁLOVÉ PRIENIKY

Ivan Šuša

Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
ivan.susa@umb.sk

Úvod

Z literárnovedného hľadiska – vari s výnimkou literánohistorického skúmania – je holokaust často v úzadí záujmu, i keď po zmene spoločensko-politickej situácie v tzv. „východoeurópskom bloku“ dochádza po roku 1989 k pozitívnemu obratu, a to tak z kvalitatívneho, ako i kvantitatívneho pohľadu. Ide o fenomén, ktorý sa z literárnovedného aspektu nezriedka vníma ako menšinový, t. j. mimo hlavného prúdu domácej literárnej produkcie či jednotlivých skúmaných období (pokiaľ ide o dejiny literatúry, resp. literatúr) a literárnych zoskupení (nehovoriac o tom, že mnohí židovskí autori neboli súčasťou väčšinovej kultúry). Čisto literárnoteoretický prístup smerom od literárnej histórie k teórii literatúry posúva túto tému na okraj záujmu najmä kvôli absencii „literárnych faktov“, resp. „literárnych javov“ (v zmysle literárno-komparatistického pojmu tzv. literárno-historických jednotiek), žánrovej nejednoznačnosti (napr. memoáre na pomedzí umeleckej a vecnej literatúry) či kvôli zdôrazňovaniu historického princípu, ktorý vytláča holokaust väčšinou do sfér výskumov dejín, čiastočne do výskumov psychológie či sociológie (najmä smerom k výskumu antisemitizmu v spoločnosti, prejavom empirickosti s tragédiou, mierou indoktrinácie tzv. osvietenčinskej lžou, typmi osobností a ich postojmi k transportom, prejavy autoritárstva a podobne). Podľa popredného slovenského historika, ktorý sa zaoberá fenoménom židovstva v dejinách a spoločnosti (vrátane vzťahu slovenského majoritného a židovského minoritného obyvateľstva v období fašizmu) Ivana Kamenca, traumy väčšinovej spoločnosti môžu aspoň čiastočne riešiť výsledky výskumu viacerých spoločenskovedných disciplín, v prvom rade historiografie. Ako v tejto súvislosti uvádza, „stále viditeľnejšie a z aspektu poznania problému vari aj najefektívnejšie sú bádateľské výsledky etnológie, sociológie, filozofie či literárnej histórie. Zdá sa však, že ešte stále tu chýba analýza zo strany psychológie, bez ktorej sa problematika holokaustu bude dať ťažko pochopiť – tak z hľadiska jeho obetí, ako aj z aspektu jeho iniciátorov, vykonávateľov či pasívnych svedkov, ale aj

tých, ktorí sa z najrôznejších pohnútok postavili proti tzv. riešeniu židovskej otázky a pomáhali prenasledovaným spoluobčanom.“ (Kamenec, 2008, s. 56)

Téma holokaustu a areálové presahy

Ako vyplýva aj z našich úvodných konštatovaní, holokaust nepochybne zasahuje svojou podstatou do viacerých areálov, a to nielen z hľadiska geografického, ale i z hľadiska prienikov do viacerých vedných oblastí, resp. odborov, čím nadobúda interdisciplinárny charakter. V kontexte skúmania fenoménu holokaustu umožňuje spojenie viacerých disciplín s možnými presahmi (i keď s použitím rôznych metód či pojmového inštrumentária) využívať konkrétne fakty a analýzy podľa špecifických odborov, ako aj zovšeobecňovať ich (napr. pre didaktické potreby), transformovať ich z vedeckej spisby do umeleckých žánrov (t. j. priblížiť ich širšiemu čitateľstvu) a podobne.

Je však dôležité, aby tento fenomén ostal okrem už spomínaných sociálnych vied aj súčasťou výskumov literárnej vedy, a to nielen z literárnohistorického, ale i z genologického a literárno-komparatistického hľadiska. Práve literárna komparatistika, vzhľadom na jej primárnu funkciu, môže odhaliť nielen špecifiká národného holokaustu v literatúre (autorov, diela a jeho zložiek, vzťah života a diela, skúsenostný komplex, zaradenie do širšieho literárnohistorického rámca a pod.), ale i analógie a diferencie v medziliterárnom kontexte, čím uvedená téma získava „nadsnárodný“ charakter. V oboch prípadoch, samozrejme, môžeme (a boli by to i žiaduce) vychádzať z historických a literárnych interferencií dvoch či viacerých porovnávaných javov. Práve národný (špecifický, konkrétny) charakter holokaustu v spojení s nadsnárodným (všeobecným, spoločným) vytvára základný predpoklad pre medziliterárnosť – a to napríklad v kontexte prekladu. Ako príklad tu môžeme uviesť publikáciu českého profesora Jiřího Holého a kolektívu autorov *Holokaust v české, slovenské a polské literatúre*, ktorá vyšla v roku 2007 v Prahe. Práca reprezentuje literárno-vedné (presnejšie literárno-teoretické, literárno-historické i špecifické genologické) príspevky s presahom do ďalších zložiek umenia (dráma a film) so zameraním na areál strednej Európy (v tomto zmysle máme na mysli geografický aspekt). Analogicky k tomuto „vyšehrádskemu zborníku“ (škoda však, že s vynechaním maďarskej memoárovej literatúry s témou šoa, ktorej analýza by bola zaujímavá najmä kvôli doteraz nie celkom pochopenému slovensko-židovsko-maďarskému trojuholníku) môžeme uviesť v talianskom kontexte spoločný publikačný počín dvoch autorov – sú to Luigi Cortesi (hlavný redaktor časopisu *Giano*, edície *Azimut*, ktoré dávajú uvedenej tematike výrazné miesto a autor úvodu uvedenej publikácie) a historik Francesco

Soverina (ako editor) *Holokaust/Holokausty* (v tal. *Olocausto/Olocausti*) z roku 2003. I keď je zborník na prvý pohľad zameraný skôr na taliansky areál (z hľadiska štruktúry autorov, ako i z hľadiska geografického aspektu a historických reálií), pri dôkladnejšom štúdiu však zistíme, že opak je pravdou. Príspevky literárnovedného charakteru s presahom do antropológie, histórie a etiky prinášajú výrazný interdisciplinárny pohľad na fenomén holokaustu, a to nielen na židovskú menšinu, ale i ďalšie minority, ktorých sa dotkol.

Pristavme sa teraz pri fenoméne šoa v národnom a nadnárodnom kontexte vo vzťahu k talianskemu a slovenskému areálu, ktorým sa venujeme v rámci nášho výskumu. Vychádzajúc z charakteristík talianskeho a slovenského holokaustu ako historického javu, môžeme nájsť niekoľko paralel (ide o fenomén, ktorý nemožno limitovať len na jeden či dva štáty, svojou podstatou a ideológiou zachvátiť prakticky celú Európu), no najmä špecifik. Taliansky holokaust zvýrazňoval najmä predominciu italickej rasy a historickú orientáciu krajiny na rímske impérium.

Aj slovenský fenomén šoa sa niesol (okrem spoločných črt, ktoré charakterizovala nedemokratická politika prakticky vo všetkých oblastiach fungovania štátu) v istých špecifických kontúrach. Už vyššie spomenutý Ivan Kamenec uvažuje v tejto súvislosti o nasledujúcich „slovenských špecifikách“: 1. Vojnová Slovenská republika bola satelitom Tretej ríše, ale až do jesene 1944 nebola okupovaná nemeckými vojenskými jednotkami. Všetky protizidovské opatrenia, vrátane prvej vlny deportácií v roku 1942, uskutočňovali domáce politické a administratívne elity. 2. Všetky konkrétne opatrenia režimu, vrátane najradikálnejších antihumánnych legislatívnych noriem a praktických krokov [...] boli čiastočne oslabované pôsobením širokej škály [...] výnimiek. 3. Prvá Slovenská republika sa všetkými svojimi oficiálnymi dokumentmi [...] ostentatívne hlásila ku kresťanskej ideológii. Na čele štátu od začiatku jeho existencie stál katolícky kňaz. 4. Antisemitizmus a jeho realizácia v praktickej politike na Slovensku nemala nikdy, ani v čase holokaustu, rasový charakter [...] Tunajšie protizidovské ťaženie sa opieralo o tradičné korene hospodárskeho, nacionálneho a náboženského charakteru, ktoré však dostali výrazne zradikalizovanú a nenávisťnou ideológiou poznačenú podobu. (Kamenec, 2011).

Memoárová literatúra s témou šoa v kontexte talianskej a slovenskej historiografie

Európska historiografia, ktorá sa zaoberala fenoménom holokaustu, sa vyvíjala v navzájom odlišných spoločensko-politických, literárno-kultúrnych i historických kontúrach –

často uzavretá do hraníc národných štátov so svojimi špecifikami či v istých ideologických, resp. svetonázorových kontextoch. Napriek tomu môžeme vyselektovať diela, ktoré sa dajú považovať za nosné v (celo)európskom kontexte. V povojnovom období sú to napríklad diela Léona Poliakova, Geralda Reitlingera, Hannah Arendtovej, v šesťdesiatych rokoch 20. storočia práce Raula Hilberga až po súčasnosť, keď sa uvedená problematika značne rozšírila, systematizovala a usúvzťažnila v národnom, ako i medzinárodnom kontexte. Alessandra Chiappanová časovo ohraničuje nosné práce s témou šoa (v európskom kontexte) na tri obdobia: začiatky publikovania diel s tematikou holokaustu (t. j. obdobie po skončení druhej svetovej vojny v Európe), šesťdesiate roky 20. storočia, spojené s vydaním monumentálneho diela Raula Hilberga a napokon sedemdesiate a osemdesiate roky minulého storočia (a známe rozdelenie autorov na intencionalistov a funkcionalistov). Autorka však pripomína i súčasné obdobie (t. j. od deväťdesiatych rokov až po súčasnosť) a „autorov novej generácie“, zväčša nemeckej proveniencie, ako sú Götz Aly, Susanne Heimová, Ulrich Herbert a ďalší. Tieto práce sú však orientované výraznejšie historicky či sociologicky. Literárnovedný aspekt bol (a možno s ľútosťou konštatovať, že i naďalej je) v úzadí ďalších sociálnych, resp. behaviorálnych vied.

Nosnou oblasťou (a v genologickom poňatí žánrom), ktorá autenticky zachytáva traumy židov, internovaných v koncentračných táboroch, ich reálny život, zvyky, postoje, názory (v závislosti od veku, intelektu, profesie, často i pohlavia, emocionálneho či vecného prístupu a podobne) sú memoáre, resp. memoárová literatúra, nachádzajúce sa na pomedzí medzi vecnou a umeleckou literatúrou. V tejto štúdií nás zaujíma memoárová literatúra z prostredia koncentračných táborov, často nazývaná i „táborová literatúra“. Dovoľme si však s týmto (t. j. druhým) termínom polemizovať – samostatný výraz, substantívum „tábor“ je v slovenčine sémanticky ochudobnený, je potrebné ho spojiť s adjektívom, ktoré vyjadruje jeho špecifikáciu – napr. koncentračný, pracovný, pioniersky, skautský tábor a podobne. Chýbajúca, resp. voluntatívna sémantická motivácia tak môže viesť k nesprávnej či vágnej interpretácii. Prikláňame sa k používaniu termínu „memoárová literatúra z prostredia koncentračných táborov“, resp. môže byť uvedená aj iná špecifikácia (napr. z prostredia pracovných táborov). Uznávame, že z hľadiska ekonomizácie lexiky ide o dlhý deskriptívny názov, presné pomenovanie má však v tomto (a nielen v tomto) prípade svoje opodstatnenie. Samozrejme, nechceme tým naznačiť, že používanie termínu „táborová literatúra“ je nesprávne, nemá však dostatočnú informatívnu hodnotu. Ako sme zistili i počas našich výskumov v Taliansku, terminológia (najmä pokiaľ ide o označenie tohto typu literatúry, resp.

žánrového ukotvenia) sa líši – napr. podľa jednotlivých autorov, vedných odborov, predmetu skúmania a podobne.

Mimochodom, v talianskom kontexte autori odlišujú termíny „koncentračná literatúra“ (t. j. literatúra písaná počas internovania v koncentračnom tábore) a „memoárová literatúra“ (diela napísané až po oslobodení). Toto rozdelenie však považujeme za nevhodné, pretože mnohé diela (takmer všetky) vznikali počas núteného pobytu v lágroch a boli publikované až po vojne. Franca Marianová, Francesco Guerre a Raul Mordenti v diele *Literárne formy v dejinách* (v tal. *Le forme letterarie nella storia*) uvažujú o termínoch „memoárová spisba“ (v tal. *la scrittura della memoria*) a „spomienková spisba“, resp. „literatúra svedectva“ (v tal. *la scrittura della testimonianza*). K prvému bodu priradujú práce Giorgia Bassaniho či Natalie Ginsburgovej, k druhému bodu diela Prima Leviho. Aj v slovenskom (resp. českom) literárno-vedeckom pojmovom inštrumentáriu sa objavujú rôzne terminologické diferencie. Napríklad – uvádza sa rozdiel v pojmoch „pamäti“, resp. „memoáre“ na strane jednej a „spomienky“ na strane druhej, naopak, ďalšie chápanie je synonymické, rovnako môžeme registrovať i diferencie v oblasti zaradenia jednotlivých žánrov do memoárovej literatúry, napríklad ako útvary memoárovej literatúry aj denník a korešpondencia).

I keď motivácia publikovania memoárov sa často líši, základným dôvodom, prečo sa rozhodli ľudia (mimochodom, vo veľkej väčšine vôbec nie profesionálni spisovatelia), ktorí prežili túto genocídu, je zanechanie spomienky pre preživších a svedectva a pravdy pre súčasné a budúce generácie. Nie vždy sa však po vojne stretlo toto úsilie so súhlasom čitateľov, resp. vydavateľov. Dôvody (ne)vydávanie memoárov v povojnovom období sa koncentrujú do dvoch hlavných skupín. Prvou je nepochybne únava čitateľov z hrôz, ktoré prežili na vlastnej koži a hľadajú skôr únik z tejto reality (nehovoriac o tom, že fenomén šoa nebol do norimbergských procesov až takou výraznou témou) a druhou je nepochybne ideologický dôvod – v Československu a vybraných socialistických krajinách. Aj keď niektoré z memoárov u nás vyšli – spomeňme napríklad práce Alfréda Wetzlera (*Oswiecim – hrobka štyroch miliónov ľudí* z roku 1945), Margity Schwalbovej (*Vyhasnuté oči*, 1948) či Júlie Škodovej (*Tri roky bez mena*, 1962) – ich oklieštený počet ich posunul do pozície marginalizovaných. I napriek nízkemu počtu publikovaných spomienok na život v koncentračných a pracovných táborech, získali memoáre cenný a dôležitý primát – v téme šoa istým spôsobom nahrádzali históriu a ďalšie sociálne vedy.

Ostaňme však pri kvantitatívnom aspekte, ktorý sme nespomenuli náhodou. Z uvedeného totiž vyplýva, že fundamentálnym rozdielom pri charakteristike talianskej a slovenskej literatúry s témou holokaustu je práve kvantitatívny rozdiel publikovaných

memoárov. Talian Teo Ducci v *Bibliografii deportácie do nacistických táborov* (v tal. *Bibliografia della deportazione nei campi nazisti*) uvádza, že za obdobie od roku 1945 do 1997 bolo v Taliansku publikovaných celkovo 623 diel – spomienkových kníh s témou koncentračných táborov, a to 262 memoárov, 48 kníh beletristického charakteru a 311 esejí a kníh odborného charakteru. Schlomo Simonshon a Manuela Consonniová ako garanti kolektívu autorov ponúkajú *Bibliografiu dejín židov* (v tal. *Bibliografia per la storia degli ebrei*), ktorá zachytáva obdobie od roku 1996 až po súčasnosť, konkrétne po rok 2005. Bibliografia nadväzuje na predchádzajúce tri diela, vydané v rámci kooperácie s „Diaspora Research Institute“ pri telavivskej univerzite (prvá kniha 1964 – 1972 vyšla v roku 1982, druhá so zameraním na roky 1974 – 1985 – publikovaná v roku 1988 a tretia – roky 1986 – 1995, ktorá sa k čitateľom dostala v roku 1997 a napokon už spomínaná najnovšia bibliografia, ktorá je v poradí štvrtou). Spomedzi plejády ďalších (nebibliografických, no odborných) prác vyniká dielo pod autorským vedením Mariny Cataruzzovej *Dejiny šoa* (v tal. *Storia della Shoah*. Torino, 2008), rozdelené do piatich monotematických zväzkov: 1. Kríza Európy, pôvod a kontext. 2. Ničenie židov. 3. Úvahy, pamätné miesta, revolúcia. 4. Dedičstvo, reprezentácie, identita. 5. Dokumenty.

Alessandra Chiappanová je oveľa viac systematickejšia, i keď s využitím syntézy jej niekedy (nie vždy) uniká kontextuálny a medziliterárny kontext, otázne sú tiež kritériá, ktoré využívala pri klasifikácii zaraďovania jednotlivých autorov, resp. diel do žánrovo-tematického rámca. Ak si pomôžeme s pojmovým inštrumentárium slovenského literárneho komparatistu Dionýza Ďurišina (i keď použitého v inom kontexte – pri zaraďovaní koncepcií svetovej literatúry), využíva tu skôr aditívny, priradujúci princíp v kombinácii s výberovým (hodnotovým) princípom, resp. koncepciou. Jednotlivé diela do bodov, resp. sekcií, ktoré si teraz spomenieme, zoraďuje chronologicky a lineárne – t. j. podľa rokov vydania. Chiappanová uvažuje v nasledujúcich súvislostiach (je potrebné si všimnúť, že autorka zvyrazňuje taliansky areál, tému však vníma minimálne v nadnárodnom európskom kontexte): 1. Diela všeobecného charakteru – v zmysle chápania témy šoa v jej všeobecnej podstate, pokus o jej charakteristiku, zovšeobecnenie 2. Šoa v Taliansku s osobitným zreteľom na vzťah šoa-cirkev 3. Antisemitizmus 4. Dejiny židov (vo vzťahu k šoa) 5. Hitler a národný socializmus 6. Nacizmus 7. Getá, konečné riešenie, koncentračné a vyhladzovacie tábory 8. O jednotlivých táboroch 9. Memoáristika 10. Didaktika.

Takto postavený dekalóg chápe tému holokaustu v medziliterárnom (taliansko-poľskom a celkovo taliansko-inonárodnom) a medziodborovom kontexte (dejiny židov, getá, tábory, memoáristika, didaktika), zároveň však zdôrazňuje špecifickosť „svojho“ voči „ďalšiemu“

(najmä šoa v Taliansku a memoáristika). Niektoré body zasa zvyrazňujú čisto historický aspekt. Autorku musíme pozitívne hodnotiť najmä pre jej snahu o uchopenie témy z viacerých vedných disciplín (história, literatúra, didaktika) a pre pomerne objektívny a nezaujatý výber jednotlivých autorov, resp. diel. Mimochodom, autorka ponúka v rámci uvedenej klasifikácie i diela, ktoré boli, resp. neboli do taliančiny preložené z iných jazykov (napr. nepreložené dielo autora Wolfganga Benza *Dimension des Völkermords* z roku 1991). Tento fakt síce môže prvoplánovo čitateľa (z)miasť, pretože miestami stráca prehľad o pôvode, národnosti, resp. štátnej príslušnosti jednotlivých autorov (čo je niekedy z hľadiska pochopenia reálií niekedy problém). Na druhej strane to však pôsobí kontextuálne a zdôrazňuje to práve už spomínaný nadnárodný charakter uvedeného fenoménu.

V memoáristike autorka (podobne ako Marina Beerová) vymedzuje správne a logicky do prvého sledu autorov najmä Prima Leviho, Lianu Milluovú a Giulianu Tedeschiovú. V kontexte s Primom Levim jej neuniká (v Taliansku známy, na Slovensku, bohužiaľ, pomerne neznámy autor) Elie Wiesel a jeho dielo *Noc* (v tal. *La notte*), vydané v taliančine v roku 1980 (týka sa najmä deportácií maďarských židov a jeho spomienok na tábory v Birkenau, Monowitz a Buchenwald). O šesť rokov neskôr vychádzajú memoáre Liany Milluovej *Birkenauský dym* (v tal. *Il fumo di Birkenau*) – autorka v šiestich navzájom kompozične a chronologicky nespájaných kapitolách (no s jednoznačne stanovenou témou) zobrazuje život v ženskom lágri v Birkenau. Podobne ako Milluová, tak i Giuliana Tedeschiová (v roku 1988) publikovala svoje spomienky na uvedený tábor, všímajúc si pritom dvojaké utrpenie – ako utrpenie ženy, resp. žien a bolesť príslušníčky židovskej komunity. Do tzv. „ženskej memoáristiky“ môžeme doplniť i memoáre Liliany Segreovej z roku 2005 či knihu dialógov medzi Goti Bauerovou, Lilianou Segreovou a Giulianou Tedeschiovou, ktorú vydala (taktiež v roku 2005) Daniela Padoanová. Špecifickou skupinou spomienok, ktoré si všima i Chiappanová, sú spomienky členov tzv. Sonderkommando – zozbieral ich Carlo Saletti. Našu pozornosť si nepochybne zasluhuje i kniha Schloma Veneziu z roku 2007, ktorá taktiež autenticky traktuje uvedenú tematiku. V podobnom historiografickom kontexte (s presahmi do sociologického i literárneho, resp. literárno-kultúrneho rámca) uvažujú aj Marina Cattaruzzová (najmä v tretej časti), Marcello Flores, Simon Levis-Sullam a Enzo Traverso v päťzväzkovej publikácii *Dejiny šoa* (v tal. *Storia della Shoah*). Marina Beerová pripomína memoáre Alda Carpiho, Emanuela Artoma, Pina Levi Cavaglioneho, Alda Zarganiho, Angela Dina, Giacoma Debenedettiho a Giorgia Bassaniho (v prípade Bassaniho však dodávame, že autor tenduje k beletristickému stvárneniu skutočnosti, mnohé z jeho prác nemajú memoárový charakter, hoci v nich badáme

autobiografické prvky). Autorka okrem ďalších mien, ktoré sme už v príspevku menovali, zdôrazňuje i dielo (i tu pripomíname, že ide o románové spracovanie témy) Giacomy Limentaniovkej. Bibliografiu vydaných prác s tematikou šoa ponúka i Michele Nani v už vyššie spomenutom zborníku autorského tandemu Soverina-Cortesi.

Slovenskú historiografiu klasifikuje o. i. Marian Karcol, sledujúc chronologický, resp. časový aspekt publikovaných diel. Za prvé porevolučné dielo, ktoré traktuje uvedenú problematiku, autor chápe publikáciu *Vatikán a Slovenská republika* (Ivan Kamenec, Vilém Prečan a Stanislav Škovránek) z roku 1992. Veľkú pozornosť – a treba povedať, že právom – prisudzuje edíciám *Riešenie židovskej otázky na Slovensku, Holokaust na Slovensku a Z prameňov k dejinám I. Slovenskej republiky 1939-1945*. Autor osobitne vydeľuje memoáre a v rámci nich ešte ponúka rozdelenie na spomienky príslušníkov židovskej komunity a z radov majoritného (slovenského) obyvateľstva). I keď sa môže zdať uvedená selekcia (pri takom nízkom počte publikovaných memoárov, aké sme uvedli) nefunkčná, má však svoj význam pri pochopení diferencií v prístupe k uvedenej téme, jej hodnotení a celkovom spoločenskom kontexte. Do prvej skupiny radí memoáre Alfréda Wetzlera, Margity Schwalbovej, Julie Škodovej (ktoré sme už spomínali vyššie) a Hildy Hraboveckej, memoáre rabína Armina Friedera, Bedricha Róna a Hely Volanskej (vlastným menom Chaja Friedmanová Wolfowicz), Akiva Nira a Juraja Špitzera. V tejto súvislosti považujeme za potrebné doplniť ďalšie diela, ktoré neuvádza, resp. ktoré vyšli po publikovaní jeho štúdie. Máme na mysli najmä memoáre Lea Kohúta (*Tu bola kedysi ulica*, vydané v roku 1995), Leviho Gila (*Osudy jednej rodiny*), Kathryn Winterovej (*Katarína. Román*), Iboje Wandall-Holmovej (*Zbohom, storočie*), Maxa Sterna (*Známka môjho života*) či Blanky Bergerovej (*Najväčší biznis môjho života*). Špecifikom týchto spomienok (s výnimkou Lea Kohúta) je to, že vyšli najprv v zahraničí a do slovenského recepčného prostredia sa dostali formou prekladu. Pokiaľ ide o druhú skupinu, tam autor uvádza najmä publikácie exponentov Slovenskej republiky (Karol Sidor, Gejza Medrický a i.) Osobitnú pozornosť venuje Karcol vydaným monografiám, napr. *Po stopách tragédie* od Ivana Kamenca, *Židia v Slovenskom štáte v rokoch 1939-1945* od Ladislava Lipschera, *Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štítím v stredoeurópskom kontexte* od Eduarda Nižňanského (tu je potrebné zdôrazniť práve komparáciu postavenia židovskej komunity v krajinách strednej Európy a Rumunsku) a i. Ďalej je možné osobitne vymedziť vydané monotematické vedecké zborníky, biografie (zamerané najmä na kontroverznú osobnosť Jozefa Tisa), početné štúdie a práce, zamerané na výskum lokálnych či regionálnych židovských osobnostiach, resp. výskum židovskej minority v konkrétnom mieste či kraji.

Eduard Nižňanský ponúka nasledujúcu štruktúru slovenskej historiografie o holokauste ponovembrového obdobia: a) edície dokumentov (edícia *Riešenie židovskej otázky na Slovensku a Holokaust na Slovensku*), b) memoáre – a to z pozície obetí a politikov vtedajšej Slovenskej republiky, c) minoritné prístupy, d) tzv. „oral history“ (práce Petra Salnera a Moniky Vrzgulovej, e) lokálni agresori (práca Kataríny Hradskej o Wislicenym), f) sociálne pozadie holokaustu, g) právna analýza antižidovskej analýzy počas vojnovnej SR (Katarína Zavacká). Zuzana Vargová (Vargová, 2011, s. 59) v širšom stredoeurópskom kontexte uvažuje o nasledujúcich troch etapách vo vývoji spracovania témy holokaustu : 1. obdobie rokov 1945 – 1948, kedy sa objavujú práce dokumentárneho charakteru a spája ich s menami O. Kraus, E. Schön, P. Karvaš, Z. Nalkowská, Z. Kossak, K. Żywuska, 2. obdobie 50. a 60. rokov – R. Jašík, L. Lahola, J. Škvorecký, L. Fuks, J. Otčenášek, A. Lustig, A. Wetzler, I. Kertész, T. Nowakowski, T. Holuj, S. Grzesiuk, S. Szmaglewska, B. Wojdovski, Z. Posmyszová), 3. obdobie, časovo limitované 80. a 90. rokmi ako reflexia minulosti a jej prehodnocovanie – J. Johanides, H. Volanská, H. Bořkovcová, J. Topol, A. Goldtman a i.

Ako vidieť z uvedených schém, memoáre sú svojím charakterom súčasťou historiografie a cenným materiálom – dokumentom o danej dobe. Aj napriek niektorým rozsiahlym edíciám, ktoré sme uviedli – napr. *Holokaust na Slovensku* (ide o edície a dokumenty, na ktorých výskume a spracovaní participovali najmä Eduard Nižňanský – prvý, druhý, štvrtý, šiesty a siedmy zväzok, Ivan Kamenec – druhý a piaty zväzok či Katarína Hradská (listy Gizely Fleischmanovej v treťom zväzku), je počet uverejnených memoárov (aj napriek slobode slova po zmene režimu) v porovnaní so stovkami svedectiev, vydaných v iných krajinách, stále nedostatočný. I keď v konečnom dôsledku tu nie je dôležitá kvantita publikovaných memoárov, ale zanechanie konkrétnej autentickej spomienky, ktorá rekonštruje život židov počas holokaustu, v takmer dvadsaťročnom odstupe od novembra 1989 je memoárová tvorba s témou šoa v úzadí. Dôvodov je niekoľko – od spoločenských (obdobie holokaustu je už nenávratne preč, spoločnosť žije v iných problémoch), cez osobné (mnohí židia, ktorí prežili šoa, nechcú o svojich traumatizujúcich zážitkoch hovoriť, čo je potrebné rešpektovať), kvalitatívnych (väčšina autorov nie sú profesionálni spisovatelia, preto sa k vydaniu pamätí neodhodlajú) či pragmatických (finančné a iné dôvody).

Špecifickým prípadom, ktorý by sme chceli v tejto súvislosti spomenúť a ktorý je v súčasnosti v celosvetovom výskume výrazne frekventovaným, je tzv. oral history, ktorý nepovažujeme za osobitný žáner, ale za metódu, použitú v rámci memoárového žánru. Ide o súbor autentických výpovedí, zozbieraných jedným či viacerými autormi. Autor(i) zaznamenáva(jú) zážitky, názory a nálady na vopred stanovené témy či otázky. Dôraz je na

subjektívnom prežívaní (pocitovosti), a osobnom postoji k zobrazovanej téme, faktografickosť je často v úzadí (respondenti vtedy väčšinou nemali k dispozícii konkrétne fakty o tom, čo sa okolo nich dialo). Na Slovensku sa takýto projekt realizoval v rokoch 1995-1997 v rámci Nadácie Milana Šimečku pod názvom *Osudy tých, ktorí prežili holokaust* (i keď presahujú toto obdobie), zhmotnené do publikácie *Videli sme holokaust* autorov Petra Salnera, Moniky Vrzgulovej, Ivana Kamenca, Ingrid Antalovej, Petra Kozmona či Evy Salnerovej. V talianskom kontexte analogickou je *Kniha talianskej šoa* (v tal. *Il libro della Shoah italiana*), žánrovo porovnateľná napríklad so Salnerovou prácou *Prežili holokaust*, v ktorej (už vyššie spomenutý autor) Marcello Pezzetti zhromaždil stovku svedectiev talianskych židov. Autor postupuje hierarchicky (nosný je časový aspekt) a podľa vopred stanovených tém, ako sú detstvo, štúdiá, protižidovské zákony, nemecká okupácia, zatknutia, transporty. Riešená je nasledujúcou formou: základná (všeobecná) otázka autora/konkrétna odpoveď respondenta. Z odpovedí badať individuálny osud v kontexte kolektívneho osudu, sociálne disproporcie, ale najmä nálady, pocity a vnemy oslovených židov.

Šoa a slovensko-taliansky medziliterárny kontext

Pokiaľ ide o slovenský a taliansky medziliterárny aspekt, ktorý nás z hľadiska našej témy zaujíma, nemožno obísť najmä osobné kontakty jednotlivých väzňov v táboroch a ich neskoršie listové či iné kontakty.

V rámci medziliterárnych vzťahov (konkrétne z hľadiska externých kontaktov, ak použijeme terminológiu literárneho komparatistu Dionýza Ďurišina) sa vzťahy medzi oboma literatúrami – talianskou i slovenskou (a v našom kontexte nás zaujíma konkrétne už naznačená téma holokaustu v memoároch) prejavovali vo forme publikovania správ, zmienok, literárno-kritických a literárno-teoretických štúdií a úvah – išlo o informovanie o talianskej literatúre (opačný jav bol zriedkavý) pre slovenského recipienta. Ako sme už naznačili, významným javom bol ideologický činiteľ, ktorý spôsobil selekciu autorov a tém na strane recipujúcej zložky. Téma holokaustu nebola v tejto súvislosti traktovaná na zodpovedajúcej úrovni. Je síce pravda, že téma vojny a partizánskeho odboja bola v dielach našich autorov reflexiou na prežitú traumu v období fašizmu (v období päťdesiatych rokov „obohatených“ o tému kolektivizácie a industrializovanej literatúry), no fenomén holokaustu ostal v slovenskej memoárovej, umeleckej i vecnej (odbornej) literatúre v úzadí. Talianista Pavol Koprda pripomína, že u nás sa vytvárala predstava o nadčasovosti, resp. trvácnosti odbojových ideálov literatúry, talianska literatúra sa však vyvíjala v kontúrach slobodného vyjadrovania a

autorskej tvorivosti, hľadania nových tém a smerov, išlo tu o evidentný „rozdiel medzi slovenským preexponovaným historizmom a vehementne dopredu idúcim experimentom v Taliansku – tento nesúlad v danom období bránil intenzívnym vzťahom“ (Koprda, 1994, s. 115). Rezervovaný postoj režimu, vládnuceho pred rokom 1989, k židovskej menšine (ako náboženskej skupine), ako i negatívny postoj k ďalším minoritám, ktorých sa dotkol holokaust, spôsobil marginalizáciu, resp. vytlačanie samotného fenoménu holokaustu v kontexte dejín literatúry a prekladu. Literárny teoretik Viliam Marčok v tejto súvislosti konštatuje, že „do roku 1989 sa žido-slovenskí autori neodvážili dráždiť slovenské svedomie ani spomienkami na svoje utrpenie v koncentrákoch, v horách [...]. Tlak obáv musel byť enormný. Nepriamym dôkazom je napríklad aj taký fakt, že Leopold Lahola si v emigrácii a až v roku 1956 na zobrazenie problémov rasovej diskriminácie v postaleckých jednotkách radšej zvolil postavu cigána-Róma (poviedka Fontetieri), ba aj Špitzer odkladal vydanie svojich spomienok na život v koncentrákoch, o ktorých často a živo rozprával, až na čas po novembri 1989.“ (Marčok, 1998, s. 80).

Nejde tu však len o jednostranný proces (t. j. absencia prác v domácom, tomto prípade slovenskom kontexte – vlastná tvorba židovských autorov, ako i prekladová tvorba), ale i neprebádané „biele miesta“ stredoeurópskeho a východoeurópskeho areálu (opäť máme na mysli tunajšie židovstvo a ich memoáre) pre zahraničných (západných) vedcov. Aj preto západoeurópski historici a literárni vedci zdôrazňujú dôležitosť vzťahu východ-západ i v tejto oblasti (nehovoriac o dôležitom poľskom kontexte), za všetky spomeňme mená ako Christoph Dieckmann, Christian Gerlach či Dieter Pohl. Bohužiaľ, ako pripomína i Chiapannová, mnohé z prác (a v prípade spomínaných mien dokonca všetky tri) neboli preložené do taliančiny. Ide nepochybne o ochudobnenie medziliterárneho kontextu s uvedenou tematikou. Za jeden z mála konkrétnych kontaktov medzi slovenskou a talianskou memoárovou literatúrou s témou holokaustu je Juraj Špitzer, ktorý vo svojom diele *Svitá, až keď je celkom tma* (podotýkame však, že až po zmene spoločensko-politickej situácie v Československu, konkrétne v roku 1996) cituje talianskeho memoáristu Prima Leviho (s. 205). Z uvedeného je zrejmé, že Špitzer čítal Leviho spomienky (v roku 1996 bolo preložené do češtiny dielo *Potopení a záchránení*, ďalšie Leviho diela až po Špitzerovej smrti.) Mimochodom, práve tieto dve diela – *Svitá, až keď je celkom tma* a *Potopení a záchránení*, sú žánrovo (ide o eseje) i „obsahovo“ príbuzné – môžeme predpokladať, že na Špitzera pôsobili inšpiratívne pri kreácii svojho diela.

Významným kontaktom (z hľadiska vzťahu medzi recipujúcim a recipovaným javom) sú sprostredkované kontakty, kde sa objavuje, ako už hovorí i samotný názov, ďalší činiteľ –

sprostredkovateľ (porov. Šuša, 2009). V našom prípade je najdôležitejším prostredníkom preklad – ten môže výrazne zasiahnuť do medziliterárneho procesu (ako forma recepcie). Memoárová próza, venovaná spomienkam na prežité traumy v koncentračných táboroch, je v talianskej povojnovej literatúre, aj vzhľadom na demokratický charakter štátu po roku 1945 (najmä z hľadiska neobmedzených možností publikovania bez zásahu cenzúry), rozsiahla. Jej výraznejší rozvoj bol však v Taliansku (na rozdiel od Československa) blokovaný iným, ako ideologickým činiteľom – nechutou až odmietaním čitateľov a jednotlivých vydavateľstiev publikovať vojnové zážitky a drámu holokaustu. V povojnovej eufórii uprednostňovali diela, plné vitality a oslavy nového života. Nie je preto prekvapujúce, že napríklad dielo Prima Leviho *Je to človek?*, ktoré neskôr autora preslávilo po celom svete, vydavateľstvo *Einaudi* v roku 1946 odmietlo vydať. Ako sme však naznačili, v povojnovom období (obdobie socializmu v Československu) bola situácia iná – (ak si odmyslíme domácu produkciu memoárov s témou šoa, aj téma holokaustu z talianskeho prostredia bola v prípade prekladov zatienená výberom ideologicky vhodnejších, bezproblémových či neutrálnych tém (najmä talianska „klasika“, prózy z dávnej histórie Talianska či prózy neorealismu). Typickým príkladom tohoto „zatieneia“ je dielo jednej z najvýznamnejších osobností talianskej a svetovej memoáristiky – Prima Leviho. Autor je typickým príkladom spojenia osobného života (príslušnosť k židovskému vierovyznaniu), spoločensko-politického pozadia (nástup fašizmu) a literatúry (snaha zachytiť osudy seba a svojej rodiny počas židovského prenasledovania v zmysle „napísané ostáva“ nielen ako opis ťaživej a dramatickej situácie daného obdobia, ale ako memento pre ďalšie generácie). Prvou publikovanou Leviho prácou s memoárovými prvkami bola *Správa o hygienicko-zdravotnej organizácii koncentračného tábora pre židov Monowitz. Osvienčim, Horné Sliezsko* (v tal. *Rapporto sull'organizzazione igienico sanitaria del campo di concentramento per ebrei di Monowitz. Auschwitz, Alta Slesia*, ktorú vydal v roku 1946 v odbornom časopise *Minerva Medica*. Aj keď ide v samotnej podstate o odborný článok, jeho cieľom bolo, ako uvádza, lepšie spoznať chyby, ktorých sme aj my svedkami a veľakrát aj obeťami. Dielo, ktoré napísal so svojím kolegom z lágra Leonardom De Benedettim, anticipovalo (najmä tematicky a kompozične) publikovanie ďalšieho – tentoraz oveľa známejšieho diela – *Je to človek?* (v tal. *Se questo è un uomo*.)

Výsledkom ďalšej Leviho tvorby sú diela, preložené do viacerých jazykov – už spomenutý *Je to človek?* (v tal. *Se questo è un uomo*, dielo prvýkrát vydané v roku 1947 v Turíne), *Prímerie* (v tal. *La Tregua*, z roku 1963), ktoré môžeme považovať za pokračovanie diela *Je to človek?* (najmä pokiaľ ide o prvé tri kapitoly, ktoré sa týkajú autorovho internovania do Osvienčimu). Nasledujú diela *Keď nie teraz, kedy?* (v tal. *Se non ora,*

quando? z roku 1982 – toto dielo však zaradujeme medzi beletriu) a zbierka esejí *Potopení a záchranení* (v tal. *I sommersi e i salvati* z roku 1986). Židovská tematika je prítomná, aj keď v menšej intenzite, aj v dielach *Periodický systém* (v tal. *Il sistema periodico*), *Lilíth a ďalšie príbehy* (v tal. *Lilít e altri racconti*) a *Príbehy a eseje* (v tal. *Racconti e saggi*). Prvé dve spomenuté diela síce vykazujú znaky reálií danej doby, autor však v nich použil ako umelecký prostriedok fikciu. Ďalšie diela vyšli Levimu i časopisecky, väčšinou sa stali bázou pre ich knižné publikovanie. Dielo *Je to človek?* vyšlo v preklade do slovenčiny až po štyridsiatich troch rokoch od jeho publikovania v origináli, *Primerie* o tridsaťdeväť a *Potopení a záchranení* o sedemnášť rokov. Spomienky vyšli postupne v rokoch 2001, 2002 a 2003, preložili ich Terézia Gašparíková a František Hruška. V roku 2003 vyšlo v češtine dielo *Hovory s Primo Levim* (vybral, usporiadal a spoznámkoval ich Marco Belpoliti).

Doteraz najvýznamnejším kontaktom medzi oboma literatúrami (okrem už spomínaných prekladov talianskych autorov do slovenčiny) je nepochybne preklad diela slovenského židovského autora (z angličtiny) Rudolfa Vrbu, vlastným menom Walter Rosenberg – ktorému sa podarilo spolu s Alfrédom Wetzlerom, vlastným menom Jozef Lánik – ako prvému ujsť z Osvienčimu a podať svedectvo o genocíde židov a ďalších menšín. Dielo preložila do taliančiny Stefania De Francová a vyšlo v roku 2008 pod názvom *Osvienčimské protokoly* (v tal. *I protocolli di Auschwitz*). Talianskemu čitateľovi sa v knihe prihovára i Alberto Melloni, profesor dejín kresťanstva na Univerzite v Modene-Reggio Emilia, ktorý fundovane hodnotí Vrbove zásluhy a odvahu, a to v celkovom historickom kontexte.

Poznámky:

Tému memoárovej literatúry (v prioritnom vzťahu slovenskej a talianskej literatúry) autor analyzoval vo viacerých štúdiách a publikáciách. Na prehĺbenie viacerých aspektov, ktoré sú uvedené či naznačené v tejto štúdií, ponúkame odkazy na ďalšie autorove práce, ktoré súvisia s uvedenou tematikou:

ŠUŠA, I. – PRANDO, P.: *Le traduzioni di Primo Levi nel contesto interletterario slovacco-italiano*. In: *La traduzione come strumento di interazione culturale e linguistica*. Zostavil Luca Busetto. Milano: QU.A.S.A.R., 2008, s. 295-315.

ŠUŠA, I.: *Fenomén socializmu v memoároch slovenských židovských autorov*. In: *Česko-slovenské reflexe: 1968*. Zostavil Ivo Pospíšil. Brno: Ústav slavistiky Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity, 2009, s. 201-211.

ŠUŠA, I.: *Fenomén násilia v memoároch Lea Kohúta*. In: *Moje oči musely vidieť...Téma a motívy násilí v české a slovenské literatúre*. Zostavil Jiří Urbanec. Opava: Slezská univerzita, 2009, s. 158-166.

ŠUŠA, I.: *Dve tváre Európy Wandal-Holmovej (K memoárovej próze židovskej autorky o Osvienčime)*. In: *Literatúra v kontexte slovanskej kultúry 20. storočí*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 38-48.

ŠUŠA, I.: *Šoa v medziliterárnom (slovensko-talianskom) kontexte na podklade memoárovej prózy*. In: *Preklad a tlmočenie 8*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 56-67.

ŠUŠA, I.: *Memoáre s témou šoa vo vzťahu k autorskej motívácii*. In: *Typológia slovenských a českých textov na prelome 20. a 21. storočia z hľadiska lingvistiky, štylistiky, poetika a genológie*. Zostavili: Marián Kamenčík, Ivo Pospíšil, Emília Nemcová. Trnava: Katedra slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda, 2010, s. 41-52.

- ŠUŠA, I.: *Šoa v memoárovej tvorbe slovenských židovských autoriek po roku 1989*. In: Acta Facultatis Humanisticae. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2010, s. 220-227.
- ŠUŠA, I.: „*Nežidovský holokaust“ a jeho (ne)prekladanie*. In: Preklad a tlmočenie. Kontrastívne štúdium textov a prekladateľská prax. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2011, s. 210-222.
- ŠUŠA, I.: *Un'analisi comparata delle opere memorialistiche di Primo Levi e Leo Kohút – analogie e differenze*. In: Lingue e letterature romanze. Roma: Aracne Editrice, 2011, s. 287-307.
- ŠUŠA, I.: *Holokaust v talianskej a slovenskej memoárovej literatúre*. Brno: Tribun EU a FF MU, 2009, 170 s.
- ŠUŠA, I.: *Binarita dokumentárnosť/reflexívnosť memoárov (na podklade slovenskej a talianskej memoárovej literatúry s témou šoa)*. In: Slovakistika 2012. Martin: Matica slovenská, 2012, 226-233

Literatúra

- HOLÝ, J. a kol.: *Holokaust v českej, slovenskej a polskej literatúre*. Praha : Univerzita Karlova, Karolinum, 2007, 278 s.
- CHIAPPANO, A.: *La Shoah*. Milano: Edizioni Unicopli, 2008, 77 s.
- KAMENEC, I.: *Fenomén holokaustu v historiografii, v umeleckej tvorbe a vo vedomí slovenskej spoločnosti*. In: Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a súčasnosti. Súčasný stav výskumu. Bratislava-Mojmírovce: Dokumentačné stredisko holokaustu, 2008, s. 58.
- KAMENEC, I.: *Fenomén holokaustu – historický či morálny problém?* In: Historická revue, č. 5, 2011, s. 30-31.
- KOPRDA, P.: *Talianska literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1890-1980*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry Slovenskej akadémie vied, 1994, s. 115.
- MARIANI, F. – GUERRE, F. – MORDENTI, R.: *Le forme letterarie nella storia*. Torino: Einaudi, 1990, 164 s.
- MARČOK, V.: *Židovskí spisovatelia v slovenskej literatúre (2. časť)*. In: Slovenské pohľady, č. 3, 1998, s. 80.
- MIKULÁŠEK A.: *O potrebe širších souvislostí*. In Slavica Litteraria, X 15, č. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 168.
- NIŽNANSKÝ, E.: *Reflexia holokaustu v slovenskej historiografii*. In: Národ a národnosti na Slovensku. Zostavil Štefan Šutaj. Prešov: Universum, 2004, s. 35
- PEZZETTI, M.: *Il libro della Shoah italiana*. Torino : Einaudi, 2009, 300 s.
- POSPÍŠIL, I.: *Literární věda: návaznost, posun, přesah*. In: Filologická revue, 2002, č. 4, s. 7.
- PRANDO, P. – ŠUŠA, I.: *Persecuzione del diverso*. Brno: Tribun EU, 2013, 268 s.
- SOVERINA, F. (a cura di): *Olocausto/Olocausti. Lo sterminio e la memoria*. Roma : Odradek, 2003, 246 s.
- ŠUŠA, I.: *Holokaust v talianskej a slovenskej memoárovej literatúre*. Brno : Tribun EU a FF MU, 2009, 170 s.
- ŠUŠA, I. – PRANDO, P.: *La degenerazione dell'italianità all'interno della rivista La Difesa della razza*. In: Studia Scientifica Facultatis Pedagogicae. Ružomberok: Verbum a Katolícka univerzita, 2012, s. 157-177.
- VARGOVÁ, Z.: *Židovský fenomén v stredoeurópskych súvislostiach*. Nitra : UKF, Fakulta stredoeurópskych štúdií, Katedra areálových kultúr, 2011, 108 s.

Resumé

Possiamo studiare ed analizzare l'Olocausto nei vari ambienti scientifici attraverso diversi metodi e strumenti (storia, letteratura, psicologia, scienza politica, ecc.). Nel nostro contributo focalizziamo l'attenzione sull'aspetto letterario (la letteratura memorialistica), specificando le analogie con le altre aree scientifiche (soprattutto la storia e scienza politica). Le nostre ricerche si basano sui testi usciti in Italia e in Slovacchia dopo il 1945.

MORFOSYNTAKTICKÁ ANALÝZA TALIANSKÝCH SUBORDINATÍVNYCH KONŠTRUKCIÍ S DÔRAZOM NA SÚSLEDNOSŤ ČASOV (V KONFRONTÁCII TALIANČINA – SLOVENČINA)

Ladislav György

Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
ladislav.gyorgy@umb.sk

V príspevku sa zameriavame na morfosyntaktickú analýzu explicitne vyjadrených subordinatívnych konštrukcií s dôrazom na súslednosť časov. Analýzu a syntetické závery dopĺňame a konfrontujeme prekladom (z taliančiny do slovenčiny) excerpovaných príkladov z beletrie, žurnalistických textov, odbornej literatúry a praktických príručiek.

Pod pojmom *súslednosť časov* (tal. *concordanza dei tempi*) sa rozumie súhrn určitých pravidiel, ktoré upravujú vzťah medzi slovesným časom hlavnej vety a slovesným časom vety podradenej (Vanelli, 1991, s. 611).

V Encyklopédii talianskeho jazyka (Enciclopedia dell'italiano, 2010) sa o časovej postupnosti, resp. posune časov píše: „L'espressione *concordanza dei tempi* (che corrisponde in parte alla *consecutio temporum* della grammatica latina) designa il rapporto tra il tempo del verbo della frase principale (o *reggente*) e quello del verbo della subordinata: tale rapporto può essere di contemporaneità (le due frasi designano eventi simultanei), di anteriorità (la subordinata designa un evento precedente), di posteriorità (la subordinata designa un evento successivo).”

Z uvedeného vyplýva, že výber správneho slovesného času a slovesného spôsobu vo vedľajšej vete v taliančine (na rozdiel od slovenského jazyka, v ktorom tento gramatický jav v tejto forme neexistuje) je podmienený dvomi základnými faktormi: a) časom slovesa v hlavnej vete; b) vzťahom deja hlavnej a vedľajšej vety vzhľadom na moment, v ktorom sa odohrali (dej vedľajšej /podradenej, závislej/ vety sa môže odohrávať súčasne s dejom hlavnej /nadradenej/ vety, alebo sa mohol uskutočniť ešte pred dejom hlavnej vety, alebo naopak bude sa realizovať, bude nasledovať ešte len po deji hlavnej vety).

Vyjadrenie slovesného deja a s tým súvisiace použitie vhodného slovesného tvaru v prietore subordinácie preto zohľadňuje vo vzťahu k súslednosti časov syntaktickú závislosť od nadradenej vety.

Súslednosť časov – sloveso hlavnej vety je v prítomnom čase

Vyjadrenie minulého deja vo vedľajšej vete

Na vyjadrenie deja, ktorý nastal pred momentom prehovoru a ktorý sa nachádza v oznamovacom alebo podmieňovacom spôsobe, používame všetky dostupné minulé časy podľa ich pôvodnej funkcie, napr.

1. *Vuol dire che maestro Turi Zuppidu **preferiva** le uova delle sue galline* (Verga).

*To znamená, že majster Turi Zuppidu **mával radšej** vajcia než svoje sliepky.*

2. *I deputati della Dc dicono che **sarebbe stato meglio** accettare l'emendamento della legge* (la Repubblica).

*Poslanci Kresťanskej demokracie hovoria, že **by bolo bývalo lepšie** prijať ten pozmeňovací návrh zákona.*

3. *Conosci quella ragazza che un anno fa **scappò** di casa?* (Vanelli)

*Poznáš to dievča, ktoré pred rokom **utieklo** z domu?*

Ak sloveso vedľajšej vety má byť vyjadrené časom dávnominulým a ide o slovesný spôsob konjunktív, nahrádza sa dávnominulý čas (PR) minulým časom dokonavým (PP); *passato remoto* konjunktívne tvary nemá, napr.

4. *Non so proprio dove **sia andato** mio fratello* (Vanelli).

*Vlastne neviem, kam môj brat **išiel**.*

V stredovekej taliančine sa namiesto konjunktíva PP používal na vyjadrenie PR konjunktív minulého času nedokonavého (konjunktív imperfetta (I):

5. *Io credo che tu **ti meravigliassi** della mia subita partenza da Parigi* (Machiavelli).

*Myslím si, že **si sa prekvapil** z môjho náhleho odchodu z Paríža.*

Všeobecne platí, že ku kráteniu vedľajšej vety (nahradeniu explicitného verbálneho tvaru implicitným) dochádza (môže dôjsť), ak podmet hlavnej vety je totožný s podmetom vedľajšej vety. Opakovane pripomíname, že ide o fakultatívny (aj keď často používaný a v hovorenom jazyku veľmi rozšírený) spôsob vyjadrovania slovesného deja:

6. *Ti giuro di averlo visto* (expl. *che l'ho visto*).

Prisahám ti, že som ho videl.

Vyjadrenie budúceho deja vo vedľajšej vete

Ani v tomto prípade nedochádza k posunu časov, na vyjadrenie deja budúceho sa použije jednoduchý budúci čas (F):

7. *Resta il fatto che farà parte delle proposte unanime della Convenzione* (la Repubblica).

Zostáva faktom, že bude súčasťou jednohlasných návrhov v Zhromaždení.

V taliančine sa môže použiť aj predbudúci čas (FA), avšak ide spôsob málo používaný:

8. *Ti prometto che domani alle cinque sarà partito* (Vanelli).

Sľubujem ti, že zajtra o piatej odíde.

Z uvedených príkladov vyplýva, že taliančina sa v tomto prípade pri vyjadrovaní budúcnosti riadi rovnakými pravidlami ako slovenčina.

Diferencie zaznamenávame, ak si podradená veta vyžaduje použitie slovesa v konjunktíve. K určitým zmenám dochádza aj v samotnej taliančine, ktorá nedisponuje osobitnými tvarmi slovesa pre budúci čas spojovacieho spôsobu. Konjunktív futúra taliansky jazyk nepozná.

Na vyjadrenie deja budúceho sa používa futúrum oznamovacieho spôsobu alebo konjunktív prézenta (P):

9. *Non so quando tornerà Carlo* (Vanelli).

Neviem, kedy sa vráti Karol.

Ak sa v hlavnej vete nachádza sloveso vyjadrujúce želanie alebo príkaz, je možné použiť len konjunktív P:

10. *Voglio che mi compriate domani quel giornale* (Hlušik).

Chcem, aby ste mi zajtra kúpili tie noviny.

Vo vete č. 10 sa v slovenskom preklade po spojke *aby* používa sloveso v préterite. Taktiež vo vetách prípusťkových je možný iba tvar konjunktíva P:

11. *Ti saluto adesso, nonostante tu **parta** solo fra una settimana* (Vanelli).

*Lúčim sa s tebou už teraz, hoci **odchádzaš** až o týždeň.*

12. *Qualsiasi cosa **accada**, potete sempre rivolgervi a me* (Bahniková et al.).

*Čokoľvek sa **stane**, môžete sa vždy obrátiť na mňa.*

Súslednosť časov – sloveso hlavnej vety je v minulom čase

Vyjadrenie minulého deja vo vedľajšej vete

Najviac rozdielov medzi slovenčinou a taliančinou pozorujeme pri vyjadrení minulého deja v podradenej vete, ak je sloveso hlavnej vety v niektorom z minulých časov oznamovacieho a spojovacieho spôsobu, prípadne v prítomnom alebo minulom čase podmieňovacieho spôsobu. Podľa časovej postupnosti sa v takýchto prípadoch vyjadruje minulosť v talianskej vedľajšej vete najmä predminulým časom *trapassato prossimo* (TP). V slovenčine (porov. slovenské preklady) zostáva préteritum:

13. *Non ero sicura se il Parco nazionale dei Tatra **fosse stato creato** nel 1948* (Saccardinová).

*Nebola som si istá, či **bol** Tatranský národný park **vytvorený** v 1948.*

14. *Mi bastò quel poco che **avevo sentito** da Nuto* (Pavese).

*Stačilo mi to málo, čo **som počul** od Nuta.*

Vychádzajúc zo súslednosti časov v taliančine, platí, že TP sa použije na vyjadrenie minulosti aj v tom prípade, ak sa v nadradenej vete použil minulý čas len formálne, z dôvodu posunu časov, a teda sémanticky nemusí označovať minulosť. Výrazne sa to prejavuje pri zložených súvetiach, najmä pri prevode priamej reči na nepriamu, napr.

15. *Mi disse che veniva quando **aveva finito*** (Vanelli).

*Povedal mi, že príde, keď **skončil**.*

Opierajúc sa o analýzu príkladu č. 15, vidíme použitie TP v tretej časti súvetia (*aveva finito*). Použitie TP v tomto prípade je z dôvodu výskytu slovesa v minulom čase v druhej časti súvetia. Druhá časť súvetia funguje ako nadradená veta vo vzťahu k vete v tretej časti. Sloveso hlavne vety (prvá časť súvetia) je v tvare PR (*disse*), čím automaticky dochádza k posunu časov. Sloveso druhej (vedľajšej) vety (druhá časť súvetia) sa podriadiť slovesu prvej (hlavnej) vety (prvá časť súvetia) a je v tvare I (*veniva*), keďže podľa súslednosti časov na vyjadrenie prítomného deja v podradenej vete, ak sloveso hlavnej vety je v spomínanom minulom čase, sa používa tvar minulého času nedokonavého. Z uvedeného potom vyplýva, že je presnejšie a správnejšie uvádzať: „K posunu časov v podradených vetách dochádza, ak je v nadradenej vete použitý minulý čas, pričom sloveso v tomto minulom čase nemusí vždy vyjadrovať minulý dej.“

Pre lepšiu názornosť uvádzame ďalšie dva príklady:

16. *Ha detto che era stanchissimo perché aveva lavorato tutto il giorno* (Sensini).

Povedal, že je veľmi unavený, pretože celý deň pracoval.

17. *Disse che le dispiaceva che non l'avessimo trovata a casa* (Consonni et al.).

Povedala, že ju mrzí, že sme ju doma nenavštívili.

Práve predminulý čas TP skutočne a bezprostredne vyjadruje minulosť vo vedľajšej vete vzhľadom na čas hlavnej vety.

V určitých prípadoch sa môže použiť aj niektorý z ďalších minulých časov, ktoré sa za normálnych okolností používajú na vyjadrenie minulosti v momente prehovoru a tu plnia len sekundárnu úlohu.

Ak ide o „skutočnú“ minulosť, ktorá sa určitým spôsobom vzťahuje k prítomnosti, používame namiesto TP minulý čas dokonavý (PP). V hlavnej vete je tiež PP:

18. *Mi ha detto proprio che sono tornati dalle ferie* (Sensini).

Práve mi povedala, že sa vrátili z dovolenky.

Zvyčajne nedochádza k posunu časov ani vo vzťažných vetách, pretože v tomto prípade je ich časová závislosť od hlavnej vety minimálna a na druhej strane nie je medzi nadradenou a podradenou vetou nijaká úzka syntaktická spojitosť:

19. *Pensava all'amore che ha perso a Venezia* (Consonni et al.).

*Často myslel na lásku, ktorú **stratil** v Benátkach.*

Pokiaľ ide o použitie minulého času nedokonavého, je to tiež možné, ale z podradenej vety musí jasne vyplývať, že sloveso vyjadruje dej nedokonavý:

20. *Ho taciuto perché **volevo** proteggere la mia famiglia* (la Repubblica).

*Mlčala som, pretože **som chcela** zachrániť svoju rodinu.*

Pripomíname, že v taliančine, ak sa sloveso podradenej vety nachádza v I, môže dôjsť (pri nepoznaní kontextu) k dvom odlišným interpretáciám funkcie tohto tvaru slovesa, napr.

21. *Mi hanno chiesto se **vivevi** da solo* (Vanelli).

*Opýtali sa ma, či **som žil** sám. alebo Opýtali sa ma, či **žijem** sám.*

Ako sme naznačili, v taliančine I vyjadruje v podradenej vete v určitých situáciách okrem nedokonavého minulého deja aj prítomný dej.

Dávnominulý čas PR sa v súčasnom jazyku v podradených vetách takmer nevyskytuje. Jeho prítomnosť je najviac badateľná v literárnom jazyku od najstarších čias až po 19. storočie, najmä v prozaických dielach:

22. *A dar si volse Vita coll'acqua a chi col ferro **uccise*** (Tasso).

*Aby sa zachránil, obrátil sa Život s vodou na toho, kto ohňom/železom **zabíjal**.*

V súčasnej taliančine sa PR vyskytuje jedine v podradenej vete príčinnej, keď táto veta stojí pred vetou nadradenou:

23. *Poiché il Direttore **decise** di dimettersi, tutti i dipendenti scrissero una lettera di protesta* (Vanelli).

*Keďže **sa** riaditeľ **rozhodol** vzdať funkcie, všetci zamestnanci napísali protestný list.*

V predchádzajúcom príklade sa mohlo PR použiť tiež z dôvodu, že v podradenej vete sa nenachádzal žiadny časový výraz, ktorého prítomnosť by zamedzovala použitie PR. Potom by sa muselo použiť TP:

24. *Poiché il Direttore una settimana prima **aveva deciso** di dimettersi, tutti i dipendenti scrissero una lettera di protesta*(Vanelli).

*Keďže sa riaditeľ pred týždňom **rozhodol** vzdať funkcie, všetci zamestnanci napísali protestný list.*

Prostredníctvom prekladu konštatujeme, že zamestnanci napísali protestný list len preto, že riaditeľ sa vzdal funkcie pred týždňom. Oproti slovenčine sa to v talianskom jazyku vyjadriť aj použitím iného minulého času.

Jediný prípad, v ktorom sa môže použiť PR v podradenej vete, je, keď vo vete hlavnej použijeme PP, ktorého účinky ešte pretrvávajú v momente prehovoru:

25. *Ti ho domandato quando **fosti** a Roma per l'ultima volta* (Sensini).

*Pýtal som sa ťa, kedy **si bol** v Ríme naposledy.*

Ak vyjadrujeme minulý dej, ktorý nastal v podradenej vete až po uskutočnení deja vo vete nadradenej (čiže naopak ako v predchádzajúcich príkladoch), používame kondicionál minulého času (KM), napr.

26. *Me ne sono andata alle 8, perché Gianni **sarebbe partito** solo alle 10* (Vanelli).

*Odišla som o ôsmej, pretože Jano **odišiel** až o desiatej.*

Vyjadrenie budúceho deja vo vedľajšej vete

Ak sú dva deje jednoznačne zaradené do dvoch odlišných časových sektorov, čo znamená, že jeden sa uskutoční pred a druhý po momente prehovoru, neaplikuje sa v žiadnej podradenej vete súslednosť časov (Vanelli, 1991, s. 623).

Na základe hore uvedenej parafrázy sa potom dostávame k tvrdeniu, že v podradenej vete na vyjadrenie budúceho deja použijeme rovnaké časy, aké sme použili pri vyjadrení budúcnosti, keď sloveso hlavnej vety bolo v prítomnom čase, čiže prítomnosť alebo budúcnosť. Podmienkou však je, že v hlavnej vete nesmie byť sloveso, ktoré si vyžaduje v podradenej vete použitie konjunktíva, napr.

27. *Il Premier ha detto che domani **si scuserà**/ **scusa*** (la Repubblica).

*Premiér vyhlásil, že zajtra **sa ospravedlní**.*

V prípade, že nebudeme brať do úvahy moment prehovoru, ale len čisto fakt, že v hlavnej vete máme použitý minulý čas, použijeme na vyjadrenie budúcnosti buď kondicionál minulého času alebo minulý čas dokonavý v oznamovacom, resp. spojovacom spôsobe:

28. *Ella pensava che **avrebbe dovuto** finire in fretta altri cento metri* (Pratolini).

*Myslela si, že **bude musiet'** rýchlo dokončiť ďalších sto metrov.*

29. *Non ero sicura se l'anno prossimo **si svolgessero** (si sarebbero svolte) le elezioni parlamentari* (Saccardinová).

*Nebola som si istá, či sa budúci rok **budú konať** parlamentné voľby.*

Pripomíname, že v stredovekej taliančine sa namiesto kondicionálu minulého času pri vyjadrovaní budúcnosti používal kondicionál prítomného času (KP), vyskytujúci sa dodnes v literárnych dielach:

30. *Renzo, vedendo che **non ne caverebbe** altro, seguìtò la sua strada, più contristato* (Manzoni).

*Renzo, vidiac, že **nedostane** z neho nič iné, zarmútený pokračoval vo svojej ceste.*

Súslednosť časov – sloveso hlavnej vety je v budúcom čase

Vyjadrenie minulého deja vo vedľajšej vete

Vychádzajúc z dostupných a porovnávaných príkladov, konštatujeme, že pri vyjadrení minulého deja v podradenej vete nedochádza k žiadnym časovým posunom, ak sa v nadradenej vete nachádza sloveso v budúcom čase. Na vyjadrenie minulosti sa používajú rovnaké časy (PP, I) ako v prípadoch, keď sloveso hlavnej vety bolo v prítomnom čase, napr.

31. *Signor ..., non pensa che la gente dirà che **mentiva**?* (la Repubblica)

*Pán ..., nemyslíte si, že ľudia budú hovoriť, že **ste klamali**?*

32. *Le diremo che ieri **siamo stati** al cinema* (Consonni et al.).

*Povieme jej, že včera **sme boli** v kine.*

Vo vzťahných vetách môžeme na vyjadrenie minulosti v podradenej vete použiť aj predbudúci čas FA, napr.

33. *Restituirò il libro alla persona che me l'avrà prestato* (Vanelli).
Vrátim knihu tej osobe, ktorá mi ju požičala.

Ak si pozornejšie všimneme príklad č. 33, zreteľnejšie sa objasňuje podstata použitia predbudúceho času. Vychádzame z logického uvažovania, z ktorého vyplýva, že FA môžeme použiť za PP vtedy, keď sa PP dá nahradiť aj jednoduchým budúcim časom (F):

34. *Restituirò il libro alla persona che me lo presterà* (Vanelli).
Vrátim knihu tej osobe, ktorá mi ju požičia.

Uvedený spôsob sa dá aplikovať aj v slovenčine. I keď v oboch jazykoch nastáva použitím futúra menšia zmena významového charakteru v podradenej vete, hlavný význam nadradenej vety sa nemení. Spomínaná kniha sa vráti v obidvoch prípadoch (príklad č. 33 a č. 34) až po uskutočnení deja podradenej vety. Je zrejmé, že aj keď sme použili v príklade č. 34 budúci čas, bude sa tento čas vzhľadom na hlavnú vetu a jej dej, ktorý sa práve uskutoční, považovať za uplynulý.

Pre názornosť uvádzame ešte jeden príklad:

35. *Verranno premiati perché avranno superato/ supereranno l'esame* (Vanelli).
Budú odmenení, pretože urobili/ urobia skúšku.

V obidvoch prípadoch tá odmena príde až po uskutočnení a uplynutí deja podradenej vety.

Vyjadrenie budúceho deja vo vedľajšej vete

Komparácia potvrdila, že vyjadrenie budúcnosti v podradenej vete (v hlavnej vete je budúci čas) prebieha v slovenčine i v taliančine identickým spôsobom. Aj taliansky jazyk používa prítomný alebo budúci čas a nedochádza k časovým posunom, napr.

36. *La mariterò quando vorrà Dio!* (Verga)

Vezmem si ju, keď to bude chcieť Boh!

37. *Appena non ci scomoderanno i soldi del viaggio, verrò a Rincine con Ersilia* (Pratolini).

Len čo nám zostanú peniaze na cestu, prídem s Ersíliou do Rincine.

Pokiaľ ide o prístupkové vety, ktoré si vyžadujú konjunktív, platí pravidlo, že na vyjadrenie budúcnosti je možné použiť iba prítomný čas:

38. *Benché Pietro ci lasci fra un mese, non gli faremo nessuna festa* (Vanelli).

Hoci nás Peter o mesiac opustí, nebudeme mu robiť žiadnu oslavu.

Záverom konštatujeme, že pri porovnaní slovenčiny s taliančinou zisťujeme mnohé odlišnosti. Z hľadiska posunu časov nie je potrebné vysvetľovať a hĺbkovo riešiť problematiku časovej súslednosti v slovenčine, keďže de facto neexistuje – je však dôležité konfrontovať tento jav v rámci komparácie s inými jazykmi, v našom prípade s taliančinou (K špecifikám taliančiny porov. aj Prando – Šuša, 2005). V talianskom jazyku dochádza k výrazným zmenám v systéme časov a slovesných spôsobov, a to predovšetkým pri vyjadrení deja minulého v podrad'ovacích súvetiach. Diferencie však zaznamenávame už v samotných slovesných systémov obidvoch jazykov. Talianske slovesá nevystupujú v binárnom protiklade, a tak nemôžeme hovoriť o žiadnej vidovej opozícii /korelácii/ a rozdeliť slovesá na dokonavé a nedokonavé. Z tohto dôvodu sa po formálnej stránke nerozlišuje medzi vyjadrením dokonavého a nedokonavého vidu slovesa, lež medzi vyjadrením slovesného deja dokonavým, resp. nedokonavým slovesným časom (berúc tým do úvahy tiež skutočnosť o nepomere slovesných časov a spôsobov v slovenčine a taliančine).

PRÍLOHA Posun časov a spôsobov pri prevode priamej reči na nepriamu (sloveso hlavnej vety je v jednom z minulých časov alebo v podmienovacom spôsobe)

sloveso vedľajšej vety v priamej reči	mení sa	sloveso vedľajšej vety v nepriamej reči
presente	→	imperfetto
passato prossimo	→	trapassato prossimo
passato remoto	→	trapassato prossimo
imperfetto	→	imperfetto
trapassato prossimo	→	trapassato prossimo
trapassato remoto	→	trapassato remoto
futuro semplice	→	condizionale passato
future anteriore	→	condizionale passato
condizionale presente	→	condizionale passato
condizionale passato	→	condizionale passato
congiuntivo presente	→	congiuntivo imperfetto
congiuntivo passato	→	congiuntivo trapassato
congiuntivo imperfetto	→	congiuntivo imperfetto
congiuntivo trapassato	→	congiuntivo trapassato
imperativo	→	congiuntivo imperfetto; di + infinito

Literatúra

- BAHNÍKOVÁ, J. – BENEŠOVÁ, H. – EHRENBERGEROVÁ, E.: *Italština*. 3. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 576 s.
- BERRETTA, M.: *Sul sistema di tempo, aspetto e modo nell'italiano contemporaneo*. In: Linee di tendenza dell'italiano contemporaneo. Lugano : s. n., 1991, s. 135 – 153.
- BERTINETTO, P.: *Parte prima: Il sintagma verbale. I. Il verbo*. In: Renzi, L. – Salvi, G. – Cardinaletti, A.: Grande grammatica di consultazione. II. I sintagmi verbale, aggettivale, avverbiale. La subordinazione. Bologna : Società editrice il Mulino, 1991, s. 13 – 161.
- CONSONNI, D. – MORETTI, M.: *Lingua madre*. Torino : Società editrice internazionale, 1988. 572 s.
- ČULENOVÁ, E. – MIŠKOVSKÁ, J. – SCHWARZOVÁ, E.: *Svet kreslený európskou a semitskou vetou (na podklade slovenčiny, arabčiny a nemčiny)*. In: Svět kreslený slovom. Ústí nad Labem : Pedagogická fakulta Univerzita J. E. Purkyně, 2011, s. 105 – 120.
- Finder. Dizionario italiano-ceco*. 1. vyd. Olomouc : FIN PUBLISHING, 2001. 1343 s.
- GYÖRGY, L.: *Slovesný dej a jeho vyjadrenie v slovenskom a talianskom jazyku – Morfosyntaktické komparatívne aspekty*. Banská Bystrica : FHV UMB, 2013. 111 s.
- HLUŠÍK, M.: *Taliančina krok za krokom*. Bratislava : KNIHA – SPOLOČNÍK, 2004. 196 s.
- HORÁK, G.: *Slovesné kategórie osoby, času, spôsobu a ich využitie*. Bratislava : Veda, 1993. 176 s.
- HUŤKOVÁ, A.: *Pragmatická adaptácia a kompenzácia - prostriedky translácie špecifických javov*. In: Nová filologická revue. Banská Bystrica : FHV UMB, 2012, roč. 4, č. 1, s. 37 – 49.
- MAIDEN, M.: *Ipotesi sulle origini del condizionale analitico come „ futuro del passato “ in italiano*. In: Italiano e dialetti nel tempo. Roma : Bulzoni, 1996, s. 146 – 173.

- ORAVEC, J. – BAJZÍKOVÁ, E.: *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Syntax*. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1982. 272 s.
- ORAVEC, J. – BAJZÍKOVÁ, E. – FURDÍK, J.: *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia*. 2. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988. 232 s.
- PRANDO, P. – ŠUŠA, I.: *K výrazovým prostriedkom jazyka talianskej politiky z diachronno-synchrónneho hľadiska*. In: *Filologická revue*. Banská Bystrica : Filologická fakulta UMB, 2005, roč. 8, č. 1 – 2.
- SACCARDINOVA, M.: *Taliančina pre samoukov*. 1. vyd. Bratislava : KNIHA – SPOLOČNÍK, 1994. 592 s.
- SENSINI, M.: *La grammatica della lingua italiana*. 6. vyd. Milano : Arnoldo Mondadori Editore, 2003. 728 s.
- SERIANNI, L. – DELLA VALLE, V. – PATOTA, G.: *Lingua italiana*. 10. vyd. s. 1.: Archimede Edizioni, 1996. 459 s.
- VANELLI, L.: *Parte quarta: La subordinazione. XII. La concordanza dei tempi*. In: Renzi, L. – Salvi, G. – Cardinaletti, A.: *Grande grammatica italiana di consultazione*. II. I sintagmi verbale, aggettivale, avverbiale. La subordinazione. Bologna : Società editrice il Mulino, 1991, s. 611 – 632.

Resumé

L'ANALISI MORFOSINTATTICA DELLE PROPOSIZIONI SUBORDINATE CON L'ACCENTO SULLA CONCORDANZA DEI TEMPI (AL CONFRONTO L'ITALIANO – LO SLOVACCO)

Nella presente analisi abbiamo deciso di comparare il sistema dei tempi e dei modi verbali (con l'accento sulla concordanza dei tempi) in slovacco e in italiano. Nel campo della morfologia, e parzialmente anche in quello della sintassi puntiamo l'attenzione sulla linguistica comparata. Per la comparazione morfosintattica abbiamo utilizzato varie pubblicazioni settoriali, manuali grammaticali, con esempi ricavati da testi di vario genere, dalla letteratura al testo giornalistico (abbiamo usato frasi scritte in italiano alle quali abbiamo aggiunto la traduzione slovacca). Facendo la comparazione tra le due lingue, abbiamo rilevato molte differenze. Molto significativo è senza dubbio il cambiamento del sistema dei tempi e dei modi verbali che si verifica nel corso dello spostamento dei tempi nell'esprimere l'azione passata nelle proposizioni subordinate in italiano.

OBSERVACIONES SOBRE EL TRATAMIENTO DE LAS LOCUCIONES GENERADAS POR LOS VERBOS PRONOMINALES EN LOS DICCIONARIOS *CLAVE* Y *DRAE*

Jana Veselá

Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, Česká republika
jana.vesela@osu.cz

1. Introducción

En el área amplísima de las unidades fraseológicas en español son las *locuciones verbales* con función de predicado las que prevalecen. En la presente contribución nos ocupamos de estas unidades que se denominan también *fraseologismos* o *frasemas verbales* ateniéndonos solo a una parte de ellas, a las formadas por los verbos pronominales. Dichas unidades se caracterizan por estructuras formales muy variadas (p. ej. V-V, V-PRON, V-PREP-V, V-ADV y muchas otras). Nos proponemos examinar las locuciones verbales objeto de nuestro estudio registradas por los diccionarios *CLAVE* (2006) (1) y *DRAE* (2001) (2) disponibles en línea partiendo de nuestra investigación precedente de los verbos pronominales (3) realizada a base del diccionario *CLAVE* en CD ROM (2002). El número de verbos pronominales, al igual que el número de fraseologismos que a partir de ellos se producen, difiere de un diccionario a otro y de una edición del mismo diccionario a otra. A nuestro parecer, esto puede deberse no solo a la extensión de las obras lexicográficas y a una labor más o menos intensa de los lexicógrafos en su recogimiento, sino también y, ante todo, a la evolución continua de la lengua en el campo de la fraseología.

Nos hemos propuesto, entonces, comparar la aparición de dichas locuciones en las últimas ediciones de los diccionarios seleccionados para ver cómo atienden los lexicógrafos estos frasemas. Otro de nuestros objetivos ha sido realizar un análisis formal de las locuciones verbales con los verbos pronominales recogidas en ellos para categorizarlas y reunir un número relevante de sus tipos y subtipos.

2. Los verbos pronominales

Nos identificamos con la terminología y definición académicas recientes (4) para operar con el concepto de *verbo pronominal*. Tomamos por pronominales todos los verbos que se

emplean con un pronombre reflexivo (*me, te, se, nos, os, se*) distinguiendo entre los verbos intrínsecos reflexivos o pronominales inherentes (también exclusivamente pronominales; p. ej. *atreverse, jactarse*) en los que el elemento pronominal forma parte integrante sin posibilidad de omitirse y su forma no pronominal no existe, y los verbos pronominales alternantes (p. ej. *volver – volverse*). Estos últimos representan el grupo mayoritario. Se trata de los verbos que aparecen en dos formas, la pronominal y la no pronominal adoptando cada una de las formas uno o más significados. El elemento pronominal, en el caso de los verbos exclusivamente pronominales, lo tenemos que considerar como morfema pronominal vacío mientras que, en el caso de los verbos pronominales alternantes, se trata de un morfema pronominal con significado ocasional que se ve dotado de uno o más significados *ad hoc*.

3. Las locuciones verbales

Las locuciones son unidades léxicas pluriverbales en las que se ha llevado a cabo el proceso de fraseologización durante el cual se transforma el sintagma libre en una combinación fija de palabras. Se trata entonces de unidades fraseológicas que, p. ej. Haensch et. al. (5) denominan macrounidades (nombre aplicable también a los modismos, frases hechas y otros fraseologismos). Corpas Pastor (1996), Ruiz (1997), Bartoš (2009), Orduña López (2011) y muchos otros utilizan el término de locución, Škultéty (6) utiliza también el término de *frasema* o *fraseologismo verbal* al hablar de las locuciones verbales. Čermák (7), a la hora de clasificar estas unidades fraseológicas en checo, opera con los términos de *frasemas colocacionales* (= locuciones) distinguiéndolos de los *frasemas proposicionales* (= modismos, frases hechas, etc.).

Existen distintas clasificaciones de las unidades llamadas locuciones basadas en criterios variados. Las clasificaciones posibles de locuciones se establecen según su origen, su construcción, su función estilística, etc. Hay coincidencia en cuanto a los rasgos caracterizadores de estas unidades, de los que podríamos citar la pluriverbalidad, la fijación interna y la estabilidad de los elementos constitutivos, la idiomatización y la institucionalización.

La locución es, según aduce el diccionario *CLAVE*, la «Combinación fija de palabras que forman un solo elemento oracional y cuyo significado no es siempre el de la suma de los significados de sus miembros». (8) Según postula la *NGRAE*, cuya definición es por excelencia formal-funcional, debe ponerse en relieve la institucionalización y el carácter pluriverbal de las unidades en cuestión:

Se llaman LOCUCIONES los grupos de palabras lexicalizados (en el sentido de ya formados e incluidos en el diccionario) que constituyen una sola pieza léxica y ejercen la misma función sintáctica que la categoría que les da nombre. (9)

Siguiendo el criterio formal, la *NGRAE* distingue en español las locuciones nominales, adjetivas, preposicionales, adverbiales, conjuntivas, interjectivas y verbales. Estas últimas son definidas por los lingüistas como los conjuntos de palabras de las que al menos una es un verbo. Las locuciones verbales aparecen en la oración en función de predicado; el verbo es aquí el núcleo de predicado. Ruiz (10) distingue dos grupos principales de locuciones verbales: las formadas por verbo + sintagma nominal y las formadas por verbo + sintagma prepositivo.

4. Metodología

A la hora de confrontar la apariencia de las locuciones verbales con verbos pronominales en los diccionarios *CLAVE* (2006) y *DRAE* (2001, 22^a) disponibles en línea, partimos de nuestro corpus de verbos pronominales obtenido a base de la explotación del *CLAVE* (2002), resultando de ello un total de 819 verbos: 250 verbos exclusivamente pronominales más 569 pronominales alternantes (409 con variantes no pronominales usadas como transitivas, 24 con variantes intransitivas y 136 verbos con variantes no pronominales de ambos usos sintácticos).

Sólo 32 verbos del corpus generan una o más locuciones construidas con pautas sintácticas variadas. Hemos observado los siguientes verbos (subrayamos los exclusivamente pronominales): *apañarse*, *arreglarse*, *cargarse*, *comerse*, *componerse*, *chuparse*, *decir (entre/para sí)*, *dejarse*, *echarse*, *entenderse*, *escaparse*, *guillarse*, *hacerse*, *industriarse*, *jugarse*, *llevarse*, *manejarse*, *matarse*, *negarse*, *ofrecerse*, *pasarse*, *pegarse*, *perderse*, *pirarse*, *ponerse*, *prometerse*, *rifar* (no catalogado como pronominal), *traer* (no catalogado como pronominal), *venirse*, *verse* y *volver (en sí)* (no catalogado como pronominal) que han dado 41 locuciones verbales y dos locuciones no clasificadas: *agárrate col.* y *para comérselo col.*

Solamente tres verbos del corpus son exclusivamente pronominales: *guillarse*, *industriarse* y *pirarse*. La mayoría de los verbos examinados —27— son pronominales alternantes. Los tres verbos exclusivamente pronominales generan las siguientes locuciones: *guillárselas col.* ‘Fugarse o irse’, *industriárselas col.* ‘Encontrar uno mismo la solución a un

problema o el modo de salir adelante en la vida' y *pirárselas* col. 'Fugarse o irse' (sinónimo de *guillárselas*).

Partiendo de las locuciones recogidas buscamos los mismos verbos en el *DRAE* (2001) y al mismo tiempo hicimos una revisión del corpus examinando la edición reciente del *CLAVE* (2006). En el capítulo siguiente presentamos los resultados de esta labor (sin ánimo de exhaustividad) dándonos cuenta de que han podido escapárse nos algunas locuciones, sobre todo aquellas que, a pesar de estar clasificadas como verbales, se sitúan en el diccionario en los artículos relativos a otros componentes de categoría formal distinta.

En la búsqueda de nuestras unidades fraseológicas partimos de la definición dada por la *NGRAE* (véase más arriba) considerando como locución toda unidad aparecida en el diccionario con la marca loc. verb. (= locución verbal).

5. Resultados de la investigación

Concluida nuestra investigación tuvimos que sumar a los 32 verbos mencionados arriba (cap. 4) seis verbos más que registra la última edición del *CLAVE* (2006): *acabarse* (en la forma fija de *acabose*), *alcanzarse*, *alzarse*, *caerse*, *darse* y *hacerse*, todos pronominales alternantes. Excluimos definitivamente del conjunto de las locuciones verbales *agárrate* y *para comérse lo* que, en la nueva edición del *CLAVE* (2006) van indicadas como locuciones interjectiva y adjetiva respectivamente. Llegamos al número final de verbos observados: 6 y el de locuciones verbales generadas por ellos: 55.

El *DRAE* (2001), en comparación con el *CLAVE* (2006), aduce las locuciones verbales generadas tan solo por 31 verbos pronominales objetos del examen no registrando las locuciones: *apañárselas*, *cargársela* alguien, *dejarse de algo*, *echarse de ver*, *entenderse con algo*, *entenderse con alguien*, *escaparse* algo a alguien, *hacerse con algo*, *industriárselas*, *llevarse a matar*, *no llevarlas todas consigo*, *matarse a hacer algo*, *ofrecérsele* algo a alguien, *pasárselo*, *piérdete*, *ponerse a hacer algo*, *rifarse* a alguien, *rifársela*, *venirse abajo* alguien y *vérselas con alguien*.

El número de locuciones generadas por los mismos verbos que alega el *DRAE* asciende, sin embargo, a 95, lo que se debe al elevadísimo número de dichos frasemas contruidos por algunos verbos, desgraciadamente no aducidos por el *CLAVE*. Se trata, por ejemplo, de las siguientes locuciones verbales registradas solamente por el *DRAE*:

comerse algo a otra cosa, decir de sí, dejarse alguien rogar, dejarse decir, dejarse llevar, dejarse pedir, dejarse ver, echarse alguien a dormir, echarse a morir, echarse a perder, echarse alguien de recio, echarse encima algo, echarse encima de alguien, no se entiende eso conmigo, hacerse a una, hacerse alguien de rogar, hacerse duro algo o alguien, hacerse fuerte, hacerse alguien olvidadizo, hacerse perdidizo un jugador, hacerse alguien presente, hacerse alguien servir, hacerse valiente, hacerse alguien viejo, verse negro, volverse alguien loco de contento etc.

En lo que respecta a la clasificación de dichos frasemas, ambos diccionarios se asemejan, salvo en algunos casos. En las dos obras lexicográficas, la mayoría de las locuciones verbales que examinamos lleva la marca de coloquialismo, mientras que en algunas se catalogan como simples locuciones verbales. En lo que se refiere a la locución *pirárselas* ‘Fugarse o irse’, el *CLAVE* (2006) la cataloga como coloquial, siendo para el *DRAE* (2001) una locución verbal estándar. El frasema *guillárselas* representa para el *CLAVE* (2006) una expresión, pero el *DRAE* (2001) la registra como locución verbal coloquial, sinónima de *pirárselas*. *Chúpate esa* aparece como una locución verbal en el *CLAVE* (2006); el *DRAE* (2001), sin embargo, la clasifica como locución interjectiva.

Citemos ahora algunas de las locuciones que aparecen nuevamente en la última edición del *CLAVE* con la que trabajamos para ilustrar la actualización del diccionario:

- (1) *ser algo el acabose* loc. verb. col. Ser el colmo o ser un desastre: *La barbaridad que dijo ya fue el acabose.*

El *DRAE* dice al respecto que se trata de una locución verbal que se usa en sentido peyorativo.

- (2) *alcanzársele algo a alguien* loc.verb. Llegar a entenderlo: *Por más que lo pienso, no se me alcanza por qué se enfadó.*

La locución (2) todavía no está registrada en el *DRAE*.

- (3) *darse a entender* loc.verb. Comunicarse por señas: Como no conoce el idioma, se da a entender por señas.

El *DRAE* no aduce la locución (3), pero registra la locución verbal *darse alguien por entendido* que, a pesar del diferente esquema formal, coincide *grosso modo* con (3) en una de sus acepciones: ‘Manifestar con señales o palabras que está en el hecho de algo’.

Mencionemos brevemente también los fenómenos de sinonimia y polisemia con los que nos hemos encontrado en el terreno de los frasemas examinados. La sinonimia atañe a muy pocas locuciones de nuestro corpus, lo que se puede deber a la extensión relativamente

reducida del corpus. Recordemos que Bartoš (12) habla de un sinnúmero de locuciones verbales sinónimas en español. Son sinónimas, p. ej.: *guillárselas col.* / *pirárselas col.* ‘Fugarse o irse’ (CLAVE 2002, 2006) o las siguientes cinco locuciones coloquiales: *apañárselas* / *arreglárselas* / *componérselas* / *industriárselas* / *manejárselas* con la definición idéntica de ‘Encontrar uno mismo la solución a un problema o el modo de salir adelante en la vida’ (CLAVE 2002, 2006). Es interesante la postura del DEA (11) que, a diferencia del CLAVE, no considera como idénticos los frasemas *guillárselas* y *pirárselas*, clasificando el primero como expresión jergal; para el CLAVE el verbo *pirarse* es exclusivamente pronominal mientras que el DEA lo registra como pronominal alternante. La locución *pirárselas* aparece, además, en el DEA no solo con el significado ‘irse o marcharse’ sino que, en la acepción 2, significa también ‘morirse’; se caracteriza, de este modo, por la polisemia. Regresando al DRAE (2001), hacemos constar que aquí el verbo *pirarse* es pronominal alternante (*pirarse* prnl. ‘Fugarse, irse’ x *pirar* intr. vulg. ‘Hacer novillos, faltar a clase’).

CLAVE:

La polisemia es un fenómeno que concierne bastantes locuciones con verbos pronominales oscilando el número de significados en una locución de uno (en la mayoría de los casos) a tres. La excepción a la regla es la locución aparecida en el DRAE (2001) *dejarse caer*, que cuenta con cinco acepciones.

A continuación procederemos a mostrar las pautas sintácticas a las que hemos llegado. Primero presentaremos los esquemas formal-funcionales de las locuciones verbales recogidas por el CLAVE (2006). Cada uno de los esquemas lo ejemplificamos con uno o dos frasemas de nuestro corpus:

1. V ^{pron} -Sujeto ^{inan} -Prep a-Compl ^{anim}	ej. <i>alcanzársele</i> algo a alguien
2. V ^{pron} -PRON <i>la</i> Sujeto ^{anim}	ej. <i>cargársela</i> alguien; <i>pegársela</i> alguien;
3. V ^{pron} -PRON <i>la</i> -PREP a-Compl ^{anim}	ej. <i>cargársela</i> a alguien; <i>pegársela</i> a alguien;
4. V ^{pron} -PRON <i>las</i>	ej. <i>manejárselas</i> ; <i>industriárselas</i> ;
5. V ^{pron} -PRON <i>las</i> - (muy) ADJ ^{pl}	ej. <i>prometérselas</i> (muy) felices
6. V ^{pron} -PRON <i>lo</i>	ej. <i>pasárselo</i>
7. V ^{pron} -PREP a-PRON ^{refl} <i>sí mismo</i>	ej. <i>negarse a sí mismo</i>
8. V-(PREP <i>entre/para</i>)-PRON ^{refl} <i>sí</i>	ej. <i>decir (entre/para) sí</i>
9. V ^{pron} -(art ^{det}) PRON <i>unos</i> -PREP a-(art ^{det}) PRON <i>otros</i>	

10. $V^{\text{pron}}\text{IMP}2^{\text{sg}}$ ej. *comerse (los) unos a (los) otros*
 ej. *piérdete*
11. $V^{\text{pron}}\text{IMP}2^{\text{sg}}\text{-PRON } esa$ ej. *chúpate esa*
12. $V^{\text{pron}}\text{-V}$ ej. *dejarse caer*
- 13.1 $V^{\text{pron}}\text{-PREP } a\text{-V}$ ej. *llevarse a matar*
- 13.2 $V^{\text{pron}}\text{-PREP } de\text{-V}$ ej. *echarse de ver*
14. $V^{\text{pron}}\text{-PREP } con\text{- Compl}^{\text{inan}}$ ej. *hacerse con algo*
15. $V^{\text{pron}}\text{-PREP } con\text{- Compl}^{\text{anim}}$ ej. *entenderse con alguien*
16. $V^{\text{pron}}\text{-PREP } a\text{-V-ComplDir}^{\text{inan}}$ ej. *matarse a hacer algo, ponerse a hacer algo*
17. $V^{\text{pron}}\text{-PREP } de\text{-Compl}^{\text{inam}}$ ej. *dejarse de algo*
- 18.1 $V^{\text{pron}}\text{-ADV } abajo$ ej. *venirse abajo*
- 18.2 $V^{\text{pron}}\text{-ADV } atrás$ ej. *volverse atrás*
19. $V^{\text{pron}}\text{-LOC}^{\text{prep}} por\ delante\text{-ComplDir}^{\text{inan}}$ ej. *llevarse por delante algo*
20. $V^{\text{pron}}\text{-PREP } por\text{-ADJ}$ ej. *darse por aludido*
21. $no\text{-}V^{\text{pron}}\text{-PRON } las\text{-PRON } todas\text{-PREP}\text{-PRON}^{\text{refl}}\text{ } consigo$ ej. *no llevarlas todas consigo*

Los tipos y subtipos estructurales de los frasemas que acabamos de enumerar aparecen en ambos diccionarios. Además, hay que presentar otros que se dan solamente en el *DRAE* (2001):

- 22.1 $V^{\text{pron}}\text{-ADJ } duro$ ej. *hacerse duro algo o alguien*
- 22.2 $V^{\text{pron}}\text{-ADJ } fuerte$ ej. *hacerse fuerte*
- 23.1 $V^{\text{pron}}\text{-ADV } encima\text{-ComplDir}^{\text{inan}}$ ej. *echarse encima algo*
- 23.2 $V^{\text{pron}}\text{-ADV } encima\text{-PREP } de$ ej. *echarse encima de alguien*
24. $V\text{-PREP } de\text{-sí}$ ej. *decir de sí*
25. $V^{\text{pron}}\text{-PREP } a\text{-una}$ ej. *hacerse a una*
26. $V^{\text{pron}}\text{-PREP } de\text{-ADJ } recio$ ej. *echarse alguien de recio*

Nos hemos encontrado con distinta clasificación en los diccionarios, p. ej. para el *CLAVE* *chúpate esa* es una locución verbal coloquial, para el *DRAE* es una locución interjetiva. En cambio, *guillárselas* va catalogada en el *CLAVE* como expresión, mientras que el *DRAE* la clasifica como locución verbal coloquial.

Hemos podido fijarnos también en la distinta cantidad de fraseologismos contruidos según la misma pauta sintáctica. P. ej., el esquema estructural $V^{\text{pron}}-V$ lo representa en el *CLAVE* tan solo una locución (*dejarse caer*) pero el *DRAE* alega más frasemas: *dejarse caer*, *dejarse correr*, *dejarse decir*, *dejarse llevar*, *dejarse pedir* y *dejarse ver* (este último con 2 significados). El *DRAE*, sin embargo, no registra algunos verbos o locuciones de los mismos: v. *apañar(se)*, loc. *cargársela* alguien, locs: *echarse de ver*, *entenderse con algo*, *entenderse con alguien*, *escaparse* algo a alguien, *hacerse con algo*, v. *industriarse*, locs.: *industriárselas*, *llevarse a matar*, *no llevarlas todas consigo*, *matarse a hacer algo*, *piérdete*, *ponerse a hacer algo*, v. *rifarse*, locs.: *rifársela*, *vérselas con alguien*.

	<i>CLAVE</i> (2006)	<i>DRAE</i> (2001)
Número de verbos pronominales observados	36*	36
Número de locuciones	55	72
Número de esquemas estructurales	21	26

* 33 verbos pronominales alternantes

3 verbos exclusivamente pronominales

6. Conclusión

En conclusión, podemos decir que hemos logrado cumplir con los cometidos establecidos al comienzo de este trabajo. Después de comparar la aparición de los mismos verbos pronominales que generan locuciones en los diccionarios *CLAVE* (2006) y *DRAE* (2001), podemos hacer constar que el *DRAE* registra más locuciones verbales generadas por los verbos pronominales que el *CLAVE*. De todos modos, el número de locuciones registradas por el *DRAE* también es más elevado —72 locuciones frente a 55—. El número de los esquemas formales encontrados, en total 26, difiere de un diccionario a otro. El *CLAVE* registra 21 tipos de locuciones verbales, mientras que el *DRAE*, 26. Se comprueba así la afirmación generalmente aceptada sobre la existencia de una gran variedad formal por las que se caracterizan dichas unidades fraseológicas. En muchos casos debemos catalogar dos unidades estructuralmente semejantes como tipos independientes o, eventualmente, como dos subtipos

del mismo esquema. El problema consiste en la estabilidad o fijación interna de los elementos constitutivos, y la imposibilidad de su desplazamiento o sustitución por otro elemento de la misma categoría formal. Es el caso, entre otros, de las formas pronominales *lo*, *la* y *las* que casi nunca pueden intercambiarse una por otra. Tampoco son conmutables los adverbios que intervienen en la formación de ciertos frasemas. Hemos observado también que, en la mayoría de los casos, son los verbos pronominales alternantes los que construyen frasemas.

Las locuciones verbales en español, tanto por su riqueza y frecuencia de aparición como por su variedad formal, representan un fenómeno lingüístico interesante y digno de observación. Consideramos de gran utilidad continuar estudiándolas desde otros ángulos y en comparación con las generadas por otros verbos, no solamente los pronominales. La investigación, por tanto, queda abierta a nuevas vías.

Notas

- (1) CLAVE – *Clave. Diccionario de uso del español actual*
- (2) DRAE – *Diccionario de la lengua española*
- (3) VESELÁ, J.: *El elemento SE y sus valores*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2010, 316 p.
- (4) RAE – ASOCIACIÓN DE ACADEMIAS DE LA LENGUA ESPAÑOLA: *Nueva gramática de la lengua española*, 2 vols. Madrid, Espasa Libros, S. L. U., 2009. Más adelante utilizamos la abreviatura NGRAE.
- (5) HAENSCH, G. – WOLF, L.– ETTINGER, S.: *La lexicografía. De la lingüística teórica a la lexicografía práctica*. Madrid: Gredos, 1982, p. 426.
- (6) ŠKULTĚTY, J.: *Súčasný španielsky jazyk. Španielska frazeológia*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1991.
- (7) ČERMÁK, F.: *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.
- (8) MALDONADO GONZÁLEZ, C. (dir.): *Clave. Diccionario de uso del español actual*, 5. ed. Madrid: Ediciones SM, 2002.
- (9) NGRAE, 2009, p. 53.
- (10) RUIZ, L.: *La fraseología del español coloquial*. Barcelona: Editorial Ariel, S. A., 1997, p. 38-40.
- (11) DEA – *Diccionario del español actual*
- (12) BARTOŠ, L.: *Sinonimia a nivel de locuciones verbales en español*. In: *Studia romanística*, Vol. 9, Num. 1, 2009, p. 16.

Abreviaciones utilizadas

ADV	adverbio
anim.	animado
col.	coloquial
inan.	inanimado
interj(s)	interjección(es)
intr.	intransitivo
loc(s).	locución(es)
LOC ^{prep}	locución prepositiva
LOC ^{interj}	locución interjectiva
PREP	preposición
prnl.	pronominal
PRON	pronombre
PRON ^{refl}	pronombre reflexivo
V	verbo

V ^{pron}	verbo pronominal
verb(s).	verbal(es)
vulg.	vulgar

Literatúra

- BARTOŠ, L.: *Sinonimia a nivel de locuciones verbales en español*. In: *Studia romanistica*, Vol. 9, Num. 1, 2009, s.13-18.
- BARTOŠ, L.: *Polisemia y homonimia a nivel de las locuciones adverbiales y verbales*. In: *Studia romanistica*, Vol. 9, Num. 2, 2009, s.11-20.
- CORPAS PASTOR, G.: *Manual de fraseología española*. Madrid: Gredos, 1996, 337 s.
- ČERMÁK, F.: *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, 357 s.
- HAENSCH, G. – WOLF, L.– ETTINGER, S.: *La lexicografía. De la lingüística teórica a la lexicografía práctica*. Madrid: Gredos, 1982, 563 s.
- MALDONADO GONZÁLEZ, C. (dir.): *Clave. Diccionario de uso del español actual*, 5.vyd. Madrid: Ediciones SM, 2002.
- MALDONADO GONZÁLEZ, C. (dir.): *Clave. Diccionario de uso del español actual*, 6.vyd. Madrid: Ediciones SM, 2006. <http://www.smdiccionarios.com/diccionario/diccionario-clave/>; 10.10.2012 – 15.12.2012.
- ORDUÑA LÓPEZ, J. L.: *Estudio gramatical de las locuciones verbales con doble pronombre clítico*. In: *RLA. Revista de lingüística teórica y aplicada*, Concepción (Chile), 49 (2), II Sem. 2011, s. 87-110.
- RAE: *Diccionario de la Real Academia Española*, 22. vyd. (on line), 2001. <http://rae.es/rae.html>; 10.10.2012 – 15.12.2012.
- RUIZ, L.: *La fraseología del español coloquial*. Barcelona: Editorial Ariel, S. A., 1997, 121 s.
- SECO, M. – ANDRÉS, O. – RAMOS, G.: *Diccionario del español actual*, 2 vols., Madrid: Aguilar – Grupo Santillana de Ediciones, S. A., 1999.
- ŠKULTÉTY, J.: *Súčasný španielsky jazyk. Španielska frazeológia*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1991, 248 s.
- VESELÁ, J.: *El elemento SE y sus valores*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2010, 316 s.

Resumé

Príspevok „Niekoľko poznámok k prístupu slovníkov *CLAVE* a *DRAE* k frazémam generovaným zvratnými slovesami“ je venovaný slovesným frazeologizmom v španielčine, generovaným zvratnými slovesami. Autorka článku analyzuje ich formálnu štruktúru a porovnáva ich výskyt v dvoch slovníkoch, v slovníku *CLAVE* (2006) a v akademickom slovníku *DRAE* (2001), oba dostupné v digitálnej podobe. Vychádza z vlastného zoznamu zvratných slovies a ich frazém, vytvoreného na základe excerpcie slovníku *CLAVE* (2002). Dochádza k záveru, že prístupy jednotlivých slovníkov k tejto problematike sa v niektorých aspektoch odlišujú. Akademický slovník je väčšinou bohatší, ak ide o počet uvádzaných frazeologizmov, ako aj o typy a podtypy týchto jednotiek. Celkový počet štruktúrnych schém, ktoré sa nachádzajú v sledovaných slovníkoch, dosahuje 26. Študované verbálne frazeologizmy sú v prevažnej miere tvorené zvratnými alternujúcimi slovesami.

À PROPOS DES HOMONYMES ISSUS DE LA TRONCATION – À LA RECHERCHE DU MOT D’ORIGINE

Radka Fridrichová

Faculté de Pédagogie, Université de Bohême de l’Ouest, Plzeň, République tchèque
rfridrichova@seznam.cz

1. Introduction

Lors de notre recherche de doctorat, au sein de la Faculté des Lettres à l’Université Palacký d’Olomouc en République tchèque, qui porte sur les tronctions dans le français contemporain, nous avons effectué une étude concernant la perception des mots tronqués par les locuteurs natifs français. Grâce à cette analyse nous avons obtenu des résultats que nous voudrions partiellement présenter dans cet article.

Les tronctions, appelées également les troncats ou les mots tronqués, représentent une forme d’abrègement qui est très répandue dans le français contemporain ce que nous avons déjà démontré dans notre thèse (cf. Fridrichová, 2012). Par ce procédé, les mots considérés trop longs ayant généralement plus de trois syllabes, sont coupés à leur fin (apocope), à leur début (aphérèse) ou à leur milieu (syncope). Parfois, d’autres phénomènes peuvent les accompagner, par exemple le verlan, la resuffixation ou le redoublement hypocoristique ce que nous allons partiellement aborder dans cet article.

2. L’homonymie des troncats – présentation générale

L’homonymie à titre d’abréviations signifie que deux abréviations identiques peuvent être utilisées dans un contexte différent et c’est le seul déchiffrage de l’abréviation qui est distinct. Il faut suivre le contexte pour éviter la substitution des abréviations, de l’une par l’autre. À ce propos, Michel Arrivé souligne que *micro* peut comprendre *microphone* ou *microordinateur*, *photo* représente *photocopie*, *photographie* ou l’adjectif *photographique* et l’abrégié *télé* peut cacher quatre significations *télé* (1) : *téléviseur*, *télévision*, *téléphérique* ou *télésiège* (Arrivé, 1986 : 18). Martin Riegel en ajoute d’autres en évoquant le rôle créateur des raccourcis : *auto* → *auto-école*, *autoradio*, *autoroute*, *autostop(peur)*; *radio* → *radiogramme*, *radiotélégraphiste*, *radionavigant*, *radiotélégraphie*, *radioscopie*,

radiologie ou *métro* (2) → *métrolor*, *métralsace*, rarement créés par l'élément final comme *bus* → *autobus*, *trolleybus*, *abribus*, *bibliobus*, etc. (Riegel, 1994 : 552).

Les exemples cités ci-dessus ont confirmé que les abréviations peuvent avoir plusieurs significations, voire mots de départ. Cependant, il est intéressant de suivre le procédé inverse, c'est-à-dire que le même mot forme plusieurs abrègements : *association* → *asso*, *assoc*, *assoc'*, *assoce* ou par exemple *communication* → *com*, *com'*, *côm*, *comm'* (cf. Groud, Serna, 1993 : XI). Bien sûr, dans ce cas-là, nous ne parlons pas d'homonymie mais plutôt de variantes graphiques.

3. L'homonymie des troncats issue du corpus étudié

Le corpus final constitué lors de notre recherche doctorale contient 590 mots abrégés sortis de la recherche en 2011 et 2012. Nous avons commencé cette démarche au mois de janvier 2011 et ce processus s'est arrêté au mois de mars 2012. Au total, 200 journaux/magazines de domaines différents ont été soumis à notre analyse : *Le Nouvel Observateur* (NO), *L'Express* (EX), *Cosmopolitan* (CO), *Marie France* (MF), *Elle* (L), *20 Minutes* (20M), *À Nous Paris* (ANP) et *Les Inrockuptibles* (INR). Il s'agit des périodiques dont les lecteurs ciblés sont très variés. Cela nous a permis d'avoir un échantillon et un lexique plus diversifiés et plus complexes.

Comme nous l'avons déjà mentionné ci-dessus, les abréviations ont un rapport à l'homonymie. Une fois le mot raccourci, il est parfois difficile de repérer le *signifié* pour le *signifiant*. Cela veut dire que sous un mot tronqué (le signifiant) nous pouvons comprendre plusieurs sens (le signifié). En retranchant une partie du mot, ce dernier deviendra identique avec d'autres formes du système lexical. Cette occurrence peut se produire non seulement entre deux ou plusieurs formes tronquées, mais également entre la troncation et la forme complète d'un mot. Sans contexte, il se peut que les signifiés soient différents et le sens alors récusable. En bref, n'importe quelle réduction réalisée dans le système langagier cause un obscurcissement de la signification, ce qui rend difficile la compréhension globale et perturbe l'univocité d'un texte.

En effet, l'homonymie de ces lexèmes peut se faire à plusieurs niveaux ce que nous allons montrer par la suite. Pour mieux comprendre les distinctions évoquées, nous trouvons indispensable d'introduire le contexte dans lequel les vocables ont été retirés. Entre parenthèses, on aperçoit l'abrégé de la source (voir *supra*) ainsi que le lieu exact de l'apparition du phénomène en question. Les exemples, signalés par le raccourci Ex. et par

l'écriture en italique, incluent également les informations concernant les parties du discours (n. m. = nom masculin, n. f. = nom féminin, n. = nom sans distinction du genre, n. pr. = nom propre, adj. = adjectif, v. = verbe).

Premièrement, cette confusion se fait entre deux troncations qui appartiennent à la même famille de mots, le radical est identique, mais le mot complet est différent. Elles peuvent appartenir à la même partie du discours ou non. Cette distinction est indiquée entre parenthèses dans la présentation des exemples ci-dessous.

Ex. : **conso** < consommation (n. f.) : « Lemarchecitoyen.fr, "l'annuaire pour consommer autrement", a créé l'application LMCPPhone, qui géolocalise toutes les bonnes adresses de la **conso** écolo. » (NO, n° 2436, p. 20) – < consommateur (adj.) : « Pour les marques, ça permet de mener une étude **conso** sur une importante base qualifiée, [...]. » (ANP, n° 529, p. 24) ;

déco < décoration (n. f.) : « Désormais, ils s'essaient à quelques éléments de **déco**. » (NO, n° 2426, p. 132) – < décoratif (adj.) : « [...] seule section où l'on peut directement alerter les produits, des T-shirts super, des objets **déco**, quelques œuvres d'art de créateurs émergents [...]. » (ANP, n° 529, p. 24) ;

écolo < écologiste (n.) : « Le militant des "Amis de la Terre" est choisi à l'issue de primaires, alors que les Verts n'existent pas encore mais que certains défendent déjà la candidature d'un **écolo** catholique. » (NO, n° 2424, p. 18).

démago < démagogique (adj.) : « C'est **démago** et cher mais ça a marché. » (L, n° 3425, p. 114) – < démagogue (n.) : « Un **démago** à gogo » (INR, n° 850, p. 43) – < démagogie (n. f.) : « La semaine dernière, on avait même parlé d'un "complot" ourdi par Angela Merkel, **démago** on line. » (INR, n° 850, p. 46) ;

mélo < mélodrame (n. m.) : « [...] un goût très poussé pour la cruauté et le **mélo**, et un rythme un peu poussif, le film a le mérite d'offrir pour une fois la vision d'une femme sur ce terrible conflit qui a ensanglanté l'ex-Yougoslavie il y a une vingtaine d'années. » (ANP, n° 553, p. 24) – < mélodramatique (adj.) : « Le côté **mélo** qui me plaisait passe aussi par le désordre sentimental et sexuel. » (20M, n° 2100, p. 18) ;

promo < promotion (n. f.) : « Le gouvernement chinois a lui-même assuré la **promo** du blockbuster *Beginning of the Great Revival* (une superprod de propagande qui célèbre la naissance de la République populaire). » INR, n° 813, p. 10) – < promotionnel (adj.) : « Alors, tout le truc **promo** et le plan mass media organisé autour des vingt ans de *Screamadelica*, c'est juste des conneries qui font plaisir aux maisons de disques. » (ANP, n° 530, p. 35).

Deuxièmement, l'homonymie touche les mots complètement différents, comprenons, qui ne viennent pas de la même famille. Les parties du discours, ici encore, peuvent se différer ou non.

Ex. : **bio** < biologique (adj.) : « La composition des aliments **bio** ne sera en rien différente de celle des aliments consommés par les poulets **bio** produits par d'autres opérateurs. » (NO, n° 2459-2460, p. 20) – < biographie (n. f.) : « Une **bio** de Gaston Defferre. » (NO, n° 2452, p. 117) ;

colo < colonie de vacances (n. f.) : « Directeur ou plutôt grand frère d'une drôle de **colo**, avec ses 33 pensionnaires (réduits à 30 depuis). » (NO, n° 2444, p. 98) – < coloration (n. f.) : « **Colo'** de pro ! Pour sa toute première coloration, John Frieda a imaginé un produit simple et efficace. » (MF, n° 201, p. 120) ;

métro < métropolitain (n. m.) : « Même si vous ne connaissez pas son nom, vos yeux n'ont pu échapper à ses affiches, dans la rue ou le **métro**. » (ANP, n° 507, p. 22) – < métrosexuel (adj.) : « A 34 ans, je fais partie de cette génération de mecs **métros**, fans de gastronomie, qui font attention aux produits qu'ils achètent, qui testent des choses, qui s'amuse. » (ANP, n° 543, p. 31) ;

mono < monogame (n.) : « Les "polys" ne se veulent certes pas prosélytes : ils n'entendent pas convertir la planète. N'empêche, les "**monos**" aussi sont intéressés. » (NO, n° 2440, p. 56) – < moniteur/trice (n.) : « Davantage de temps libre pour les "**monos**" Le Conseil d'Etat a établi lundi que les moniteurs de colonies de vacances [...]. » (20M, n° 2123, p. 4).

pub < publicité (n. f.) : « Un gros coup de **pub** pour le quotidien qui, pourtant, ne citait aucun long extrait du livre de Gérard Davet et Fabrice Lhomme, "Sarko m'a tuer" (Stock). » (NO, n° 2444, p. 28) – < public house (n. m.) : « Imaginez un **pub** qui sentirait l'anis et la kémie. » (NO, n° 2456, p. 111).

Enfin, si nous ne tenons pas compte de la distinction de l'écriture en majuscules et en minuscules, nous pouvons insérer dans cette énumération l'homonymie des noms propres et des noms communs.

Ex. : **doc/Doc** < documentaire (n. m.) : « **Doc** des **docs** vs affaire des affaires. Tout comprendre à l'affaire Clearstream en... six fois cinquante-deux minutes. » (20M, n° 2147, p. 21) – < docteur (n. m.) : « On suit à la trace le séduisant Dr Ledgard, chirurgien esthétique surdoué qui remodèle le visage et le corps d'une mystérieuse patiente. Dingo, le **doc'** ? » (MF, n° 197, p. 69) – < Doc Marten's (n. pr.) : « Provoquer le trouble, jouer sur l'androgynie comme le mannequin Agyness Deyn, qui a ressorti bretelles et **Doc**. » (NO, n° 2431, p. 122) ;

mat'/Mat' < maternité (n. f.) : « On n'est pas là pour parler aux femmes en congé **mat'** sur leur canapé, tout le monde est concerné. » (20M, n° 2096, p. 22) – < Mathieu (n. pr.) : « Allez fucking **Mat'**, c'est cadeau, enfin un bon scénario pour ton prochain film. Je t'embrasse pas. » (INR, n° 845, p. 20) ;

mimi/Mimi < mignon (adj.) : « Gaydistrict le trouve "**mimi** notre champion" et ffrankl, très fleur bleue : "Camille est le plus bel homme du monde". » (NO, n° 2436, p. 60) – < Rémi (n. pr.) : « Quand on lui en parle, Rémi Sciuto, le "**Mimi**" de Wildmimi, ne s'étonne pas vraiment. » (INR, n° 805, p. 88) – < Michel (Sardou) (n. pr.) : « Et là j'ai vu Nicolas Sarkozy en short, et en chemisette avec un jus d'orange à la main. Et tout de suite il m'a dit : "Mon **Mimi**, qu'est-ce que t'es allé dire ? » (NO, n° 2462, p. 52).

Jusqu'ici nous n'avons évoqué parmi les exemples présentés que de simples apocopes. Mais, dans cette dernière énumération, nous nous apercevons que la recherche du chemin vers les mots de départ est parfois plus complexe. Voyons-la de plus près. L'adjectif *mimi* provient de l'adjectif *mignon* qui a été raccourci à sa première syllabe pour être ensuite redoublée ce qui lui donne une connotation plus familière, voire plus enfantine. Le nom propre *Mimi* a dans notre cas deux origines. D'une part, il s'agit de l'aphérèse du prénom *Rémi*, suivi par le redoublement hypocoristique. D'autre part, le lexème *Mimi* est encore formé du prénom, ici *Michel*, celui du chanteur français M. Sardou qui est abrégé par apocope et puis redoublé.

En consultant les formations avec le troncat **déj**, nous distinguerons un autre cas particulier. Ce vocable peut être employé, entre autres, comme un verbe ; dans son contexte, nous découvririons toute de suite qu'il s'agit d'un verbe parce qu'il est accompagné de l'adjectif personnel. Il s'emploie au même titre dans les mots composés, de nouveau précédé d'un « souffleur » en forme de nom ou d'adjectif. De ce fait, la vraie confusion n'est pas en question.

Ex. : **déj** < pause-déjeuner (n. f.) « La **pause-déj'** se réduit comme peau de chagrin. » (20M, n° 2114, p. 2) – < petit déjeuner (n. m.) : « En ce moment, Michel bloque sur les ponts géants, il profite du **petit déj** pour trouver sur la toile son bonheur. » (NO, n° 2450, p. 54) – < déjeuner (v.) : « Et d'ici, que faire ? Des dons. Pour les susciter, ACF avait lancé en 2009 l'opération "Je **déj'**, je donne" : on cède un ticket resto qui sera renversé à l'organisation. » (INR, n° 822, p. 46).

Dans le propos de la catégorisation citée ci-dessus, nous pouvons également mettre en valeur la distinction entre l'ambiguïté grammaticale (*déco* < *décoration* ou *décoratif*) qui se produit par la confusion des catégories grammaticales, le plus souvent adjectif/nom et l'ambiguïté sémantique du troncat que seul le contexte nous permet de décrypter le sens concret (*colo* < *colonie de vacances* et *coloration*). En revanche, les troncations, qui sont déjà homonymiques dans leur sens complet, restent à part de notre analyse, bien que cette homonymie se fasse au niveau grammatical. Il s'agit par exemple du mot *hebdo*, c'est un abrégé de l'adjectif *hebdomadaire* et du nom *hebdomadaire* qui sont déjà au départ identiques.

Ex. : **extra** < extraordinaire, (n.) : « Monsieur Longuet, nous précise-t-il, a payé les **extras**, c'est-à-dire le téléphone et le bar. » (INR, n° 809, p. 24) – (adj.) : « Vous auriez me choisir un avocat ou une mangue aussi **extra** ? » (MF, n° 196, p. 71) ;

hebdo < *hebdomadaire*, (n.) : « Elle tient aussi à vous remercier. Grâce à vous, "l'Obs", premier **hebdo** d'informations politiques et culturelles en France, a eu en 2011 de bons résultats. » (NO, n° 2459-2460, p. 5) – (adj.) : « Nous lançons aussi une émission mode et beauté **hebdo** avec Christina Cordula, [...] » (20M, n° 2109, p. 18).

Nous sommes toujours restée dans le même contexte de la sémantique et nous avons essayé d'examiner notre liste d'abrévés pour compter le nombre de significations pour chaque troncat. Les résultats de ce comptage sont présentés dans le tableau n° 1.

1.1.1. Tableau n° 1 : Nombre de significations et d'occurrences du corpus

Nombre de significations	Nombre d'occurrences	Nombre d'occurrences en pourcentage
<i>1 signification</i>	424	86%
<i>2 significations</i>	51	10%
<i>3 significations</i>	15	3%
<i>4 significations</i>	4	0,8%
<i>5 significations</i>	1	0,002%

Nous avons remarqué que la troncation cause une certaine ambiguïté dans le sens, surtout en retirant le mot du contexte. Vu du tableau, il faut souligner qu'une seule signification pour un abrégé est le cas largement majoritaire. Deux significations avec 10% et trois significations avec 3% pour un seul raccourci sont aussi assez courantes. Cependant, quatre significations avec quatre exemples sont déjà très rares et plutôt exceptionnelles, parmi ces derniers, nous trouvons ceux-ci : **bio** < *biologique, biographie, biologiquement, secteur biologique* ; **électro/electro** (3) < *électrique, (ang.) electromagnetic/(fr.) électromagnétique, (ang.) electro music/ (fr.) musique électro, (ang.) electronic/(fr.) électronique*. Le nombre de significations s'arrête au nombre de cinq, à ce niveau nous n'avons repéré qu'un seul exemple : **psy** < *psychique, psychologique, psychiatre, psychologue, psychothérapeute*. Néanmoins, cette révélation n'est pas surprenante parce qu'en consultant le raccourcissement *psy* dans le dictionnaire *Le Petit Robert*, nous dévoilons six perceptions de ce mot : *psychiatre, psychiatrique, psychanalyste, psychologue, psychologique, psychothérapeute*, avec la note *etc.* qui nous averti que la liste est innombrable. Cela veut dire que l'abrégé *psy* peut avoir n'importe quelle signification commençant par *psy-* tout en respectant les domaines : psychologie, psychiatrie, psychanalyse ou psychothérapie.

À partir de nombreux exemples, dont quelques-uns ont été cités ci-dessus, il faut admettre que la troncation vise vraiment l'homonymie. Une unité tronquée peut alors avoir plusieurs significations qui se diffèrent les unes des autres. Dans la plupart des cas, la signification se déduit du contexte, par exemple, si l'on parle du « *directeur d'une drôle de colo* », il est clair qu'il s'agit d'une *colonie de vacances* et non d'une *coloration* (des cheveux). Pareillement, dans l'exemple suivant, nous dévoilons du contexte le sens du mot *techno*, une fois comme *technocratique* et l'autre fois comme *technologique*.

Ex. : « *Aujourd'hui le nouvel énarque recycle les vieilles lunes d'extrême droite en langage **techno*** » (NO, n° 2463, p. 36) ; « *Paul Smith affirme qu'il préfère les mots qui se disent et l'écriture qui se lit plutôt que "des objets **techno** qu'il ne maîtrise pas et qui collent tout le monde derrière un écran."* » (NO, n° 2454, p. 144).

Cet abrégé (*techno*) s'est révélé dans notre corpus aussi sous forme de noms : *technologie* et *technocrate*.

Au-delà, accentuons une particularité qui est apparue dans notre analyse, c'était l'abréviation *éco* qui couvre à la fois les domaines économique et écologique. Rappelons que le domaine écologique dispose de sa propre abréviation – *écolo*.

Ex. : *écologique* (adj.) : « *L'occasion pour le consommateur de faire enfin le tri entre les enseignes qui ont une véritable démarche écologique et celles qui pratiquent le greenwashing en abusant des termes "naturel", "éco" ou "bio".* » (NO, n° 2445, p. 138) ; *économique* (adj.) : « *Un homme part en avion à la recherche d'un ami disparu au Venezuela. Le monde vu d'un fauteuil de classe éco.* » (NO, n° 2444, p. 116) ; *écologiquement* (adv.) : « *Il s'agit de produits éco conçus aux caractéristiques durables avérées [...].* » (ANP, n° 516, p. 8).

Si ce n'est pas le contexte qui nous fait découvrir la signification exacte, c'est le genre qui nous aide à comprendre le mot entier parce qu'il y a *une pub* comme *publicité* (une action commerciale exercée au public) et *un pub* (un établissement où on sert des boissons alcoolisées, surtout de la bière) employé pour *un public house*. Au même titre, c'est *le bio* (*produit biologique*) et *la bio* (*biographie* : l'histoire d'une vie particulière) ou *le télé* (*téléobjectif* : objectif photographique) et *la télé* (*télévision* : transmission de l'image à distance). Or, l'abrégé est fréquemment déchiffré postérieurement dans le texte. Consultons notre phrase représentative avec la *coloration* : « *Colo' de pro ! Pour sa toute première coloration* ». Sachons que les journalistes emploient intentionnellement des néologismes,

dans notre cas des troncats, pour attirer l'attention du lecteur, ce qui survient dans le titre ou dans l'en-tête de l'article d'où vient également notre exemple.

Par contre, il y a des cas où, malgré la connaissance du contexte, la signification n'est pas facile à deviner, en particulier quand il s'agit de deux homonymes du même domaine. C'est exactement le cas du troncat *psy* dont nous avons déjà parlé précédemment, voici l'exemple :

« *Star de la radio, Mélina dialogue chaque soir avec ses auditeurs qui lui confessent peines de cœur et troubles **psys** en tous genres.* » (MF, n° 202, p. 81).

En lisant la phrase ou le contexte, nous ne sommes pas susceptible de dire si ce sont les *troubles psychiques*, les *troubles psychologiques* ou même *psychiatriques*, même en consultant cette question avec des locuteurs natifs. Toutes les trois significations sont admissibles, en repérant le genre du magazine (*Marie France*) Il ne s'agit pas d'un périodique spécialisé dans le domaine de la médecine et pour les lecteurs, ou plutôt les lectrices, le sens exact n'est pas important car elles savent tout simplement que c'est le domaine de la psychologie qui est en question. D'une manière identique, *psy* employé comme nom peut enfermer plusieurs mots entiers : le *psychiatre*, le *psychologue* ou bien le *psychothérapeute*.

Arrivée à ce point, n'oublions pas de préciser que la confusion peut se produire même entre un abrégé et un mot complet (*bac < baccalauréat vs bac* comme *bateau*).

4. Conclusion

Par notre analyse, nous avons démontré que la troncation, parfois accompagnée par d'autres procédés de la création lexicale, produit dans certain contexte l'homonymie. C'est pourquoi la recherche du mot d'origine n'est pas toujours facile et claire. Quoique nous ayons puisé nos exemples dans le style journalistique qui sert à l'actualisation de la langue, il ne correspond pas toujours aux principales exigences imposées à ce genre de style, particulièrement la compréhensibilité et la clarté sémantique. Cependant, il existe d'autres facteurs qui nous aident à déchiffrer le mot de départ, le genre ou le domaine qui est en question. Enfin, il faut admettre que les journalistes français sont au niveau langagier très ingénieux ce qui pourrait servir d'inspiration pour d'autres langues et attirer les lecteurs potentiels.

Notes

- (1) Contrairement aux mots d'origine cités dont la naissance est selon le dictionnaire *Le Petit Robert* attestée au XXe siècle, les vocables *téléphone* (1834) ou *télégraphe* (1792) n'ont jamais été abrégés en *télé* ce qui prouve la popularisation récente des troncats.
- (2) L'abréviation *métro* vient du groupe des mots : *le chemin de fer métropolitain*, ensuite il est devenu *le métropolitain* par réduction du groupe nominal et substantivation de l'adjectif *métropolitain* qui était ensuite réduit à *métro* par le découpage des syllabes. Nous pouvons suivre le même procédé dans le cas de *bus* qui était à l'origine *voiture omnibus*, tronqué à *omnibus* pour devenir *bus* (cf. Riegel, 1994 : 551).
- (3) Étant donné que la prononciation de *electro* et *électro* reste en français inchangée, les deux variantes, anglaises et françaises, sont considérées comme égales.
- (4) Marie France est le mensuel le plus généraliste des grands magazines féminins. Parmi ses sujets destinés « à une femme de 40 ans bien dans sa peau », nous trouvons entre autres : « mode, beauté, sexe et psycho, santé, déco, jardin, cuisine, culture, voyages... » (*Journaux* [en ligne], disponible sur : http://www.journaux.fr/marie-france_generalistes_feminin_83940.html, consulté le 30/03/2013).

Bibliographie

- ANTOINE, F.: *Des mots et desoms, verlan, troncation et recyclage formel dans l'argot contemporain*. In: Cahiers de lexicologie, 72, 1998, pp. 41–70.
- ANTOINE, F.: *Les Apocopés en [o] dans le français actuel: éléments de réflexion*. In: Le Français moderne, 1993, LXI, pp. 28–36.
- ARRIVÉ, M., et al., *La grammaire d'aujourd'hui: guide alphabétique de linguistique française*. Paris: Flammarion, 1986.
- BÉCHADE, H.-D.: *L'origine et le sens des mots*. Paris: PUF, 1994.
- BÉCHADE, H.-D.: *Phonétique et morphologie du français moderne et contemporain*. Paris: PUF, 1992.
- CELLARD, J.: *Histoire de mots*. Paris: La Découverte – Le Monde, 1985.
- COHEN, M.: *Une fois de plus des regards sur la langue française*. Paris: Éditions Sociales, 1972.
- DAUZET, A., et al.: *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*. Paris: Larousse, 1971.
- ESNAULT, G.: *Histoire de la langue française, 1945-2000*. Paris : CNRS Éditions, 2000.
- FRIDRICHOVÁ, R.: *La troncation en tant que procédé d'abréviation de mots et sa perception dans le français contemporain*, thèse non éditée, Olomouc : FF UP, 2012.
- GEORGE, K.-E.-M.: *Redoublement lexical, procédé intensif*. In: Le français dans le monde, 180, 1983, pp. 63–65.
- GEORGE, K.-E.-M.: *L'apocope et l'aphérèse en français familier, populaire et argotique*. In : Le français moderne, 48, 1980, pp. 16–37.
- GORCY, G.: *La Mode de l'abréviation et de la troncation verbale en français contemporain*. In : Communication de Monsieur Gérard Gorcy, 2000, pp. 180–188.
- GREVISSE, M.: *Le Bon usage*, 13e éd. refondue par Goose André. Paris: Duculot, 1993.
- GROUD, Cl. ; SERNA, N.: *De abdom à zoo, Regards sur la troncation en français contemporain*. Paris : Didier Érudition, 1996.
- LACROUX, J.-P.: *Orthotypographie*. Custines: Hélio Service, 2007 [en ligne], disponible sur : <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/fr/>.
- Le Petit Robert de la langue française 2009*. Paris: Dictionnaires Le Robert, 2009.
- MITTERAND, H.: *Les mots français*. Paris: PUF, 1963.
- RIEGEL, M., et al.: *Grammaire méthodique du français*. Paris: PUF, 1994.

Résumé

About homonyms formed of the clipping – In search of the original word

This article deals with the clipping as a process of formation of new words in modern French, a phenomenon so frequent that it causes in certain context and under certain conditions the homonymy. The objective of this paper is to present the homonymy from different perspectives based on the corpus from our doctoral research that has served us as a starting point for the presentation of concrete examples. The homonymy in relation to the clipped words can occur at several levels, which are also highlighted in this article, it may be for example: concurrence between the parts of speech, often the couple – adjective and noun belonging or not belonging to the same family with the same root.

СПЕЦИФИКА ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОВ ИЗ СФЕРЫ ОБРАЗОВАНИЯ СО СЛОВАЦКОГО НА УКРАИНСКИЙ И РУССКИЙ ЯЗЫКИ

Андрей Краев

Институт русистики, украинистики и славистики философского факультета
Прешовского университета
andrey.kraev.ru@gmail.com

Надежда Гануделёва

Центр украинистики философского факультета Прешовского университета
n.hanudelova@gmail.com

На современном этапе возрастает интерес к европейскому образованию со стороны стран Восточной Европы, а также студенты западноевропейских вузов, изучающие русский или украинский язык, проходят стажировки в вузах Российской Федерации и Украины. Большое количество граждан-выходцев из стран СНГ проживает в Словакии, поэтому возникает необходимость перевода различных документов, связанных со сферой образования разного уровня. Кроме того, такая тема, как образование, является неотъемлемой составляющей практического курса в рамках изучения украинского или русского языков как иностранных в вузах Словакии. Исходя из всего вышеизложенного, актуальным является исследование специфики перевода лексики в сфере образования со словацкого языка (далее — ИЯ) на украинский и русский языки (далее — ПЯ), которая, как правило, представлена специальными терминами. Центром нашего внимания будут термины, связанные с уровнями образования, с видами документов, которые выдают учебные заведения, формами обучения, типами экзаменов и частично – академическими титулами (степенями).

Для понимания и правильного перевода терминов из сферы образования, необходимо иметь представление о системе образования, в данном случае – Словакии, Украины и России. Переводчик должен понимать суть и отличия этих систем, владеть терминологическим аппаратом, особое внимание уделяя безэквивалентной лексике.

При переводе текстов или документов, связанных со сферой образования, возникает необходимость в ориентации по уровням образования конкретной системы. Так, сравнивая словацкую, украинскую и российскую системы образования, можно говорить об аналогичности понятий: “дошкольное образование” (слов. “*predprimárne*

vzdelanie” – укр. “дошкільна освіта”), “начальное общее образование” (слов. “*primárne vzdelanie*” – укр. “початкова загальна освіта”), “основное общее образование” (слов. “*základné vzdelanie*” – укр. “базова загальна середня освіта”). То есть, термины, обозначающие понятия иноязычной действительности, которые идентичны понятиям в ПЯ, являются наименее проблематичными с точки зрения перевода.

Сложность при переводе представляют термины, обозначающие понятия иноязычной действительности, отсутствующие в действительности ПЯ и которые не имеют общепринятых национальных терминологических эквивалентов. В этом случае основной задачей переводчика является стремление к адекватному переводу, который достигается путем создания нового термина, который должен органически “вписаться” в существующую терминологическую систему. Эта группа терминов будет наиболее обширной, учитывая различия в системах образования Словакии, России и Украины (см. схемы).

Так, например, очень детальная дифференциация уровней среднего образования Словакии создаёт так называемые “промежуточные” (по сравнению с украинской и российской системами образования) ступени, которые в ПЯ специального названия не имеют или вообще отсутствуют. В частности, такой уровень образования как “*nižšie stredné vzdelanie*” в российской и украинской системах образования специального названия не имеет, соответствуя 5-9 классам общеобразовательной школы, предлагаем переводить его как “*начальный уровень среднего образования*” (укр. “*початкова середня освіта*”).

Отсутствие в украинской системе образования соответствия словацкому уровню образования “*nižšie stredné odborné vzdelanie (nižšie sekundárne)*” ставит перед переводчиком задачу наиболее точно передать значения термина. Как вариант нами предлагается перевод “*початкова середня фахова освіта*” — русск. “*начальный уровень среднего профессионального образования*”. Похожая ситуация возникает и с таким уровнем среднего профессионального образования Словакии как “*stredné odborné vzdelanie (sekundárne)*”, эквивалентов которому ни в российской, ни в украинской системах образования нет. Поэтому при переводе важно сохранить специфику значения этого термина, переводя его на русский язык как “*среднее профессиональное образование секундарного уровня*” (укр. “*середня професійна освіта секундарного рівня*”), что позволяет адекватно отразить особенности этого уровня образования.

Наличие аналогов словацким уровням образования “**úplné stredné všeobecné vzdelanie (vyššie sekundárne)**” и “**úplné stredné odborné vzdelanie (vyššie sekundárne)**” в российской и украинской системах образования существенно упрощает процесс перевода благодаря методу подбора эквивалентов в русском языке “*полное среднее общее образование*” (укр. “*повна загальна середня освіта*”); “*полное среднее профессиональное образование*” (укр. “*повна середня професійна освіта*”).

Отсутствие в российской и украинской системах образования прямых эквивалентов словацкому “**vyššie odborné vzdelanie (postsekundárne alebo terciárne)**” создаёт трудности при переводе этого термина, нередко приводя к возникновению межъязыковой омонимии. Перевод на русский язык этого термина как “**высшее профессиональное образование**” (укр. “*вища фахова освіта*”) будет восприниматься носителями языков так, что речь идёт о **высшем** образовании по специальности, хотя на самом деле — это **высший** уровень **профессионального** образования в словацкой системе. Поэтому буквальный перевод этого термина недопустим, предлагаем как вариант перевода на русский язык — “**профессиональное образование третичного уровня**” (укр. “*професійна освіта терціального рівня*”).

Титулы, которые получают выпускники “профессионального образования третичного уровня” — **diplomovaný špecialista** (“*DiS*”), а также **diplomovaný umelec** (“*DiS.art*”), соответственно, также не имеют аналогов в российской и украинской системах образования. Дословные транслитерирования этих титулов на ПЯ как: русск. “дипломированный специалист” (укр. “дипломований спеціаліст”) и русск. “дипломированный деятель искусств” (укр. “дипломований митець”) становятся “ложными друзьями переводчика”, так как под этими понятиями носители русского и украинского языков будут подразумевать **специалистов с высшим образованием** по аналогии с *квалификационной степенью* — «*специалист*», которую получают выпускники высших учебных заведений, а также **представителей творческих профессий** (*художники, музыканты, хореографы, артисты и т.п.*), с высшим образованием. Поэтому трансляцию этих титулов на ПЯ предлагаем осуществлять с лексической трансформацией конкретизации: русск. “*дипломированный специалист со средним профессиональным образованием*” (укр. “*дипломований спеціаліст у сфері середньої професійної освіти*”), а также русск. “*дипломированный деятель искусств со средним профессиональным образованием*” (укр. “*дипломований митець у сфері середньої професійної освіти*”).

Близкими к этому статусу в украинской системе образования являются **выпускники высших учебных заведений I-II уровней аккредитации** (колледжи культуры и искусства, высшие музыкальные училища, художественные колледжи и др.), которые получают квалификационную степень **“младший специалист”** с присвоением профильной квалификации (например, преподаватель по классу скрипки), в российской системе образования выпускники таких учебных заведений получают диплом о **среднем профессиональном образовании по специальности** с присвоением соответствующей квалификации.

Одни из учебных заведений в Словакии, которые выпускают специалистов так называемого **“vyššieho odborného vzdelania”** — называются **“konzervatórium”**. У выходцев из бывшего СССР название “консерватория” ассоциируется с высшими музыкальными учебными заведениями, большинство из которых на современном этапе переименованы в музыкальные академии. И снова мы сталкиваемся с проблематикой межъязыковой омонимии, когда **“академия”** в словацкой системе образования — это среднее учебное заведение, в постсоветской традиции — исключительно высшее учебное заведения (Опалкова, 2007, 164).

Некоторые консерватории всё же не были переименованы в музыкальные академии — *Московская государственная консерватория имени П.И. Чайковского, Санкт-Петербургская государственная консерватория имени Н.А. Римского-Корсакова*, что связано с сохранением так называемого «бренда». Ведь для широкой аудитории эти названия имеют отпечаток прецедентности, «вытекающей из приобретённого количества фоновых знаний, что означает основы собственной культуры» (Гузи, 2012, 14): ведь всемирно известные музыканты считают за честь дать концерт не только в Grand Opéra, но и в Московской и Санкт-Петербургской консерваториях.

После окончания высших учебных заведений в Словакии следующим образовательным уровнем является, так называемое, **“doktorandské štúdium”**, аналогом которого в российской и украинской системах образования является обучение в аспирантуре. Под докторантурой в этих системах подразумевается, так называемый, четвёртый цикл образовательной системы — получение учёной степени доктора наук, который как цикл в Словакии отсутствует в принципе.

Интересная ситуация возникает при переводе со словацкого языка на ПЯ таких понятий, как формы обучения. В словацкой системе образования принято различать две основные формы обучения: **“denná forma štúdia”** (рус. “очная (дневная) форма

обучения”; укр. “денна форма навчання”), а также **“externá forma štúdia”** (эквиваленты в российской и украинской образовательных системах отсутствуют). Под понятием **“externá forma štúdia”** понимается такая форма обучения, характерной особенностью которой является самостоятельное обучение и консультации (§ 60 Zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách), а способами её реализации – вечернее, заочное или дистанционное получение образования, эквиваленты которых имеются в ПЯ: русск. **“вечерняя форма обучения”, “заочная форма обучения”, “дистанционная форма обучения”** — укр. **“вечірня форма навчання”, “заочна форма навчання”, “дистанційна форма навчання”**.

В связи с последним термином (**“externa forma štúdia”**) может возникнуть паронимия, когда переводчик, по аналогии с российской или украинской традицией **экстернатного обучения**, может перевести на русский язык этот термин как **“экстернатная форма обучения (экстернат)”** — укр. **“екстернатна форма навчання”**), вместо **“экстерная форма обучения”** — укр. **“екстерна форма навчання”**. Хотя и такой вариант перевода будет **не совсем однозначен для реципиента**, так как сохранена основа **“экстерн”**, которая также ассоциируется с термином, обозначающим “лицо, сдающее экзамены за курс (курсы) учебного заведения, не обучаясь в нём” (Большой толковый словарь русского языка). Для более точного понимания русским и украинским реципиентом значения словацкого термина **“externá forma štúdia”** можно переводить его способом, так называемой, **“односторонней генерализации”** (то есть происходит замена единицы ПЯ, имеющей более узкое значение, единицей языка перевода с более широким значением): русск. **“экстерная форма обучения: вечерняя, заочная, дистанционная”** (укр. **“екстерна форма навчання: вечірня, заочна, дистанційна”**).

Важным аспектом переводческой деятельности является и перевод документов об образовании. Основными документами о полученном образовании в России или на Украине являются: **свидетельство, аттестат**, а также **диплом с приложением**, в котором указан и перечень сданных государственных экзаменов, поэтому отдельного документа с указанием сданных государственных экзаменов не предусмотрено.

В словацкой образовательной системе перечень документов значительно шире, так, в зависимости от уровня образования, выпускники получают следующие документы об окончании обучения: **“свидетельство о сдаче итогового экзамена”** — слов. **“vysvedčenie o záverečnej skúške”** (укр. **“свідоцтво про складення підсумкового**

іспита”); документом о присвоенной квалификации является “свидетельство / удостоверение о присвоении квалификации” — слов. “**výučný list**” (укр. “свідоцтво / посвідчення про присвоєння кваліфікації”). Эти документы получают по окончании начального профессионального образования (слов. “*nížšie stredné odborné vzdelanie*”); “свидетельство о сдаче итогового экзамена с приложением” — слов. “**vysvedčenie o záverečnej skúške s doložkou**” (укр. “свідоцтво про складення підсумкового випускного іспиту з додатком”). Этот документ получают по окончании среднего профессионального образования секундарного уровня — слов. “**stredné odborné vzdelanie (sekundárne)**”;

“аттестат о среднем (полном) образовании” — слов. “**vysvedčenie o maturitnej skúške**” (укр. “атестат про повну загальну середню освіту”);

“диплом выпускника” — слов. “**absolventský diplom**” (укр. “диплом випускника”);

“свидетельство о сдаче выпускного экзамена” — слов. “**vysvedčenie o absolventskej skúške**” (укр. “свідоцтво про складення випускного іспиту”). Эти документы получают выпускники профессионального образования терциального уровня — слов. “**vyššie odborné vzdelanie (postsekundárne alebo terciárne)**”.

Выпускники вузов Словакии получают три документа: “Диплом о высшем образовании” — слов. “**Vysokoškolský diplom**” (укр. “Диплом про вищу освіту”);

“Свидетельство о сдаче государственного экзамена” — слов. “**Vysvedčenie o štátnej skúške**” (укр. “Свідоцтво про складення державного іспиту”);

“Приложение к диплому” — слов. “**Dodatok k diplomu**” (укр. “Додаток до диплома”).

Главным отличием между словацкими понятиями “**osvedčenie**“ и “**vysvedčenie**“ является то, что в свидетельстве (“*vysvedčení*“) присутствует какая-либо шкала оценивания, поэтому, если идёт речь об этом документе, выданном ученику общеобразовательной школы, то в таком случае перевод на ПЯ следует оформлять таким образом: рус. “табель успеваемости ученика” (укр. “табель успішності учня”). В таком документе как “удостоверение” (слов. “*osvedčenie*“ — укр. “посвідчення”) подтверждается какой-либо факт, в том числе и наличие квалификации, аттестации и др., соответственно шкала оценивания не предусмотрена.

Не менее важным является и перевод приложений к дипломам о полученном уровне образования, в котором содержится перечень учебных дисциплин, при переводе

которых нужно идти по пути аналогии, а не “экзотизации”. Этого вопроса мы в своей статье не касаемся, так как этот аспект может быть материалом отдельного исследования.

Таким образом, в нашей статье были освещены вопросы перевода лексики, связанной со сферой образования, в словацко-украинско-русском сравнительном плане. Особое внимание было уделено переводу безэквивалентной лексики, а также рассмотрены наиболее частые случаи межъязыковой омонимии.

Нами составлен глоссарий из 70 лексических единиц, в котором представлены реалии образовательных систем Словакии, России и Украины, их эквиваленты (при наличии), а также варианты перевода. Вспомогательным материалом является и схематическое представление структуры образования вышеуказанных стран.

СТРУКТУРА СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ:

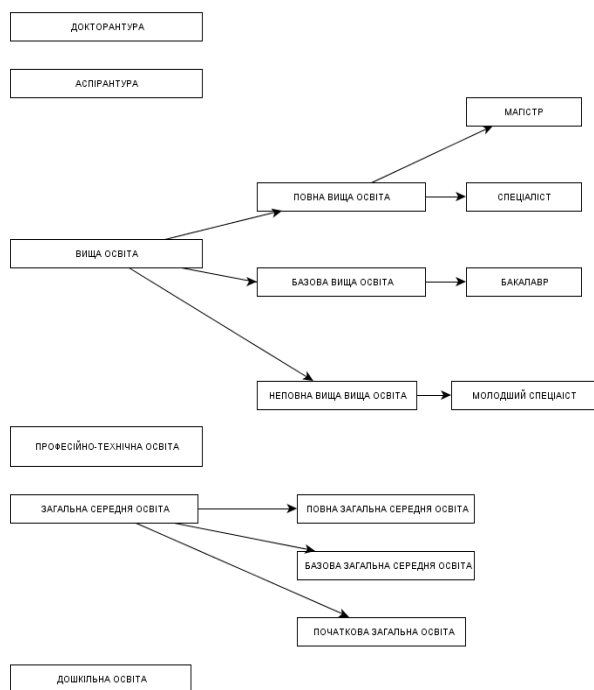
1.	predprimárne vzdelanie	дошкільна освіта	дошкольное образование
2.	základné vzdelanie	базова загальна середня освіта	основное общее образование
3.	primárne vzdelanie	початкова загальна освіта	начальное общее образование
4.	nížšie stredné vzdelanie	початкова середня освіта	начальный уровень среднего образования
5.	nížšie stredné odborné vzdelanie (nižšie sekundárne)	еквівалент відсутній. <i>Переклад:</i> початкова середня фахова освіта	начальный уровень среднего профессионального образования
6.	stredné odborné vzdelanie (sekundárne)	український еквівалент: “професійно-технічна освіта” <i>Переклад:</i> середня професійна освіта секундарного рівня	среднее профессиональное образование секундарного уровня
7.	úplné stredné všeobecné vzdelanie (vyššie sekundárne)	повна загальна середня освіта	среднее (полное) общее образование
8.	úplné stredné odborné vzdelanie (vyššie sekundárne)	повна середня професійна освіта	полное среднее профессиональное образование
9.	Vyššie odborné vzdelanie (postsekundárne alebo terciárne)	еквівалент відсутній. <i>Переклад:</i> професійна освіта терціального рівня	эквивалент отсутствует. <i>Перевод:</i> профессиональное образование третичного уровня
10.	„diplomovaný špecialista“ so skratkou „DiS“	еквівалент відсутній. <i>Переклад:</i> дипломований спеціаліст у сфері середньої професійної освіти	эквивалент отсутствует. <i>Перевод:</i> дипломированный специалист со средним профессиональным образованием
11.	titul „diplomovaný umelec“ so skratkou „DiS.art“	еквівалент відсутній. <i>Переклад:</i> дипломований митець у сфері середньої професійної освіти	эквивалент отсутствует. <i>Перевод:</i> дипломированный деятель искусств со средним

			профессиональным образованием
12.	vysokoškolské vzdelanie	вища освіта	высшее образование
13.	bakalárske štúdium	бакалаврат	бакалавриат
14.	magisterské štúdium	магістратура	магистратура
15.	doktorandské štúdium	аспірантура	аспирантура
16.	postgraduálne štúdium	післядипломна освіта	последипломное образование
17.	nadstavbové štúdium	додаткова освіта	дополнительное образование
18.	pomaturitné štúdium	додаткова освіта (після закінчення повної загальної середньої освіти)	дополнительное образование (после среднего (полного) общего)
ДОКУМЕНТЫ ОБ ОБРАЗОВАНИИ:			
19.	Osvedčenie o absolvovaní predprimárneho vzdelávania,	Свідоцтво про закінчення дошкільного навчального закладу	Свидетельство об окончании дошкольного образовательного учреждения
20.	Vysvedčenie	1.Табель успішності учня; 2.Свідоцтво	1.Табель оценок успеваемости ученика; 2.Свидетельство
21.	Osvedčenie o absolvovaní časti vzdelávacieho programu	еквівалент відсутній. <i>Переклад:</i> Довідка про закінчення частини освітньої програми	эквивалент отсутствует. <i>Перевод:</i> Свидетельство о неполном образовании
22.	Osvedčenie o zaškolení	Свідоцтво про присвоєння кваліфікації	Свидетельство о присвоении квалификации
23.	Osvedčenie o zaučení	Свідоцтво /посвідчення про проходження навчання	Свидетельство/удостоверение о прохождении обучения
24.	Vysvedčenie o záverečnej skúške	еквівалент відсутній. <i>Переклад:</i> Свідоцтво про складення підсумкового іспиту	эквивалент отсутствует. <i>Перевод:</i> Свидетельство о сдаче итогового экзамена
25.	Vysvedčenie o štátnej skúške	еквівалент відсутній. <i>Переклад:</i> Свідоцтво про складення державного іспиту	эквивалент отсутствует. <i>Перевод:</i> Свидетельство о сдаче государственного экзамена
26.	Vysvedčenie o maturitnej skúške	Атестат про повну загальну середню освіту	Атестат о среднем (полном) общем образовании
27.	Vysvedčenie o záverečnej pomaturitnej skúške	Свідоцтво про складення підсумкового кваліфікаційного іспиту	Свидетельство о сдаче итогового квалификационного экзамена
28.	Vysvedčenie o absolventskej skúške	еквівалент відсутній. <i>Переклад:</i> Свідоцтво про складення випускного іспиту	эквивалент отсутствует. <i>Перевод:</i> Свидетельство о сдаче выпускного экзамена
29.	Absolventský diplom	Диплом випускника	Диплом выпускника
30.	Vysvedčenie s doložkou	Свідоцтво з додатком	Свидетельство с приложением
31.	Výučný list	Свідоцтво/посвідчення про присвоєння кваліфікації	Свидетельство/удостоверение о присвоении квалификации

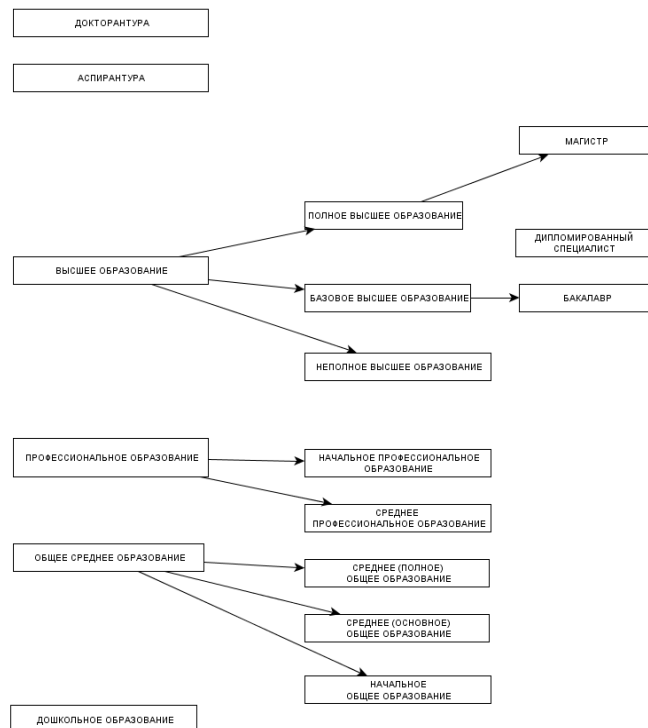
32.	Diplom kandidáta vied	Диплом кандидата наук	Диплом кандидата наук
33.	Diplom docenta	Еквівалент: атестат доцента <i>Переклад:</i> Диплом доцента	Эквивалент: аттестат доцента <i>Перевод:</i> Диплом доцента
ВИДЫ ЭКЗАМЕНОВ:			
34.	záverečná skúška	підсумковий іспит	итоговый экзамен
35.	maturitná skúška	еквівалент: сертифікат зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО)	эквивалент: сертификат Единого Государственного Экзамена (ЕГЭ)
36.	záverečná pomaturitná skúška	підсумковий кваліфікаційний іспит	итоговый квалификационный экзамен
37.	absolventská skúška	випускний іспит	выпускной экзамен
38.	prijímacia skúška	вступний іспит	вступительный экзамен
39.	talentová skúška	творчий конкурс	творческий конкурс
40.	rigorózna skúška	еквівалент відсутній. <i>Переклад:</i> “іспит “малого “докторату”	эквивалента нет. <i>Перевод:</i> «экзамен «малого» доктората»
41.	dizertačná skúška	іспит кандидатського мінімуму із спеціальності	экзамен кандидатского минимума по специальности
Другая лексика, связанная со сферой образования:			
42.	vzdelávanie	освітній процес	образовательный процесс
43.	výpis výsledkov štúdia	виписка навчальних досягнень	выписка о результатах обучения
44.	imatrikulácia študentov	імагрикуляція (урочиста посвята) студентів	торжественное посвящение в студенты первокурсников
45.	vedeckovýskumné aktivity	науково-дослідна діяльність	научно-исследовательская деятельность
46.	sebarealizácia tvorivých študentov	самореалізація творчих студентів	самореализация творческих студентов
47.	študentské mobility	академічна студентська мобільність	академическая студенческая мобильность
48.	denna forma štúdia	очна (денна, стаціонарна)	очная (дневная, стационарная)
49.	externa forma štúdia	екстерна (заочна) форма навчання	экстерная (заочная) форма обучения
50.	večerná	вечірня	вечерняя
51.	diaľková	заочна	заочная
52.	dištančná	дистанційна	дистанционная
53.	výkaz o štúdiu (index)	залікова книжка	зачётная книжка

54.	promócia	урочисте вручення дипломів	торжественное вручение дипломов
55.	preukaz študenta	пластиковая студентська карта	студенческий билет
56.	školné	плата за навчання	плата за обучение
57.	záverečná práca	дипломна робота (дипломна робота бакалавра, дипломна робота магістра)	выпускная квалификационная работа: бакалаврская <i>робота</i> (дипломная работа бакалавра); магистерская работа (дипломная работа магистра)
58.	rozvrh hodín	розклад занять	расписание занятий
59.	prijímacie konanie	вступна кампанія	вступительная кампания
60.	platené štúdium	навчання на контрактній основі	обучение на контрактной основе
61.	študijný odbor	спеціальність	специальность
62.	študijný program	навчальна програма	учебная программа, специализация
63.	študijný plán	навчальний план	учебный план
64.	profil absolventa	професійне спрямування випускника	профессиональная ориентация выпускника
65.	osobný spis žiaka	особова справа учня	личное дело ученика
66.	triedna kniha	класний журнал	классный журнал
67.	žiacka knižka	щоденник	дневник ученика
68.	štandardná dĺžka	<i>стандартна тривалість навчання</i>	<i>стандартная продолжительность</i> обучения
69.	2. kolo prijímacieho konania	другий тур вступних іспитів	второй тур вступительных экзаменов
70.	rozširujúce štúdium	еквівалент: друга вища освіта. <i>Переклад: навчання за другою спеціальністю</i>	эквивалент: второе высшее образование. <i>Перевод: обучение по второй специальности</i>

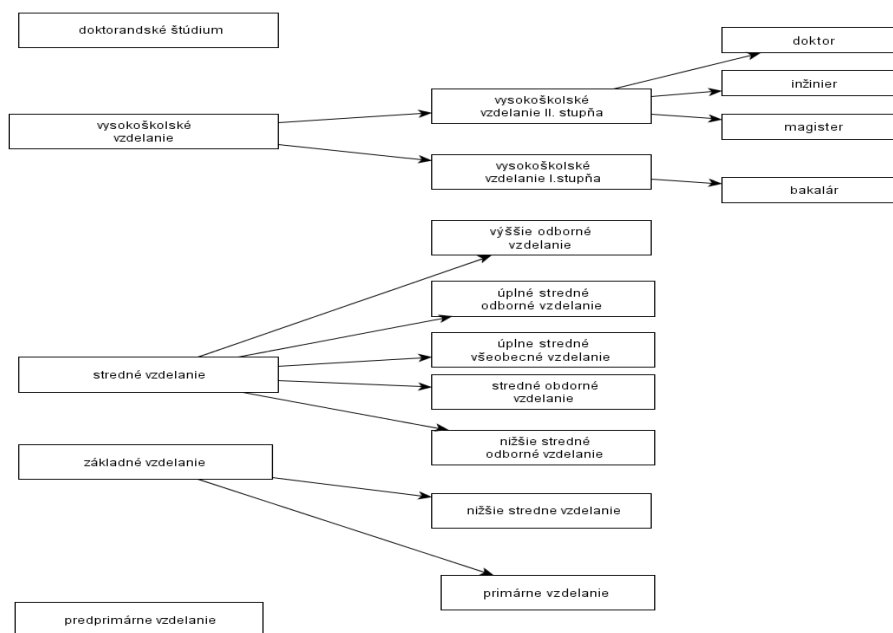
СТРУКТУРА ОСВІТИ УКРАЇНИ

**СТРУКТУРА ОБРАЗОВАНИЯ
РОССИИ**

СТРУКТУРА ОБРАЗОВАНИЯ СЛОВАКИИ:

Литература

Большой толковый словарь русского языка

<http://www.gramota.ru/slovari/dic/>

ГУЗИ, Л.: *Прецедентные явления и их отражения в языке (в частности на материале прецедентных имен. Тематический сборник грантового проекта VEGA 1/0610/11 под названием «Прецедентные феномены как языковые коды этнокультуры»*. Прешов, 2012, с. 9-17.

Закон РФ “Об образовании” от 10.07.1992 №3266-1 (действующая редакция)

<http://www.consultant.ru/popular/edu/>

Закон України “Про вищу освіту” №2984-III, із змінами від 19 січня 2010 р.

http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/part_05.html

Закон України “Про освіту” 19.07.2002 // (із змінами і доповненнями)

http://ubgd.lviv.ua/UA/zaochka/res/files/ewhlkxqhnwlfxmnlxloykq_0.htm

OPALKOVÁ, J.: *Exotizmy v odbornom preklade*. In: *Exotizmy v odbornom preklade: vzťahy a súvislosti v odbornom preklade. Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej v dňoch 15. - 17. januára 2007 v Prešove*. Prešov: Filozofická fakulta, 2007, s. 162-169.

ZÁKON č. 245/2008 Z. z. O výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Legislatva/245_2008_skolsky_zakon.pdf

Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách

http://web.tuke.sk/lf/legislativa/131_2002.pdf

Resumé

Terminológia zo sfery vzdelávania: špecifickosť prekladu zo slovenského do ruského a ukrajinského jazykov. V príspevku sa venujeme prekladu terminológie zo sféry vzdelávania zo slovenčiny do ukrajinčiny a ruštiny.

FUNKCJA IMPRESYWNA JĘZYKA – PRZYMIOTNIK JAKO NARZĘDZIE PERSWAZJI W *PUBLIC RELATIONS*

Urszula Michalik, Mirosława Michalska-Suchanek

Uniwersytet Śląski, Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości, Polska
mirasu@interia.pl, u.michalik10@gmail.com

1.

Celem niniejszego artykułu jest analiza funkcji impresywnej języka w oparciu o wykorzystanie przymiotnika jako narzędzia perswazji w *public relations*. Analizie zostały poddane raporty roczne, które są jednym z ważniejszych narzędzi, mających formę słowa drukowanego, stosowanych przez pracowników *public relations*. Przymiotniki wykorzystywane w raportach rocznych w przeważającej części mają znaczenie pozytywne, a także charakteryzują się obecnością sporego ładunku emocjonalnego. W analizowanym materiale przymiotniki o znaczeniu negatywnym zostały użyte jedynie kilka razy, i w każdym przypadku było to związane z negatywną oceną sytuacji, na którą dana firma nie miała wpływu (np. czynniki zewnętrzne, całkowicie niezależne od danej firmy). Taki dobór słownictwa nosi znamiona oddziaływania perswazyjnego, i świadczy o tym, że intencją autorów tychże materiałów było takie wartościowanie przekazu, jakie jest charakterystyczne właśnie dla *public relations*, tj. wybieranie słów, które pozytywnie wpływają na wizerunek firmy oraz pomijanie wyrazów, mających znaczenie negatywne.

2.

Termin *public relations* definiowany jest w różny sposób, jednak każda z ponad 2000 istniejących definicji, zawiera kluczowe słowa: **zjednywanie**, **współpraca**, **zaufanie** (zdobywanie i pielęgnowanie), **zarządzanie**, **poprawa komunikacji**, **perswazja**. Słowo *perswazja* pojawia się np. w definicji Edwarda Bernaysa, uważanego za duchowego ojca *public relations*, który określa tę działalność jako dostarczanie społeczeństwu informacji, perswazję mającą na celu modyfikowanie postaw oraz usiłowanie zbliżenia postaw i działań instytucji do nastawienia klientów, i odwrotnie – postaw klientów do nastawienie instytucji (Fryzowska, 1997, 2).

Ponieważ otoczenie organizacji odbiera codziennie bardzo dużo komunikatów, jakość przekazywanych informacji, generowanych przez pracowników *public relations* może

zaważyć o sukcesie lub porażce przedsiębiorstwa. To, jakie treści i w jaki sposób zostaną ostatecznie przekazane przez organizację jej otoczeniu, uzależnione jest od określonych czynników. Istotne są tu przede wszystkim cele, zadania oraz pozytywne argumenty, którymi dysponują służby *public relations*, a które to związane są z polityką decyzyjną i funkcjonowaniem poszczególnych działów organizacji oraz szereg innych elementów niezależnych od organizacji, a związanych z jej otoczeniem. Poszczególne części otoczenia organizacji otrzymują konkretne informacje, które są związane z określonymi celami *public relations*, będącymi składową bardziej ogólnych celów organizacji. Wybór tych informacji jest często determinowany aktualnym zainteresowaniem społecznym, a co za tym idzie – społecznym zapotrzebowaniem na określonego typu informacje i stanowiska. Służby *public relations* zatem, formułując treści, dokonują selekcji – akcentują jedne informacje, a mniej uwagi poświęcają innym. Przy tworzeniu bilansów związanych z działalnością przedsiębiorstwa poświęcają najwięcej uwagi temu, co jest dobre i korzystne dla jego otoczenia lub dla całego społeczeństwa (Wojcik, 1997, 16). Charakterystyczne dla działalności *public relations* jest więc komunikowanie perswazyjne, nieco mniej zaś komunikowanie informacyjne. Celem komunikowania informacyjnego jest dążenie do wzajemnego kontaktu werbalnego i zrozumienia pomiędzy uczestnikami procesu komunikowania, dzielenie się wiedzą, wyjaśnianie, instruktaż. Przy tym typie komunikowania nadawca nie dąży do zmiany postaw i zachowania odbiorców, a jedynie chce im przekazać pewne informacje za pomocą obiektywnych, neutralnych oraz rzeczowych danych, faktów i opinii. Celem komunikowania perswazyjnego natomiast jest wpływanie, namawianie, zachęcanie, tłumaczenie, łagodzenie, oczarowywanie itp. Przeciwnie niż to ma miejsce w przypadku komunikowania informacyjnego, komunikowanie perswazyjne nie dąży do przekazania obiektywnej informacji i do ustalenia, co jest prawdziwe, a co nie. Celem jest tu nakłonienie odbiorcy, aby zaakceptował lub zaadaptował zachowania, które są dla niego nowe oraz postawy i opinie, aprobowane przez nadawcę (Dobek-Ostrowska, Fras i Ociepka 1999, 33-34). Wśród innych prób zdefiniowania oddziaływania perswazyjnego można wymienić koncepcje Barona i Byrne'a, według których perswazja polega na tym, że nadawca kieruje pewien komunikat do osób, których postawy chce zmienić, oraz Beiseckera i Parsona, przekonujących, że celem przekazów perswazyjnych jest wywieranie wpływu na innych przez modyfikowanie ich postaw, przekonań i systemu wartości (Tokarz, 2006, 195).

Bardzo ważnym instrumentem w działalności *public relations*, obok np. obrazu czy dźwięku, jest słowo. Słowa informują o określonych faktach, ale posiadają również charakter wartościujący. "Budują" interpretacje i oceny rzeczywistości. Przy pomocy słów

wartościujących można sterować nastrojami odbiorców wypowiedzi oraz ich nastawieniami do określonych osób (grup społecznych), zjawisk, przedmiotów i spraw. Perswazyjne możliwości słów wykorzystuje się w każdej profesjonalnej działalności *public relations*.

W. Pisarek stwierdza: „Z retorycznego punktu widzenia główną funkcją mowy i każdej (czy niemal każdej wypowiedzi) jest funkcja perswazyjna, bądź utożsamiana z funkcją impresywną, bądź traktowana jako nadrzędna wobec pozostałych sześciu, służebnych wobec niej, funkcji podstawowych. Sam zaś język okazuje się przede wszystkim urządzeniem do przekonywania [...] przekonywaniu mogą służyć i służą wypowiedzi o dominującej funkcji impresywnej [...]” (Pisarek, 2002, 17). Również według Stanisława Barańczaka funkcja perswazyjna języka jest szczególną odmianą funkcji impresywnej (konatywnej), której celem jest wpływanie na sposób myślenia lub postępowania odbiorcy: „[...] *jednakże nie drogą bezpośredniego rozkazu, lecz metodą utajoną i pośrednią, tak iż w wypowiedzi dominuje z pozoru inna niż konatywna funkcja językowa (np. funkcja estetyczna, emotywna, poznawcza etc*” (Barańczak, 1975, 49).

Jednym ze sposobów wyrażania funkcji impresywnej języka jest wykorzystywanie przymiotników. W przypadku analizowanych materiałów „ludzie” to osoby pracujące w danej organizacji, lub z nią współpracujące, np. dostawcy, klienci, konkurencja, a „przedmioty” to sama organizacja oraz instytucje współpracujące, np. banki itp. Przymiotniki używane w analizowanych tekstach noszą znamiona słownictwa nacechowanego. Słowa, w zależności od tego w jakich sytuacjach i w jakim celu ich używamy, mogą mieć różny charakter. „Słowa są różne – omszałe dostojeństwem i zwyczajne codziennością, piękne znaczeniem i prostackie wulgarnością, skrzące się dowcipem i pełne melancholii. Tak – często – interpretujemy sobie wartość słów i jest w tym sporo racji. Jeśli jednak chcemy klasyfikować słownictwo w sposób unaukowany, to winniśmy najpierw wydzielić w nim trzy podstawowe warstwy: słownictwo nienacechowane – wspólne różnym odmianom polszczyzny, słownictwo nacechowane oficjalnością (książkowe, naukowe, urzędowe, zawodowe, charakterystyczne dla publikatorów, podniosłe, poetyckie) oraz słownictwo nacechowane nieoficjalnością (potoczne, środowiskowe, regionalne, dialektalne)” (Dubisz, 2003). Słownictwo nacechowane charakteryzuje się zawartością ładunku emocjonalnego oraz wartościowaniem przekazu. Leksyka ta ma wywrzeć określony wpływ na słuchacza, wzbudzić w nim pozytywne lub negatywne emocje w stosunku do obiektu, o którym jest mowa.

3.

Analizowany w niniejszym szkicu materiał, należący do narzędzi *public relations*, stanowią roczne sprawozdania (raporty). Są one zaliczane do grupy najważniejszych instrumentów kształtowania pozytywnego wizerunku organizacji. Chociaż głównymi odbiorcami sprawozdań są akcjonariusze, zarządy przedsiębiorstw, członkowie rad nadzorczych, urzędy państwowe, instytucje finansowe, stale korzystają z nich również inni odbiorcy, choćby dziennikarze. Celem sprawozdań jest dostarczenie wyczerpującej wiedzy dotyczącej całej działalności firmy lub poinformowanie o wynikach przeprowadzonych badań oraz analiz (Rozwadowska, 2002, 224). W sprawozdaniach (raportach) rocznych zamieszczane są informacje o stanie finansowym organizacji, ocena wyposażenia technicznego i materialnego, a także dane dotyczące innowacyjności działań i technologii, programów badawczych, rynków zbytu oraz ocena szans organizacji na dalszy rozwój. Pojawiają się tam również relacje ze zdarzeń, które są szczególnie ważne dla organizacji oraz informacje o składzie zarządu (Cenker, 2000, 83-84).

W rocznych raportach praktycznych pracownicy *public relations* korzystają z funkcji deskrypcyjnej przymiotników i wykorzystują je w celach promocyjnych. Chociaż zalecane jest oszczędne używanie tej części mowy to, jak wynika z analizy, przymiotnik stosunkowo często pojawia się w wszelkich materiałach przygotowywanych przez służby *public relations*, w celu uzyskania pozytywnego obrazu firmy. W badanych tekstach (raportach) przymiotnik jest używany do opisu: charakteru firmy, działalności firmy, zadań przez nią podejmowanych oraz wydarzeń; produktów, usług, sprzedaży oraz rezultatów; programu, polityki firmy, standardów, procedur, systemów, metod, instrumentów działania oraz celów; pozycji i sytuacji firmy na rynku; aktywów firmy – budowli, sprzętu oraz ludzi; rozwoju działalności firmy oraz zmiany w działalności. Tabela poniżej zawiera zestawienie przymiotników, wykorzystanych w badanych tekstach, z podziałem na przymiotniki o znaczeniu pozytywnym, przymiotniki, których znaczenie jest neutralne oraz przymiotniki o znaczeniu negatywnym.

Opis charakteru firmy	<p>Przymiotniki o znaczeniu pozytywnym: <i>efficient, modern, the most important company, competitive producer, reliable provider of services, the largest provider of.....profitable enterprises, pro-environmental, leading company</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu neutralnym: <i>external and internal company, advisory company, economic trade organization, vertically integrated company, power engineering company, one-plant enterprise</i></p>
-----------------------	---

	<p>Przymiotniki o znaczeniu negatywnym: <i>brak</i></p>
Opis działalności firmy, zadań przez nią podejmowanych oraz wydarzeń	<p>Przymiotniki o znaczeniu pozytywnym: <i>efficient and successful operations, primary projects, appropriate information processing, strong financial performance</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu neutralnym: <i>non-commercial Nationwide event, promotional advertising, continuous chemical measurements, technological Project, employment-related action, economic events, organizational activities</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu negatywnym: <i>brak</i></p>
Opis produktów, usług, sprzedaży oraz rezultatów	<p>Przymiotniki o znaczeniu pozytywnym: <i>effective accomplishment, considerable growth, top-quality products, primary products, impressive products, top quality, excellent logistics, cost effective, unique design, uniform and unique design cost-effective competitive edge, attractive prices</i></p> <p>Przymiotniki , których znaczenie jest neutralne: <i>industrial power</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu negatywnym: <i>lower net financial result, negative impact</i></p>
Opis programu, polityki firmy, standardu procedur, systemów, metod, instrumentów działania, celów	<p>Przymiotniki o znaczeniu pozytywnym: <i>Primary objective, superior objectives, strategic objectives, specified goals, appropriate application, market oriented instruments, relevant and environmental procedures, proven methods</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu neutralnym: <i>specified goal, strategic objectives, overall corporate objectives, general task, governmental programme, environmental policy, energy measuring system</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu negatywnym: <i>brak</i></p>

<p>Opis pozycji oraz sytuacji firmy na rynku</p>	<p>Przymiotniki o znaczeniu pozytywnym: <i>competitive/well-established position, proven track record, demanding market</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu neutralnym: <i>contemporary market situation, financial standing, local market, external legal conditions, atmospheric conditions, process-based operations, possible action, technological project</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu negatywnym: <i>unfavourable conditions</i></p>
<p>Opis aktywów firmy – budowle, sprzęt oraz ludzie</p>	<p>Przymiotniki o znaczeniu pozytywnym: <i>State-of the art logistics, reliable equipment, customer-friendly place, long-term experience</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu neutralnym: <i>main equipment, social assets, additional reserves</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu negatywnym: <i>brak</i></p>
<p>Opis rozwoju działalności firmy / zmian</p>	<p>Przymiotniki o znaczeniu pozytywnym: <i>further/sustainable development, constant growth, thorough upgrade, significant change, self-disciplined continuous improvement, quick rise</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu neutralnym: <i>economic and social development, organisational change</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu negatywnym: <i>brak</i></p>
<p>Opis współpracy z otoczeniem wewnętrznym oraz zewnętrznym firmy</p>	<p>Przymiotniki o znaczeniu pozytywnym: <i>permanent contact with customers, advantageous partnership, good relations, social dialogue, active part</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu neutralnym: <i>permanent contract, social dialogue, social an public partner, final customers, strategic partner</i></p> <p>Przymiotniki o znaczeniu negatywnym: <i>brak</i></p>

Tabela 1. Przymiotniki wykorzystywane przez *public relations* w rocznych sprawozdaniach [Źródło: opracowanie własne autorów]

Jak wynika z powyższej tabeli, osoby przygotowujące roczne sprawozdania intensywnie wykorzystują w tym celu przymiotniki, z których zdecydowana większość posiada znaczenie pozytywne. To leksyka, która wywołuje u odbiorcy pozytywne konotacje, niesie dodatni ładunek emocjonalny i ma za zadanie wpłynąć na to, jak dana grupa odbiorców postrzega firmę i jej produkty. Takie wykorzystanie przymiotnika, zgodnie z wyżej przytoczonymi definicjami, nosi znamiona oddziaływania perswazyjnego (Šuša, 2006). Autorzy badanych raportów rzadko stosowali przymiotniki, których znaczenie jest neutralne np.: *external and internal company, advisory company, vertically integrated company, power engineering company, one-plant enterprise, promotional advertising, continuous chemical measurements, technological project, employment-related action, organizational activities, economic and social development, financial standing, local market, external legal conditions, atmospheric conditions, process-based operations, possible action, technological project*. Tego typu przymiotniki nie wpływają na odbiór i ocenę opisywanej firmy, a więc nie wartościują danego przekazu pomimo, iż charakteryzują daną organizację. Wykorzystywane są przez autorów sprawozdań tylko w stopniu niezbędnym do opisu firmy. Przymiotniki o znaczeniu negatywnym natomiast zostały użyte zaledwie trzy razy, tj. *lower net financial result, negative impact, unfavourable conditions*. Przymiotnik *unfavourable* (niekorzystny) ma zdecydowanie negatywne znaczenie, więc siłą rzeczy nie powoduje pozytywnych konotacji. Jednakże istotne dla badania perswazyjnej funkcji przymiotnika w badanych tekstach jest to, że jego autorzy zaznaczają, iż to właśnie niekorzystne warunki były przyczyną danego problemu, a nie sama firma. Kolejny przymiotnik to słowo *negative* (negatywny). Przymiotnik ten został również użyty w kontekście, w którym mówiąc o wyniku, powoływano się na negatywny wpływ okoliczności zewnętrznych, a więc niezależnych od firmy. Należy przy tym zaznaczyć, że "przerzucanie odpowiedzialności" na niesprzyjające warunki zewnętrzne jest charakterystyczne dla całości obrazu kreowanego przez *public relations*. W ten sposób bowiem firma nie obarcza siebie winą za zaistniałą, niekorzystną dla siebie i swojego wizerunku sytuację, winne są bowiem – jak wynika z dyskursu – niezależne od niej warunki i okoliczności.

4.

Reasumując powyższe rozważania można stwierdzić, że:

1. Użycie przymiotników w analizowanym materiale zdecydowanie nosi znamiona oddziaływania perswazyjnego.
2. Zastosowane tu przymiotniki charakteryzują się nacechowaniem emocjonalnym, wyzwalającym określoną postawę odbiorcy wobec opisywanej rzeczywistości.
3. W analizowanych sprawozdaniach w zdecydowanej większości zostały użyte przymiotniki posiadające znaczenie pozytywne, przymiotniki o znaczeniu pejoratywnym pojawiają się sporadycznie i tylko jako charakterystyka czynników, na które firma nie ma wpływu.
4. Mamy do czynienia z celowym, podporządkowanym intencji autorów raportów, doбором środków leksykalnych, co sprzyja tworzeniu w świadomości odbiorców pozytywnego wizerunku firmy.

Literatura

- BARAŃCZAK, S.: *Słowo, perswazja, kultura masowa*. 'Twórczość' 1975, nr 7.
- CENKER E.: *Public Relations*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły bankowej Sp. z o.o. 2000.
- DOBEK-OSTROWSKA, B.: *Podstawy Komunikowania Społecznego*. Wrocław: Wydawnictwo ASTRUM 1999.
- DUBISZ, S.: *O Jasiu i Janie*. [W]: www.sprawynauki.waw.pl [data dostępu: 30.07.2010]
- FRYZOWSKA, E.: *Wstęp do public relations*. Poznań: Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu 1997.
- PISAREK, W.: *Nowa retoryka dziennikarska*. Kraków: Universitas 2002.
- ROZWADOWSKA, B.: *Public Relations. Teoria Praktyka Perspektywy*. Warszawa: Wydawnictwo Studio Emka 2002.
- ŠUŠA, I.: Persuazívnosť v kontexte talianskej politickej komunikácie (K teoretickému objasneniu pojmu persuazívnosť). In: *Analytické sondy do textu II*. Banská Bystrica: Filologická fakulta UMB, 2006
- TOKARZ, M.: *Argumentacja Perswazja Manipulacja*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne 2006.
- WOJCIK, K.: *Public Relations od A-Z*. Tom I. Warszawa: Agencja Wydawnicza Placet 1997.

Summary

The article deals with the impressive function of language. It contains an analysis of the use of adjectives in annual reports, which are one of the tools that are most often used by public relations officers in communication with the company publics. The majority of adjectives that were used in the analysed reports are positive, and are also emotionally loaded. The authors used only a few negative adjectives and only then when they were describing or evaluating situations that were beyond the company's control. Such choice of words i.e. when the authors intentionally use some words and avoid using others is characteristic of persuasive communication. In case of company reports such choice is intentional and aims at positively influencing readers' opinions about companies.

SOCIOPRAGMATIKA V ONLINE DENNÍKOV

Dominika Rašová

Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
dominika.rasova@umb.sk

1 Internetová komunikačná sféra

Éra elektronických médií sa vyznačuje nadmernou záplavou informácií. Jej umenie spočíva v tom, že otvára nové cesty pre reprodukciu kultúrnych, sociálnych a spoločenských otázok, vedúce k priestorovo vzdialenej a rozsiahlej množine príjemcov. „Sociálna interakcia človeka z reálneho sveta a zo styku prostredníctvom klasických médií sa prenáša do virtuálneho sveta, ktorý predstavuje nový komunikačný priestor.“ (Bosák, 2003, s. 125). Táto úvaha podčiarkuje ideu M. McLuhana (2000, s. 253), že „s každou novou technológiou sa mení rámeč, nielen obraz vnútri rámu“. Citujeme ho v snahe podporiť tézu o novej existenčnej forme, „virtuálnej slovenčine“ (Bosák, 2003, s. 126), ktorá sa stáva jazykom s tvorivým potenciálom a a originálnymi výrazovými možnosťami.

Netreba osobitne zdôrazňovať, že konštituovanie internetovej komunikačnej sféry nielenže spoluvytvára a pretvára masmediálnu kultúru, ale je zároveň jej dôsledkom. Z hľadiska hodnotenia stavu masmediálnej kultúry je bezpochyby dôležitá aj kultúra vyjadrovania. Médiá ako „polia jazykového vývinu“ (Bosák, 2003, s.121) dávajú rezolútne červenú normativistickým kritériám jazykovej spisovnosti a uspokojujú diferencované potreby svojich recipientov hľadaním optimálneho variantu. Na komunikačnú kompetenciu, ktorá umožňuje výber výrazových prostriedkov prispievajúci k úspešnej komunikácii a udržiavajúci pozornosť recipienta, automaticky nadväzuje mediálna kompetencia. Nie je to len schopnosť kreovania mediálnych obsahov, ale aj schopnosť recipienta tieto obsahy selektovať a vyhodnocovať (Rašová, 2011). Prihliadnuc na dvojdimenzionálnu povahu mediálnej kompetencie je logicky náležité hodnotiť kultúrnosť a kultivovanosť vyjadrovania v mediálnych produktoch a na druhej strane posudzovať metajazykovú axiologickú kompetenciu ich konzumentov.

2 Kultúra vyjadrovania

Existuje široké spektrum náhľadov na kultúru komunikátu. Kým sa jej úroveň v minulosti hodnotila na pozadí normy spisovného jazyka a na priesečníku osí spisovnosť – nespisovnosť, v súčasnosti sa v lingvistickej obci presadzuje posudzovanie úrovne komunikátov „z hľadiska funkčnej primeranosti jazykových prostriedkov a spoločenskej vhodnosti vyjadrovania“ (Findra, 2009, s. 44). V súlade s tým sa dnešná slovenská jazykoveda neobmedzuje len na pojem jazyková kultúra, ale v rovnakej, ak nie väčšej miere, sa orientuje na kultúru vyjadrovania. Osobitnou výzvou pre sociolingvistiku sa stáva pozorovanie stavu a kultúry vyjadrovania prejavov v masovokomunikačných prostriedkoch. Zámer venovať sa kultúre vyjadrovania v publicistických textoch ovplyvňuje najmä fakt, že v súčasnom postmodernom období narastá spoločenská funkcia publicistiky v procese masmediálnej komunikácie. Najviac viditeľné zmeny v jazyku a vyjadrovaní sú práve „vo sfére publicistiky, v jazyku médií, t. j. najrýchlejšie reagujúcom, ale aj najrýchlejšie starnúcom štýle“ (Ondrejovič, 2008, s. 161). Práve tu sa treba oprieť o úvahy J. Dolníka (2007), že kultúra vyjadrovania profesionálnych expedientov, ktorí by mali byť kultivovanými a reprezentatívnymi používateľmi jazyka, sú často terčom kritiky. Uvedené platí aj o písanej publicistike, ktorá v dobe internetizácie šíri informácie prostredníctvom elektronických nosičov. Výhodou internetových publicistických produktov je najmä to, že prekonávajú bariéru času a priestoru. V konečnom dôsledku predstavujú „nový typ kontaktovej komunikácie“ (Findra, 1998, s. 99), v ktorej už nie je pohyb informácie úplne jednosmerný, napriek tomu, že je medzi expedientom a percipientom inštitucionálny rozdiel.

3 Sociopragmatické kritériá

Posudzovanie kultúry vyjadrovania nemožno eliminovať len na jazykové stvárnenie komunikátu. Záujem o jazyk a používanie jazyka v spoločnosti bezprostredne súvisí s jeho sociopragmatickou (1) dimenziou. Akcentuje sa jednak koncentrácia na sociologické pomedzie jazykovej činnosti zdôrazňujúca kultúrnu determináciu a sociálne vzťahy a jednak koncentrácia na také jazykové zdroje a pravidlá ich používania, ktorými disponuje slovenčina pri plnení pragmatických úloh. V súlade s aktuálnou sociologizáciou a pragmatizáciou v slovenskej lingvistike, ktorá zaujíma stanovisko, že jazyk má uspokojovať rozmanité komunikačné potreby svojich používateľov, sa treba pri posudzovaní úrovne kultúry vyjadrovania oprieť o konfiguráciu istých textovo-komunikačných princípov.

Voľbu štylistických prostriedkov možno hodnotiť z hľadiska **funkčnej synchronizácie obsahovo-tematickej (hlbkovej) a jazykovo-kompozičnej (povrchovej) roviny textu**. V komunikačnej kompetencii sú ukotvené nielen znalosti o jazykovej správnosti komunikátu (povrchová organizácia), ale najmä schopnosť percipovať komunikát ako jazykovo-kompozične a obsahovo-tematicky komplexný celok. Posudzovanie kultúry vyjadrovania je späté s overovaním schopnosti budovať komunikát podľa správneho textového modelu (expedient) a textový model identifikovať (recipient).

Kritérium spoločenskej vhodnosti vyjadrovania a funkčnej primeranosti jazykových prostriedkov umožňuje zistiť mieru a spôsob použitia jazykových prostriedkov v aktuálnej komunikačnej situácii, s ohľadom na adresáta a pragmaticko-komunikačné ciele. Funkčný nesúlad medzi štylistikou textu a charakterom komunikačnej situácie signalizuje spoločensky nevhodné vyjadrenie odkláňajúce sa (2) od jazykovej a spoločenskej normy. V súvislosti s uvedeným kritériom možno ako závažné hodnotiť prepínanie kódu a miešanie prvkov rôznych variet.

V rozvinutom kontexte je zaujímavé pozorovať **elementárne vlastnosti kultivovaného komunikátu**. J. Dolník (2007) k nim zaraďuje jednoduchosť, presnosť, výstižnosť, jednoznačnosť použitých prostriedkov, vhodnosť, primeranosť, logickosť prejavu, presvedčivosť, výraznosť použitých prostriedkov, obsahová plnosť, sviežosť prejavu, úspornosť, efektívnosť a prehľadnosť. Pri posudzovaní kultúry vyjadrovania treba tieto vlastnosti posudzovať v koexistencii, ako systém, ktorý sa uplatňuje v rozličných komunikátoch diferencovane.

Tlak vonkajších faktorov (funkcia, forma, prostredie, adresát) determinuje produkciu komunikátu. Na základe kompatibilných **neverbálnych dvojíc vonkajších determinantov** možno charakterizovať publicistický štýl a komunikáty vybudované na báze tohto textového modelu. Kultúru vyjadrovania možno posúdiť na základe systému opozitne usúvzťažnených kategórií: verejnosť – súkromnosť, oficiálnosť – neoficiálnosť, písomnosť – ústnosť, monologickosť – dialogickosť, prítomnosť – neprítomnosť adresáta. Relevantnosť objektívnych štýlotvorných činiteľov sa ukazuje pri reakcii expedienta na konfiguráciu komponentov komunikačnej situácie a jej prípadnú zmenu.

Doposiaľ uvedené kritériá rozširujeme o poznámky o **dodržiavaní princípov efektívnej verbálnej komunikácie**, ktoré tvoria podstatnú časť posudzovania kultúry vyjadrovania a ktoré kooperujú s predchádzajúcimi kritériami, príp. ich potvrdzujú. Hoci ide v prevažnej miere o logické princípy, znamenajú nový pohľad na zásady a postupy pri štylizovaní a formulovaní komunikátu. V písanej publicistike možno spoľahlivo overiť

princípy textovej výstavby (3), príp. postuláty kooperačného princípu (4), zdvorilostného princípu (5) a princípu irónie (6).

Ne/uplatnenie vymenovaných sociopragmatických kritérií a postulátov pri tvorbe textu vytvára predpoklad, že výsledný komunikát ne/bude zodpovedať zamýšľanému komunikačnému zámeru, že ním autor ne/dosiahne príslušný komunikačný efekt a že komunikát ne/bude zodpovedať nárokom kladeným na kultivovaný publicistický komunikát.

4 Kultúra vyjadrovania v bulvárnem a mienkotvornom online denníku

Ako textové východisko na aplikáciu parametrizovaných kritérií volíme spravodajské produkty zverejnené v internetových periodikách s celoštátnou platnosťou. Do opozície stavíme mienkotvorný online denník *SME* (7) a bulvárny online magazín *topky* (8).

Z priestorových dôvodov hodnotíme kultúru vyjadrovania v štyroch reprezentatívnych spravodajských príspevkoch domovskej a regionálnej redakcie *SME* a *topky*. Elementárnym cieľom je viacúrovňovo hodnotiť synchronizáciu obsahovej a formálnej roviny publicistického textu a posudzovať spoločenskú primeranosť a tematickú adekvátnosť výrazových prostriedkov, ktoré majú akceptovať komunikačný cieľ, zohľadňovať adresáta, harmonizovať s kontextom a tak konvenovať celej komunikačnej situácii. Prihliadnuc na dvojdimenzionálnu povahu mediálnej kompetencie, je logicky náležité hodnotiť kultúrnosť vyjadrovania v mediálnych produktoch a na druhej strane posudzovať metajazykovú axiologickú kompetenciu ich konzumentov. Po ozrejmnení cieľa vyslovujeme predpoklad, že kultúra vyjadrovania v spravodajských príspevkoch v *SME* bude na kvalitatívne nižšej úrovni. V súvislosti s blokom čitateľských príspevkov pracujeme s hypotézou, že diskutéri v denníku *topky* nebudú disponovať axiologickou schopnosťou hodnotiť text.

Vzhľadom na predvolebnú politickú situáciu na Slovensku pred 10. marcom 2011 posudzujeme príspevok *Matovičovci chcú zrušenie imunity podporiť spamovaním poslancov* (publikovaný 16. 1. 2012). Spravodajský príspevok domovskej redakcie *SME* komparujeme s regionálnym príspevkom *Výbuch v obchodnom centre zranil troch ľudí*. (publikovaný 17. 1. 2012)

Čitateľ v snahe získať ideologicky nezaťažené informácie siaha často po bulvárných novinách. Samotné bulvárne denníky o sebe tvrdia, že sú „ľudovými produktmi“ (Mertus, 2011). Hodnotenie kultúry vyjadrovania v spravodajských textoch odkrýva, či si v skutočnosti zachovávajú neutrálnu pozíciu. To je dôvodom, prečo v predvolebnom období posudzujeme

článok *Obyčajní ľudia bombardujú mailové schránky, chcú zrušiť imunitu* (publikovaný 16. 1. 2012). Nazdávame sa, že *topky* majú určité rezervy v informovaní o regiónoch, čím argumentujeme výber regionálneho spravodajského textu s titulkom *V obchodnom centre v L. Mikuláši vybuchla bomba, traja zranení!* (publikovaný 17. 1. 2012).

Súčasťou textovej vzorky je korešpondujúci blok čitateľských príspevkov spadajúci do oblasti občianskej žurnalistiky. „Výhodou diskusných fór internetových periodík je sloboda slova, ktorá umožňuje používateľovi v anonymite a s pocitom bezpečia, bez ostychu, obáv a bez akýchkoľvek obmedzení zdieľať svoje názory a stanoviská na vybranú tému.“ (Barnová, 2012, s. 17).

4.1 Kultúra vyjadrovania v spravodajských príspevkoch domovskej redakcie SME a topky

V publicistickom štýle dochádza často k interferencii žánrov a ich hybridizácii. Spravodajské texty podliehajú zmenám a striktné nedodržiavajú štandardizovanú podobu, o čom svedčia aj príspevky *Obyčajní ľudia bombardujú mailové schránky, chcú zrušiť imunitu* (ďalej *Obyčajní ľudia ...*) denníka *topky* príspevok *Matovičovci chcú zrušenie imunity podporiť spamovaním poslancov* (ďalej *Matovičovci ...*) denníka *SME*. Zo žánrového hľadiska sa pohybujú na hranici správy a oznámenia. Na základe konvenčného vzorca (kto, čo, kde, kedy, ako, prečo) informujú o tom, čo sa stalo a faktografické údaje dopĺňajú o miesto a čas konania budúcej udalosti. Z komunikačného hľadiska je dôležitá zásada funkčnosti, t. j. či je expedient schopný vyslať text ako jazykovo-kompozične a obsahovo-tematicky komplexný celok. Oba príspevky sú kohézne, sukcesívne a explikatívne, čo nás privádza k čiastkovému záveru, ktorý môže spochybníť žánrové vymedzenie príspevkov, že texty vznikajú na priesečníku viacerých modelových štruktúr. Nesúlad medzi obsahovo-tematickým a jazykovo-kompozičným spracovaním sa odzrkadľuje na úrovni neverbálnych textových vlastností. Nespochybniteľnou vlastnosťou je písomnosť. Hoci ide o spravodajské texty, nie je celkom jednoznačná verejnosť a oficiálnosť, pretože v oficiálnych prejavoch vo verejnom prostredí sa kladú väčšie nároky na stavbu prejavu. K dialogickosti sa príspevky približujú z toho dôvodu, že sa ráta s potenciálnym a virtuálne prítomným diskutérom, ktorý informáciu neprijíma pasívne, ale nadväzuje s autorom kontakt prostredníctvom spätnej väzby.

Štandardizovaná podoba spravodajského žánru je narušená z hľadiska syntaktickej stavby. Neuralgickým miestom sú hypotaktické súvetia. Autori využívajú zložité syntaktické konštrukcie, obohatené parentézami (*topky*), a krátke, konštrukčne nenáročné vety obmedzujú

na minimum. Nadmerný výskyt hypotaktických spojok (*kým, že, že keď*), vysvetľovacích častíc (*teda, tak*), chýbajúcich čiarok sa v rovine hĺbkovej organizácie manifestuje významovo nejasnými a nelogickými formuláciami. V nadväznosti na syntaktickú stavbu titulkov možno pozorovať, že titulky denníka *topky* využívajú bezspojkové radenie viet, zatiaľ čo *SME* dáva prednosť jednoduchým rozvitým vetám. Titulok ako najvýraznejšia rámcová zložka sa v oboch článkoch obsahovo viaže na spravodajský text. V súvislosti s ním treba upriamiť pozornosť na ošúchanosť publicizmu *bombardovať* v príspevku *Obyčajní ľudia... (topky)* a nejednotnosť v používaní cudzích slov *e-mail, mail, mailová, e-mailová*. Lexiku príspevkov tvoria nociónálne a s nimi späté emocionálno-expresívne a štylisticky zafarbené štylémy (publicizmy, termíny, cudzie slová) príznačné pre publicistickú štylovú vrstvu.

Autori preferujú slovesné vyjadrovanie, ktoré je zdrojom dynamickosti v textoch, čo nás podnecuje k úvahám, že príspevky nie sú primárne vybudované na báze informačného slohového postupu. Vzhľadom na využitie morfológických štylém považujeme za príznakové striedanie gramatického prítomného času s minulým časom. Vysoká frekvencia deiktických prostriedkov, typická pre ústny jazykový prejav, je príznačná pre príspevok *Matovičovci ... (SME)*. Tento príspevok pracuje s výrokmí politikov, čím sa zvyšuje výskyt vlastných mien.

Je zrejmé, že príspevky neboli dôsledne prehnané „redakčným sitom“. Z pohľadu recipientov textov usudzujeme, že príspevok denníka *topky* je jednoduchší, výstižnejší, úspornejší a stručnejší ako príspevok denníka *SME*. Nevzdávame sa preto názoru, že príspevok *Matovičovci ... (SME)* je kultivovanejší, pretože sú v ňom výrazové prostriedky použité jednoznačne, primerane a presvedčivo, čím sa zabezpečuje sviežosť, hutnosť, presvedčivosť a objektivnosť komunikátu.

Je prirodzené, že v predvolebnom období (pred 10. marcom 2012) sa aj internetové spravodajstvo venovalo volebnej a politickej tematike intenzívnejšie. Hodnotený texty sú rovnako funkčne zacielené na voľby a voličov. Použitý výrazový prostriedky sú primárne nositeľmi informatívnej funkcie. Výrazové prostriedky v príspevku *Obyčajní ľudia ... (topky)* plní navyše inštruktážnu (ako poslať hlas) a manipulatívnu funkciu (pracuje len s výrokmí I. Matoviča), z čoho možno usúdiť, že text je zacielený na prezentáciu istých politických názorov a pozícia denníka nie je úplne neutrálna.

Oba príspevky síce podávajú presnú informáciu o udalosti, no nepodávajú ju kondenzovane a vecne. V tomto okamihu sa štartuje náš inferenčný proces, v ktorom usudzujeme, že autori porušujú racionálne zásady a ktorého výsledkom sú isté konverzačné implikatury. Ak totiž považujeme tento reťazec, v ktorom sa pomocou „(tele)technologicky zmenšenej proxemiky“ (Patráš, 2010, s. 353) striedajú komunikačné roly, za typ kontaktovej

komunikácie, nesmieme obísť kooperačný princíp. Autori nepoužívajú také množstvo informácií, ktoré by sa očakávalo v príslušnej komunikačnej situácii, čím porušujú postulát kvantity. Ak by sme sa pri posudzovaní kvality článkov opreli o fakt, že ich časť je adekvátnou správou autentickú udalosť a je teda zjavne uveriteľná, môžeme považovať zásadu kvality za dodržanú. Pristavením sa pri zásade spôsobu možno konštatovať, že články sú pre čitateľa dekodovateľné, niektoré pasáže sú štylisticky nejasné. Zásada vzťahu je dodržaná v denníku *topky*, pretože autor píše k veci, neodbočuje. Na základe týchto odôvodnení možno vyvodiť záver, že zásady kooperačného princípu nie sú dodržané a ich porušovanie prebieha simultánne. Vzhľadom na seriózny charakter spravodajských textov sa nevyskytujú ironické vyjadrenia.

Princíp postupnosti je narušený v príspevku *SME*. Kompozične sa skladá z deviatich odsekov a perexu, čo sťažuje orientáciu v logicko-príčinných vzťahoch. Vzniká tu nesúlad medzi obsahom a formou odsekov, pretože sa jeden motív zachytáva vo viacerých z nich. Uvedené značí, že princíp postupnosti ide ruka v ruke s princípom prehľadnosti. Za redundantný v tomto kontexte považujeme exkurz (o *funkciách e-mailovej schránky v parlamentnom informačnom systéme*) nefunkčne rozvádžajúci vedľajší motív. Publicistický štýl vyjadruje potrebu dorozumieť sa rýchlo a zrozumiteľne. Z hľadiska úspory času a úsilia recipienta pri čítaní príspevku spĺňa požiadavku ekonomického vyjadrovania príspevok denníka *topky*. Napriek tomu, že je článok adresnejší, ale aj štylisticky nediferencovaný, je preň typický verbalizmus a chýba mu objektivizácia výrazu. Za redundantnú považujeme opisnosť v *SME*. V textoch sa nevyskytujú expresívne výrazy, čo je adekvátne vzhľadom na podávanú informáciu o spoločensko-politickom dianí na Slovensku.

Osobitne zaujímavé sú série čitateľských príspevkov, ktoré sa riadia vlastnými nekonvenčnými pravidlami a presadzuje sa v nich familiárnosť výrazu. Diskutéri v *SME* sú v prejave distingvovaní. Vyjadrujú sa k diskutovanému obsahu, čo je vzhľadom na „cirkus“ v predvolebnom období pochopiteľné. S tým pravdepodobne súvisí absencia metajazykového evalvačného postoja diskutérov. Paradoxom je, že niektoré diskusné príspevky sú gramaticky nekorektné a viaceré z nich boli zmazané po porušení Kódexu diskutujúceho. Posledné dve skutočnosti podnecujú zamyslieť sa nad osobnostným profilom čitateľov *SME* (9). Je zrejmé, že v diskusných príspevkoch komunikujú osoby, ktoré sa spravidla osobne nepoznajú. V diskusii k príspevku *Obyčajní ľudia...* (*topky*) sa neoficiálnosť podporuje používaním prvej osoby singuláru a oslovením spoludiskutérov a politikov dysfemizmami (*hnoj, skrachovanec, trtko*). Vyjadrovanie diskutérov je presýtené emociálno-expresívnou lexikou, ktorou reagujú na „zákerne a manipulatívne argumentácie“ „parlamentného šaška“

„Metloviča“. Paradoxom je, že práve títo diskutujúci disponujú metajazykovou axiologickou kompetenciou. Hodnotia vyjadrovanie ostatných diskutérov (*Najprv sa nauč gramatiku a potom sa ozvi.*) a dokonca sa neboja „zaútočiť“ na novinára – pravdepodobne zástancu istej politickej strany – jeho vlastnými slovami („*Obyčajní ľudia“ by mali začať bombardovať seba ...!!!*) Napriek tomuto pozitívu nemožno hodnotiť túto sériu diskusných príspevkov za kultivovanejšiu v porovnaní so *SME*.

4.2 Kultúra vyjadrovania v spravodajských príspevkoch regionálnej redakcie *SME* a *topky*

Netreba pripomínať, že okrem úvodu, jadra a záveru sa spravodajský príspevok prezentuje ďalšou nevyhnutnou súčasťou, a to titulkom (10). Už na prvý pohľad je zrejmé, že titulok príspevku *V obchodnom centre v L. Mikuláši vybuchla bomba, traja mŕtvi* (ďalej *V obchodnom centre...*) denníka *topky* porušuje zásadu kvality a možno ho zaradiť medzi tzv. manipulačné zavádzajúce titulky (Pálenický, 2007, s. 17). Je paradoxom, že práve takýto „senzáciechtivý“ titulok s negatívnymi konotáciami priťahuje čitateľov, čoho dôkazom môže byť väčší počet diskutérov ako k príspevku *Výbuch v obchodnom centre zranil troch ľudí* (ďalej *Výbuch...*) denníka *SME*. Titulok príspevku síce vzbudzuje pozornosť lexikálnou štylýmou *výbuch*, v konečnom dôsledku však pôsobí neutrálnejšie a neskresľuje skutočnosť tak ako titulok *V obchodnom centre... (topky)*. Tu sa vynára prvý dôkaz o tom, že bulvárne médiá pokračujú v osvojenom žargóne a McLuhanovsky povedané „majú moc vnútiť nášmu vnímaniu svoje vlastné premisy“ (McLuhan, 2000, s. 159).

Prekvapujúci je fakt, že perex a aj zvyšné rámcové časti príspevkov sú zhodné. Príčinu možno vysvetliť tak, že periodiká preberajú informácie z rovnakého zdroja, preto je opodstatnené uvažovať o jednom pôvodcovi textov. Diskusnú povahu môže mať aj otázka, či v tomto prípade nedochádza k porušeniu etického kódexu zo strany denníka *topky*, ktorá uverejňuje príspevok neskôr. Uvedené súvislosti nás podnecujú paralelne sa sústrediť na kompozičné rozdiely a titulky príspevkov.

Posudzované príspevky majú z morfológického hľadiska menný charakter, to znamená, že sú nasýtené faktami a pojmi. Z informačnej nasýtenosti vyplýva, že expedient nekladie dôraz na konektory, čím spĺňa jednu z požiadaviek modelovej štruktúry publicistických textov. Faktografickosť vplyva na syntaktickú stavbu príspevkov. Využívajú sa krátke, dynamické a konštrukčne nenáročné vety, ktoré nechávajú vyniknúť fakty (*Po výbuchu nenastal požiar*). Nepevnú syntaktickú zviazanosť, typickú pre publicistické texty, si

možno všimnúť v titulku príspevku *V obchodnom centre... (topky)*, v ktorom sú vety priradené bezspojkovo (*V obchodnom centre v L. Mikuláši vybuchla bomba, traja zranení!*). Pre príspevky je príznačné využívanie štandardizovaných lexikálnych prostriedkov. V súvislosti s faktografickosťou sa odhaľuje porušenie zásady spôsobu. Zvyšuje sa frekvencia nesprávne uvádzaných terminologických pomenovaní (*plynová bomba, propán-bután*), ktoré sa stávajú vďačným objektom diskusných príspevkov. Spravodajský príspevok *Výbuch... (SME)* porušuje zásadu kvantity tým, že pomenúva dvakrát príčinu vzniku udalosti.

Najvýraznejšie rozdiely možno pozorovať v kompozičnom stvárnení textov. Funkčné členenie na odseky pridáva príspevku *V obchodnom centre... (topky)* na prehľadnosti. Čitateľ sa v príspevku lepšie orientuje aj vďaka dvom typom a hrúbkam písma, čo odkazuje na skutočnosť, že tabloid stavia na vizuálnej percepcii.

Príspevky sú žánrovo jednoznačne vyhradené. Ide o správy, ktoré podávajú stručnú informáciu o udalosti v liptovskom regióne. Sú vybudované na priesečníku publicistickej modelovej štruktúry a informačného slohového postupu. Enumerácia údajov sa na povrchovej štruktúre prejavuje faktografickosťou a objektivnosťou. K týmto vlastnostiam sa pridáva koncíznosť, stručnosť a pojmovosť. Zohľadňujúc všeobecné vlastnosti kultivovaného prejavu, príspevkom možno vyčítať nepresnosť v uvádzaní faktografických údajov, nejednoznačnosť použitých termínov, nevhodnosť a neprimeranosť uvádzajúcich titulkov.

Sumarizujúc konštatujeme, že oba príspevky sú vybudované v súlade s textovými modelovými štruktúrami a dôsledne využívajú prvky jazykovej normy. Expedienti majú vo svojom povedomí správne ukotvené jazykové znalosti a aktuálny text tvoria na základe textových modelov, zohľadňujúc komunikačnú situáciu, čo v konečnom dôsledku vypovedá aj o úrovni ich komunikačnej a mediálnej kompetencie. Spravodajský príspevok *Výbuch... (SME)* spĺňa dôsledne požiadavky kladené na písomné, verejné a oficiálne prejavy. V súvislosti s titulkom príspevku *V obchodnom centre... (topky)* je uplatnenie týchto požiadaviek rozkolísané. Vzhľadom na „prítomnosť“ diskutérov sa oba príspevky približujú k dialogizovaným komunikátom.

Spravodajské príspevky sú zaujímavé z hľadiska vyjadrených postojov a komentárov čitateľov k článkom a diskutovaným obsahom. Medzi blokmi diskusných príspevkov badať isté rozdiely. V príspevkoch sa spochybňuje adekvátnosť používaných termínov a pravdivosť faktografických údajov. V dôsledku toho, že ide o dialogizované jazykové prejavy, presadzuje sa výrazne osobnosť diskutéra a vplyv subjektívnych štýlotvorných činiteľov. Nad diskutovaný obsah sa dostáva hodnotenie. Prejavuje sa to najmä v diskusnom bloku k spravodajskému príspevku *V obchodnom centre... (topky)*. Diskutéri využívajú

emocionálno-expresívnu lexiku – dysfemizmy (*hyeny, sviniari*) a vulgarizmy (*kôkôť*) – ktoré smerujú na adresu autora príspevku. Alarmujúci je najmä fakt, že na gramatické chyby poukazujú tí, ktorí sa ich sami dopúšťajú. Diskutéri k príspevku *Výbuch... (SME)* sú vo svojom prejave rezervovanejší. Svoje presvedčenie o nesprávnosti lokálneho údaja vyjadrujú harmonicky a pri ozrejmovaní termínu *propán-bután a plynová bomba* sa obracajú aj na Krátky slovník slovenského jazyka. V tejto chvíli sa dá sotva zapochybovať o tom, že rozdiel v charaktere diskusných príspevkov je vyvolaný titulkami. Sklon k dramatizácii v titulku *V obchodnom centre... (topky)* sa automaticky prenáša do atmosféry diskusných príspevkov. Nemožno sa preto čudovať, že sa „tieto skvostne skvostné články skvostných autorov“ dramaticky hodnotia ako „šírenie poplašnej správy“, ktoré „šokuje slabšie povahy“. Vzhľadom na (ne)závažnosť vzniknutej udalosti, o ktorej príspevky informujú, pokladáme za spoločensky neprimerané, a to najmä s ohľadom na čitateľov liptovského regiónu, formulovať titulky zavádzajúcim spôsobom a navádzať k pravde, ktorá vlastne pravdou nie je.

Na pozadí doposiaľ uvedených špecifik usudzujeme, že titulok ovplyvňuje výsledné pôsobenie oboch spravodajských príspevkov, to znamená, že na informatívnu funkciu príspevkov sa navrstvuje aj persuzívna a manipulatívna funkcia. Zámerom autora je vyzdvihnúť titulok na úkor obsahu príspevku, čím sa vzhľadom na diskutéra dostavuje nesúhlasný komunikačný efekt. Napriek tomu možno spravodajské príspevky označiť za komunikačne efektívne, pretože diskutéri porozumeli obsahu a odhalili komunikačný zámer autorov príspevkov.

5 Záverečný hodnotiaci posudok

Konfrontácia spravodajských príspevkov umožňuje zhodnotiť úroveň kultúry vyjadrovania denníkov osobitne. Charakter novinárskych produktov denníka *SME* sa mení v závislosti od redakcie a spravodajskej tematiky. Príspevok *Matovičovci... (SME)* síce vyhovuje kritériám spoločenskej vhodnosti vyjadrovania, ale hlbšia analýza jeho štylistiky odhaľuje možné úskalia v rovine obsahovo-tematickej a jazykovo-kompozičnej štruktúry. Na kvalitatívne vyššej úrovni je v naznačenej súvislosti regionálny spravodajský príspevok denníka *SME*, ktorý zodpovedá kritériám kladeným na kultúrny prejav.

Na druhej strane je nesporným faktom, že bloky diskusných príspevkov vykazujú vyššiu úroveň spoločenského, jazykového správania v porovnaní s diskutermi denníka *topky*. Tu sa núka podotknúť, že diskutéri denníka *topky* boli schopní axiologicky vnímať príspevky. Nepotvrďuje sa teda hypotéza, že diskutéri denníka *topky* nebudú disponovať metajazykovou

axiologickou kompetenciou. Na druhej strane sa ukazuje, že predpoklad o kvalitatívne nižšej úrovni jazykových prejavov denníka *SME* bol správny. Je evidentné, že v článku *Výbuch ... (topky)* sa preferuje zážitkovosť na úkor samotného obsahu, čím sa nenapĺňa požiadavka spoločenskej vhodnosti vyjadrovania. Neuralgickým miestom je zavádzajúci titulok. Na základe príspevku *Obyčajní ľudia... (topky)* sa dá uvažovať nad tým, či si denník *topky* zachováva pred voľbami neutrálnu pozíciu. Manipulácie, zavádzanie, zastieranie a karikatúra skutočnosti sú napokon typické prejavy, ktoré robia z bulvárnych novín „majstrov realistického detailu“ (McLuhan, 2000, s. 252).

V zásade nie je jednoduché urobiť objektívny hodnotiaci posudok a jednoznačne určiť „najkultivovanejší“ spravodajský príspevok. Odvolávajúc sa na výsledky aktuálnych zistení, najvyššiu úroveň kultúry vyjadrovania pripisujeme spravodajským príspevkom denníku *SME*. Prostredníctvom spoločensky a situačne primeraného výberu výrazových prostriedkov sa autori textu najlepšie približujú k prestížnemu pracovníkovi masmédií, pragmatikovi, ktorý v závislosti od príslušnej komunikačnej situácie dokáže prepínať kód (Bosák, 2003). Najmä z ľudského hľadiska je dôležité, že akceptujú citlivú požiadavku pravdivosti a hodnovernosti vysielanej informácie. Práve tu sa ukazuje, že kultúra vyjadrovania nie je len vecou jazykového stvárnenia komunikátu. Domnievame sa, že redaktori denníka *SME* disponujú komunikačnou kompetenciou, ktorá im nedovoľuje zneužívať jazyk – nástroj vlastnej sebarealizácie – a neprístupovať nezodpovedne ku kreovaniu mediálnych produktov. V dobe „výmeny ucha za oko“ (Patráš, 2004, s. 63) sa táto výhoda môže stať garanciou stabilného počtu čitateľov.

Poznámky:

- (1) Sociopragmatika – kultúrne špecifická oblasť používania jazykových znakov konkrétnymi používateľmi.
- (2) Odklon od platnej kodifikácie nequalifikujeme normativisticky, ako chybu, ale posudzujeme ho v súlade so sociolingvistickou a pragmalingvistickou orientáciou, ktorá skúma dôvody a príčiny výskytu odklonov v živom úze.
- (3) Princíp postupnosti súvisí s ne/adekvátnym použitím istého textového modelu. Vychádza z odporúčania, že text by mal byť komunikovaný tak, aby si ho percipient mohol ľahko dekodovať. Princíp prehľadnosti predpokladá dosiahnuť čo najvyšší súlad medzi obsahom a formou textu. Princíp ekonómie vyjadruje potrebu dorozumieť sa rýchlo a zrozumiteľne. Princíp expresívnosti hovorí adekvátnosti použitia expresívnych výrazov k danej komunikačnej situácii.
- (4) Pod kooperačným princípom sa rozumie schopnosť/potreba prispôbiť svoj prejav zámeru rozhovoru. Postuláty tohto princípu predstavujú pravidlá, ktoré treba dodržiavať, aby bola komunikácia efektívna, racionálna a kooperatívna (maxim kvality, kvantity, relevancie a spôsobu).
- (5) Na základe zdvorilostného princípu sa v priebehu komunikácie vyrovnáva pôsobenie komunikačného zámeru expedienta a sociálnych noriem. Zdvorilostný princíp síce dopĺňa kooperačný princíp, v uvádzaných textoch nenaberá väčšiu dôležitosť než priamočiara informácia smerujúca ku konzumentovi spravodajského príspevku. Na svedomí to majú činitele komunikačnej situácie. Koexistenciu zdvorilostného a kooperačného princípu možno pozorovať v diskusných príspevkoch, ale predpoklad ich dodržania je často minimálny.

- (6) Princíp ironie dotvára pravidlá interpersonálnych komunikačných vzťahov. Je sekundárnym princípom, ktorý umožňuje autorovi textu vyjadriť istú mieru nezdvorilosti s použitím hoci aj zdvorilostnej formy.
- (7) Dostupné na WWW:<<http://sme.sk>>.
- (8) Dostupné na WWW:<<http://topky.sk>>.
- (9) V roku 2006 vypracovala redakcia *SME* osobnostný profil svojich čitateľov. Tí podľa denníka predstavujú vzdelanostnú a ekonomickú elitu obyvateľov Slovenska. Charakterizujú ich nasledujúce vlastnosti: jedineční, mladí, bohatí, vzdelaní a kozmopolitní.
- (10) J. Pálenický (2007) rozdeľuje manipulačné titulky do šiestich kategórií: klamlivé, zavádzajúce, zastierajúce, provokujúco-vtieravé, ironizujúce, bulvárne, urážajúce.

Literatúra

- BARNOVÁ, K.: Jazyková kultúra a kultúra vyjadrovania v elektronických periodikách. In: *Rara Avis IX. – Jazykoveda*. Trnava: Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda, 2012, s. 15-28.
- BOSÁK, J.: Môžu médiá zahatať rozvoj slovenčiny? In: *Médiá na prahu tretieho tisícročia*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2003, s. 121-127.
- DOLNÍK, J.: *Spisovná slovenčina a jej používatelia*. Bratislava: Stimul, 2007, 213 s.
- FINDRA, J.: *Jazyk, reč, človek*. Bratislava: Q111, 1998, 111 s.
- FINDRA, J.: *Jazyk v textoch a kontextoch*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2009, 312 s.
- MERTUS, P.: *Na konkurenta sme pripravení*. [online]. 2011. [cit. 2011-11-24]. Dostupné na internete:<<http://medialne.etrend.sk/televizia-clanky/peter-mertus-na-konkurenta-sme-pripraveni.html>>.
- MCLUHAN, M.: *Člověk, média a elektronická kultura*. Brno: Joza, 2000, 424 s.
- PÁLENICKÝ, J.: Manipulácia pomocou titulkov: nadpis tam, obsah onam. In: *Slovenské pohľady*, 4, 2007, s. 13-26.
- PATRÁŠ, V.: Kulturologické aspekty jazykovej komunikácie v elektronickom prostredí. In: *Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2004, s. 56-65.
- RAŠOVÁ, D.: Reflexia komunikačno-pragmatického prístupu vo výskume masmediálnej komunikácie. In: *Acta Facultatis Humanisticae Universitatis Matthiae Belii Neosoliensis*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2011, s. 152-160.
- ONDREJOVIČ, S.: *Jazyk, veda o jazyku, societa*. Bratislava: VEDA, 2008. 304 s.

Resüme

Die Soziopragmatik in Online-Tageszeitungen

Die Absicht sich der Ausdruckskultur in den publizistischen Texten zu widmen, beeinflusst vor allem die Tatsache, dass im heutigen postmodernen Zeitraum die Gesellschaftsfunktion der Publizistik im Prozess der Massenmedienkommunikation ansteigt. Das ist ein Grund für synthetisierende Bemerkung, dass sich durch Konstituieren der Internetkommunikationssphäre die Ausdruckskultur in den Texten modifiziert. Das gleiche gilt für die Schreibpublizistik, die in der Zeit der „Internetisation“ eine Zeit- und Raumbarriere überwinden kann. Das Hauptkriterium bei der Bewertung der Ausdruckskultur in den Nachrichtbeiträgen ist nicht die Korrektheit der Ausdrucksmittelausnutzung, die auf Hintergrund der Schriftsprachenorm bewertet wurde. Die normativistischen Grundsätze der Schriftsprachlichkeit ersetzen soziolinguistische und pragmalinguistische Auffassung der Ausdruckskultur, die akzentuieren, dass die Sprache differenzierte Bedürfnisse ihrer Nutzer befriedigen. Aufgrund der soziopragmatischen Kriterien werden die Synchronisation der

Inhalt- und Formebene publizistischer Texte, gesellschaftliche Gemäßheit und thematische Angemessenheit der Ausdrucksmittel beurteilt, die die pragmatisch-kommunikativen Ziele und Absichten akzeptieren, den Adressaten berücksichtigen, mit dem Kontext harmonisieren und so der ganzen Kommunikationssituation entsprechen sollen.

To neže odchadzaju ľudze, aľe odněšu ich!

VERBA MOVENDI V SPONTÁNEJ NEINŠTITUCIONÁLNEJ KOMUNIKÁCIÍ DOSPELÝCH NA VÝCHODNOM SLOVENSKU

Martina Bodnárová

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove
tina.bodnarova@gmail.com

1 Úvod. Slovesá, organizujúca zložka výpovede (Kačala, 1989; Kesselová, 2003) a kráľovský slovný druh (Kočiš, 1990; Balážiková, 1993/19994; Navrátil, 2009), patria popri pronominách, substantívach a partikulách k najzaťaženejším slovným druhom spontánnej komunikácie. Potvrdzujú to štatistické výskumy textov hovoreného korpusu slovenčiny (Šimková, 2011) i češtiny (podľa zistení J. Šonkovej, 2008, slovesá tu majú 18 %-né zastúpenie), ako aj bádanie vo sfére komunikácie detí (v rámci výskumov J. Kesselovej, 2003, bolo zistené 19,5%-né zastúpenie slovíes v spontánnom dialogickom komunikáte detí mladšieho školského veku) či komunikácie s deťmi (vo výskume A. Brestovičovej, 2012b, zameranom na „protodialogickú“ reč matiek orientovaných na dieťa tvorili verbá 22,05 % všetkých vypovedaných slov a vo finálnom frekvenčnom slovníku predstavovali 33,03 % všetkých lexém; analogická situácia je v reči učiteliek materských škôl, ktorú prebádala D. Slančová, 1999, 1995 – uvádza sa tu performatívne využitie slovíes v rozsahu od 21,71 % do 27,82 % a čo sa týka lexiky 25,9 % – 36,33 %).

Výrazne odlišné výsledky neprinesol ani náš štatistický výskum spontánnej neinštitucionálnej dialogickej komunikácie dospelých v priestore východného Slovenska (pozn. 1). Analýza korpusu približne 60 dialógov s rozsahom 46 304 slov ukázala, že sa tu nachádza 9 342 slovíes, čo predstavuje 20,17 %, teda približne päťtinovú participáciu na výstavbe spontánneho hovoreného dialogického komunikátu. V texte každého jednotlivého dialógu stoja slovesá na 1. – 3. mieste, teda ich frekvenčný rozsah sa tu pohybuje od 15,57 % do 26,52 %. Ďalej bola markantná značná pestrosť verbálneho slovníka (63,68 % slovíes sa v slovníku našich dialógov vyskytlo iba raz), avšak v texte sa slovesný inventár javil ako málo variabilný, obmedzoval sa spravidla na fluktuáciu gramatických tvarov týchto 15 najfrekventovanejších verb: *byť* (1405 výskytov), *mať* (656) (tieto dve slovesá sa prakticky v každom dialógu objavujú v prvej desiatke najfrekventovanejších slov), *vedieť* (zatiaľ bez diferenciácie na modálne a autosémantické, výskyt 409), *ísť* (362), *môcť* (203), *hovoríť* (208),

musieť (175), *chcieť* (164), *povedať* (163), *robiť* (148), *prísť* (82), *chodiť* (56), *vravieť* (46), *urobiť* (42), *myslieť* a *rozprávať* (33). Na tomto základe sme vymedzili sémantické okruhy najfrekvencovanejších sloviess:

- a) slovesá *byť* a *mať*
- b) pohybové slovesá (verba movendi)
- c) slovesá hovorenia (verba dicendi)
- d) slovesá s významom „pracovať“
- e) modálne slovesá

Vymedzením týchto okruhov sa veľmi približujeme až stotožňujeme so sémantickou klasifikáciou J. Kesselovej (2003, s. 32) platnou pre spontánnu komunikáciu detí mladšieho školského veku.

Medzi uvedenými sémantickými skupinami sa vynímajú pohybové slovesá, ktorým chceme venovať pozornosť v tomto príspevku. Na vlastný výskumný materiál pritom budeme aplikovať predovšetkým výsledky kognitívno-lingvistickej analýzy (Saicová Římalová, 2010) a sémantickej analýzy predponového slovesa (Sekaninová, 1980).

2 Pohybové slovesá v systéme a v komunikácii. Verba movendi sú pozoruhodné v rovine parole (ako sa pokúsime ukázať i v tomto príspevku), ale už aj v rovine langue. Súbor 14 kľúčových sloviess, označovaných často aj ako determinatíva a indeterminatíva, vzbudzuje pozornosť svojimi analytickými aj syntetickými futurálnymi tvarmi (*budem letieť* – *poletím*, *budem bežať* – *pobežím* atď.), navyše s jedným výnimočným prípadom (**budem ísť* – *pôjdem*), okolo ktorých sa viedli i vedú početné diskusie (napr. Horálek, 1955; Němec, 1962). Významnú úlohu zohrávajú v kontexte slovanských jazykov v rámci problematiky interakcie kategórií času a vidu: „Slovesné tvary typu *půjdu*, *poletím* jsou zajímavým dokladem toho, jak se v slovanštině tvořilo postupně a různým způsobem futurum, jež v starší době nahrazovaly jen dokonavé tvary praesentní“ (Horálek, 1955). F. Kočiš (1980) upozornil na výskyt zvrtných pasívnych tvarov pohybového slovesa *ísť* v športovej komunikácii, a tým na (možnú) tranzitívnosť tohto slovesa, ale aj niektorých iných pohybových sloviess (*bežať*, *letieť/lietať*, *plávať*); s poznámkou, že takéto tvary treba hodnotiť ako hovorové, ako súčasť hovorového štýlu. A napokon, verba movendi sú pozoruhodné aj pri sledovaní vývinu sémantických kategórií v ranej ontogenéze reči (dieťaťa). J. Kesselová (2008) na pozadí výskumu reči konkrétneho dieťaťa vysvetľuje, že prvé produkované slová dieťaťa sú – okrem iných – aj exempláre kategórií činnosnosť a lokalizovanosť. Činnosnosť je najskôr zastúpená len gramaticky nešpecifikovanými pomenovaniami činností, postupne sa však

začínajú utvárať podoby 3. osoby singuláru prézenta; z prézenta sa potom vydeľuje préteritum. Autorka píše: „Vývin préterita úzko súvisí s kategóriou lokalizovanosť v tom zmysle, že prvé slová, ktorými dieťa informuje o práve skončenej činnosti, pomenávajú pohyb so zmenou miesta po horizontálno-vertikálnych súradniciach. (...) Prvé doložené tvary préterita sú slovesá pohybu po horizontále (odišiel) a po vertikále (spadol, vyšiel, postavil sa)“ (tamže, s. 146). Navyše, aj prvé náznaky budúceho času sú tvary blízkej budúcnosti so slovesom *ísť* (porov. tamže, s. 147). Zhrnújúco a zjednodušene povedané, pohybové slovesá ako hlavné reprezentanty sémantickej kategórie činnosť sú tesne prepojené s kategóriou lokalizovanosť a majú veľký význam pri rozvoji slovesných časov v reči (dieťaťa).

3 Pohybové slovesá štatisticky. Za prototypové verbum movendi sa pokladá sloveso *ísť* (Saicová Římalová, 2010). A skutočne, vyššie exponované štatistické výskumy túto skutočnosť iba potvrdzujú. Náš výskum spontánnej dialogickej komunikácie dospelých na východnom Slovensku ukázal, že toto sloveso s frekvenciou 362 výskytov sa minimálne raz vyskytne v každom jednotlivom dialogickom texte. Takisto malá „slovotvorná sonda“ demonštruje, že sloveso *ísť* „produkuje“ v spontánnom dialogickom prejave aj najväčší počet derivátov: *zísť, vojsť, ujsť, predísť, rozísť sa, prísť, zájsť, dôjsť, odísť – odchádzať, obísť – obchádzať, vchádzať, prichádzať, vyjsť – vychádzať, prejsť, prejsť sa, prechádzať, prechádzať sa*. Rozvinutejšou slovotvornou paradigmou disponujú potom už len slovesá **behať** (*predbiehať, prebehnúť, prebehnúť sa, nabehnúť, pobehnúť, pobeňovať, zbehnúť, obiehať – obehnúť, obeňovať, vybehnúť*) a **niešť** (*vyniesť – vynášať, priniesť, odniesť, doniesť, niesť sa, preniesť*), príp. **letieť** (*preletieť, vletieť, vlietnuť, vyletieť*). Je markantné, že niektoré z derivátov majú status slangizmov alebo sú prvkami východoslovenskej subštandardnej variety.

Po slovese *ísť* vyššiu frekvenciu majú len verba movendi *prísť* (82; vyskytlo sa v 31 dialógoch), *chodiť* (56; 24 dialógov), *doniesť* (23; 8 dialógov), *vytiahnuť* (10; 8 dialógov), *spadnúť* (9; 6 dialógov), *nosiť* (8; 7 dialógov). Ostatné základné pohybové slovesá majú nižšie, príp. nulové zastúpenie: *behať* (v 5 dialógoch) – *bežať* (4 dialógy), *lietať* (4 dialógy) – *letieť* (0), *niešť* (0), *viest* (3 dialógy) – *vodiť* (0), *viezt* (1) – *voziť* (1), *vliecť* – *vláčiť* (0). Pritom frekvencia týchto verb v jednotlivých dialógoch je spravidla vždy iba 1 – 5. I tento skusný štatistický exkurz poukazuje na výraznú neproporcionálnosť vo využití základného súboru pohybových slovies v spontánnej dialogickej komunikácii dospelých. Súčasne tu v zjavnej preferencii najvšeobecnejšieho, rozsahovo najbohatšieho, no obsahovo

najchudobnejšieho slovesa *ísť* možno vidieť prvé potvrdenie (hypo)tézy o všeobecnosti a približnosti vo vyjadrovaní v „priestore“ hovorového štýlu (porov. Mistrík, 1984, s. 509).

4 K sémantickej štruktúre slovesa *ísť*. Ak sledujeme významovú štruktúru slovesa *ísť* na pozadí výsledkov výskumu kognitívnej lingvistiky (Saicová Římalová, 2010), najviac zastúpený je **prototypický význam**, ktorý zodpovedá typickej realizácii schémy pohybu po ceste, teda označenie fyzického pohybu z jedného miesta na iné. Vyskytujú sa syntaktické konštrukcie s predložkami aj s adverbiami. Z predložkových spojení sú frekventované tieto:

- a) *ísť do + genitív* – často nasleduje toponymum v genitíve (*ide do Hagoch – do Prahy ste nešli*); ide o prototypický význam fyzického pohybu k priestorovému cieľu. Zriedkavejšie vystupovalo v genitíve apelatívum (*Michal pošol do baru*).
- b) *ísť na + akuzatív* – tiež prototypický význam, hlavne vyjadrenie účelu (*ja idem na autobus – ísť ti na red'kev↑ – zajtra ide na dajaké nákupy do Polska*), ale aj fyzického priestoru (*ideme na faru?*); časté aj v spojení s toponymom (*išiel na Ukrajinu – ja idem na Dubravu – ide na Sekčov – na Širavu by sme mohli ísť*). Vyskytli sa však spojenia, kde substantívum v akuzatíve pomenúvalo dopravný prostriedok: *by sme mohli ísť na korčule – pojdem dnes večer na bicykel*. Ide tu jednak o analytické ekvivalenty slovies *korčuľovať sa, bicyklovať sa*, v ktorých *ísť* vystupuje ako kategoriálne sloveso; jednak sú uvedené spojenia nekorektné, lebo sa v nich kríži účelový význam (Ísť za akým účelom? Korčuľovať sa.) so syntaktickou funkciou príslovkového určenia prostriedku (*ísť na bicykli, na korčuliach*) a zrejme aj s významom priestorovým, resp. smerovým (Ísť kam? Na korčule (?)). V každom prípade i takéto defektné konštrukcie sú ilustráciou preferencie všeobecnosti v spontánnom dialogickom vyjadrovaní, keďže dávajú prednosť slovesu so všeobecným významom pohybu pred presnejším jednoslovným ekvivalentom daného spojenia. Podobne unikátne *ísť na hudbu = tancovať*.
- c) *ísť na + lokál* – substantívum pomenúva dopravný prostriedok, pomocou ktorého sa pohyb realizuje; opäť sa tu uprednostňuje verbum so všeobecným významom pred jednoslovným ekvivalentom predložkového spojenia: *ked idem na autobuse = cestujem, išlo prasiatko na saniach = sánkovalo sa, ked idem na korčuliach = korčuľujem sa*.

- d) ísť po + lokál – označenie fyzického pohybu po nejakej dráhe či v nejakom prostredí: *idete po dedinách*↑ – *ale ja som prvýkrát v živote šla po tej ceste – keď ideš po asfalte...* .
- e) ísť + substantívum v inštrumentáli – označuje dopravný prostriedok, ktorým sa pohyb realizuje (PU prostriedku): *aj tak idete mikrobusedom* – *ste išli v Česku vlakom*.
- f) ísť s + inštrumentál – označenie živej alebo neživej entity, ktorá sprevádza pohybujúci sa subjekt: *idem hore s tetou Leťkou* – *dajaky ide po ceste aj s gitarou* – *išli sme s ockom autom*.

Zriedkavejšie boli spojenia *ísť* s prepozíciou *za* a substantívom v inštrumentáli; s prepozíciou *cez* a substantívom v akuzatíve; s prepozíciou *z* a substantívom v genitíve; *ísť* viažuce sa s prepozíciami *pre*+akuzatív, *k*+datív bolo ojedinelé. Unikátne sme sa v rozhovore – zábava (o typoch dialógu bližšie pozri Bodnárová, 2012) stretli so zámerne defektným spojením *podťe odo mňa bližšie* (defekt spočíva v skrížení väzieb „prísť k“ a „odísť od“), ktoré má komický účinok.

Zo spojení pohybového *ísť* s príslovkami sme najčastejšie zaznamenali adverbiá *preč*, resp. jeho subštandardné synonymum *het*, a *domov*.

Kvantitatívne bohaté sú aj významy zachovávajúce zložku pohybu, premiestnenia, a to založené na abstraktizácii spôsobu pohybu (*nechcel by si ísť v piatok na Všetko o ženách*↑ – *ideme do knižnice* – *autobusar môže ísť do neba a ja nemožem*) a metaforizácii, na vyjadrení metaforického pohybu (*chcela ísť na internet* – *za kňaza pôjdem* – *ja pojdzem za rozhodcu* – *od konca chod'*=listovanie v knihe; *no Martino idzeš*=rozprávaj). V mnohých prípadoch ide o účelové spojenia, kde vo funkcii PU účelu vystupuje infinitív nejakého slovesa (*pojdzem po tortu* – *ideš si po nejakú knihu*↑ – *chlapci išli na spoved'* – *podťe na obed*; *že si to máme ísť využiť* – *a ja som išiel tiež ľahnúť* – *chceme ísť sa spytať* – *pan Špak podťe sa aspoň najes*). Prípady, keď sa stretne pohybové *ísť* s infinitívom iného verba movendi, hodnotíme ako posilnenie, zintenzívnenie významu konkrétneho fyzického pohybu a radíme ich skôr k prototypickému významu: *som išiel odprevadiť Vikinu*; *keď sa idem prechádzať do sadu*.

Význam „pohyb neživých entít“, špecifikovaný ako „plynulosť, smerovanie, šírenie sa“ (Saicová Římalová, 2010) pravidelne sa vzťahoval na dopravné prostriedky, teda niekto *nastupil do vlaku čo išiel opačným smerom*, inému *išiel až dvadsaťsedem bus*, ďalší *nevedel mapky jak idu alebo električka išla ďalej*. Zriedkavejšie sa stávalo, že *Slovensko ide do Európskej unije*, že *taky pach ide jakeby ti dačo zhorelo*, že *ten článok tam išiel* alebo že *to so mnou išlo do Talianska*.

Z prípadov **gramatikalizácie** sme sa stretli najmä s vyjadrením blízkej budúcnosti (*idem si to presne vypočítať – a ja sa idem baliť – idem robiť tu demokraciu*) a s konštrukciou *ide o*, ktorá má význam „týka sa“ (*len vieš o čo ide že... – nejde o to rýchlo ide o to presne*). Na margo uvádzame, že Š. Peciar (1965, s. 62) spôsob vyjadrenia blízkej budúcnosti prostredníctvom konštrukcie s *ísť* považuje za hovorový, prisudzuje mu hovorový ráz, v čom vidíme praktický, živý a súčasný doklad dávnejšie a spravidla (*len*) na teoretickej báze formulovaných charakteristík hovorového štýlu.

Asi najstriedmejšie bol v materiáli zastúpený **význam fungovania, schopnosti**. Väčšinou sa vzťahoval na opis procesov prebiehajúcich v počítači. Príklady: *zvukova karta v kompiku a nejde to – a on by to tak napálil aby to teda išlo aj tam – myslím že by to malo ísť že si to zapnem – a ti nejde voda – Hitler a Stalingrad tote dva (=knihy) to idú spolu*. Základné pohybové sloveso *ísť* teda identifikujeme prevažne ako akčné (predovšetkým v prototypickom význame fyzického pohybu), ale aj ako procesné (napr. vo význame fungovania, schopnosti alebo keď sa vzťahuje na neživé entity) a statické (takisto pri neživých entitách a v rámci konštrukcie *ide o*).

5 K sémantike ostatných pohybových sloviess. Najviac prostriedkov, ktoré sú aj kvalitatívne najpestrejšie (majú nízku, niekedy len jednorazovú frekvenciu, sú expresívne a dochádza pri nich k metaforickým posunom), používa spontánna komunikácia na vyjadrenie či opis **rýchleho**, neraz aj **prudkého pohybu**: *pobehoval hore dole – on zobral tak to šmaril – a normalne do nich to naparal – keď do teba v rychlosti niečo VRAzi – on sa v momente VYstrelil a VYletil vonku – sme sa akože snažili nejakým spôsobom prešmyknúť sa hore – jasne že preklzla poza neho – ty lietaš hore dole po celom východe – žeby sme skočili dakde tuna do lekarne – vy CHOĎte a PONahľajte sa aby ste mohli obhajovať našu vec ak bude treba*. V uvedených kontextoch badať realizáciu výrazovej kategórie sily (niekedy sa na tom podieľa aj zvukový faktor – prefixy s emfázou), sporadicky aj komickosti. Z iných variantov pohybu sme spozorovali nežámerný pohyb, často implikujúci rýchlosť, ktorý býva vyjadrovaný slovesami *padat' – padnúť* a ich derivátmi (*cela ta polka mu spadla na počítač – jahodka vypadla komu ju asi dám? – postavim sa na váhu a že odpadnem – mne sa začala vlasne tak točiť hlava že som padal hej↑ a ja som tym padom myslel že odpadávam*), ojedinele sa objavila iné, expresívnejšie a silnejšie (*zenska sa mi tam za chrbtom zosypala*) či dokonca okazionálne slovesá (*keď ťa švajzne = hodí do priekopy*). Krátky pohyb implikujúci negatívny význam „zbaviť sa niekoho“ a sému nútenosti až násilnosti vyjadruje takmer výlučne sloveso *vyhodit'*, a to – opäť výlučne – v kontexte komunikačnej situácie cestovania: *mňa vyhodite pred*

knižnicou – vyhodte ma aby ste sa ma zbavili – ale potom vyhodíme tetu – ale my pokojne počkame že nas môžete vyhodit'... (tu je miera násilnosti aj negatívosti najnižšia, vyhodit' je takmer rovnocenné synonymum slovíes *vyložit', vystúpiť*). Oproti rýchlemu pohybu stojí pohyb pomalý, namáhavý, ktorý má oveľa menej prostriedkov vyjadrenia: *som sa vyštveral vyštveral som sa na ten stolík – tak teraz som tam dotiahol to dievča – sme ju (=ošípanú) vyvliekli vonku – sme sa vypoťacali z nemocnice*. K uvedeným striedmym príkladom poznamenávame, že všetky boli excerpované z naratív, najmä z naratívnych individuálnych monológov, čo sa zaiste v značnej miere podieľa na príznaku knižnosti, ktorý pri týchto lexémach možno identifikovať.

Niektoré slovesá špecifikujú pohyb z hľadiska prostredia, v našom kontexte je to popri slovese *letieť*, použitom v prenesenom význame so značnou mierou hyperbolizácie (*Tonka letela poza kraky keď nevydržala Tiborove pekelne tempo*=reč je o tanci) i v súvislosti s neživými entitami (*tam tota lietala ten vzducholod'*), ešte sloveso *plávať* – vzťahujúce sa na živé (*ale to v mori veľa plávať nepotrebuješ*) i neživé entity (*kolená jakeby plávalo*). Sporadické boli v materiáli prípady špecifikácie pohybu vzhľadom na cieľ – najčastejšie išlo o pohyb bez cieľa, presnejšie o obavy zo straty cieľa (*aby som nezablúdil*) alebo o problémy s jeho hľadaním (*...ako tými barličkami šmátra po tej chodbe*), niekedy akoby absencia cieľa bola žiaduca (*proste môžeš sa tam ako pomotať*); prítomná bola ešte špecifikácia pohybu pomocou stroja (*snoborduješ? ukaž jak – nikdy som nebicyglovala*) či nohami, ale zvláštnym spôsobom (*ledva chodil s nohami prepletal – neviem čo šimrikuješ tými labkami – ta na tom môžeš tancovať*).

6 K sémantike prefigovaných pohybových slovíes. Bližší pohľad na prefigované verba movendi cez prizmu sémantickej analýzy (Sekaninová, 1980) ukazuje, že najviac je rozvinutá séma lokalizovanosti, konkrétne:

- smerovanie deja do niečoho: *šak ledva vošiel do izby – už tu niečo vlietlo*;
- smerovanie deja k niečomu: *oni mi ho priniesli tu – kto tu priniesol ten gril↑*;
- smerovanie deja od niečoho: *teta je rada že sme ju odviezli – a on mal odbočiť na vyhybke*;
- smerovanie deja k dosiahnutiu cieľa: *prveho sme tam dorazili – kedy ste došli do Košíc? – jaku veľku tortu vam treba na faru donies↑*;
- smerovanie deja z niečoho: *asi prvá vystupujem – vyšiel von – proste sme vyšli z kostola*;

- smerovanie deja okolo niečoho: *ne je to už na zemi sme to obchádzali – a práve prechádzal kolo mojej posteli – som ho nemohol obehnúť*;
- smerovanie deja zdola nahor: *jednou nohou som vyšla – vyndeš na taky vršok*;
- premiestnenie z jednej strany na druhú: *ja som celu (...) jednosmerku prešiel s cuvaním – on nestihol cez tu vyhybku prejsť*;

Spozorovali sme prípady, keď sa význam prefixu, resp. prefigovaného slovesa dostáva do rozporu s kontextom, teda príslušný význam nie je vyjadrený adekvátnym prefigovaným verbom. Napríklad: *nabehol som na jeho izbu* – podľa kontextu ide o význam „smerovania do niečoho“, avšak prefigované sloveso *nabehnúť* ako také vyjadruje význam „smerovanie deja na niečo“; *došiel s takým tým jeho typickým sebestredným prístupom*; *a Jančo nedošiel* – oba kontexty nabádajú k významu „smerovanie k niečomu“, no pre prefigované sloveso *dôjsť* je príznačný význam „smerovanie k dosiahnutiu cieľa“; *jak ja ju odnesiem ako do Hagoch...* – význam slovesa *odniesť* je „smerovanie od niečoho“, z kontextu však dedukujeme význam „smerovanie k dosiahnutiu cieľa“.

Bohatšie je ďalej rozvinutá séma modalitnosti, konkrétne predovšetkým:

- distributívny spôsob slovesného deja: *ja som to poprehadzoval jedno cez druhé – nedostaneš sa lebo oni sa poposuvajú ďalej – všetko čo som mala som pohadzala na večko*;
- delimitatívny spôsob slovesného deja: *aspoň po dvore sa pokorčulujem – hocikto žeby ťa tak potiahol po asfaltke – tak to si zase polietal (=bol vyfackaný)*;
- dilatatívny spôsob slovesného deja: *nech sa ponáťahuje aby ju tak prefúklo trošku*;
- maximatívny spôsob slovesného deja: *tak som to nahádzal – čo sme ju naháňali po celom dvore – agentúra ktorá im tam naženie ľudí*;

Poznamenávame, že presná hranica medzi uvedenými štyrmi typmi modalitnosti je v konkrétnych prípadoch ťažko vymedziteľná, preto aj zaradenie jednotlivých príkladov k jednotlivým typom považujeme iba za približné, nie definitívne. O exponovaných spôsoboch slovesného deja sa zmieňuje už Š. Peciar (1965, s. 56), označujúc ich za príznačné práve pre hovorový štýl.

Minimatívny spôsob slovesného deja sme zaznamenali iba v dialógu dvoch priateľiek, ktorého predmetom bola starostlivosť o bábätko jednej z nich: *ona keď sa pomehlesí – všetky čapice má také že keď sa pohniezdí tak jej to z jedného uška sa jej to dá dolu – má to také že keď si pohýbe má to červené*.

Ostatné typy modalitnosti, ale podobne aj jednotlivé typy temporálnosti sme našli doložené prakticky vždy len na jednom príklade: semelfaktívny spôsob SD (*sem tam s nohami pohla*), finitný (*tam dobehnite*), akuratívny (*vytancovali by sme ťa*), libitatívny (*by si sa aspoň vytancovala*), perduratívny (*a sme išli vonku aspoň sa prebehli*), anulatívny (*ta s tým sme sa ako s tým druhým už sme rozišli*), inchoatívny (*a to toto Hradište tu treba rozhybac*). Početnejšie a pravidelnejšie je iba vyjadrovanie krátko trvajúceho deja pomocou prefixu *za-*: *ja sa zastavim no – tak zajdem – zašla som včera do optiky – zajdžeme do kancelarni*. V dvoch prípadoch sa vyskytli pri tomto význame iné prefixy: *netreba vam išče pobehnuť raz↑ – alebo zbehnem na Širavu* (tu prefix *z-* je nekorektnou náhradou *za-*; analogických prípadov možno v rečovej praxi zachytiť oveľa viac).

7 K metaforickým významom pohybových slovies. Saicová Římalová v spomínanej monografii (2010) typologizuje len metaforické významy pohybových verb vyjadrujúcich pohyb človeka; my sme zachytili aj isté množstvo prípadov metaforického významu v súvislosti s neživými entitami.

Pohybové slovesá použité vo vzťahu k človeku prenesene sa v našom materiáli vzťahujú predovšetkým na **rozmanité javy medziľudskej komunikácie**: *už asi môžeme prejsť k tým fotografijam* (z dialógu komunikantov o pobyte v Nemecku; citovaný úryvok je súčasťou pasáže, ktorá oddeľuje čisto kosituačnú časť dialógu od časti konsituačnej, resp. konsituačno-kosituačnej, keď verbálny prejav účastníkov sprevádza činnosť prezerania fotografií) – *tam by sme už prešli len priamo na tu večeru* (tento úryvok je súčasťou inštitucionalizovanej pasáže dialógu dvoch komunikantov o programe pripravovaného kultúrneho podujatia) – *tu omšu by ste ako viedli už všetko ako kantorky* (pasáž z toho istého dialógu) – *no podme na ďalší deň* (úryvok pochádza z neinštitucionálneho dialógu dvoch priateľiek o niekoľkodňovom výlete vo Francúzsku). Uvedené príklady – ako sa ukazuje – vnášajú do dialógu (aj číro neinštitucionálneho) istú systematizáciu, organizovanosť. Podieľa sa na tom hlavne sloveso *ísť* a jeho deriváty v prenesenom význame. Ďalšie príklady sú súčasťou výlučne neinštitucionálnych dialógov a nemajú organizujúcu funkciu, skôr tendujú k funkcii metakomunikačnej a ďalej prípadne až k slovnej hre: *neviem prečo mi skáčeš do reči – no lebo som to ja a ja rada skáčem do reči / vedieme dialóg nie↑; ale Michal take slovo zo slovnej zásoby vytiahne že...*

Verba *movendi* z nášho materiálu sa veľmi frekventovane vyskytovali v prenesenom význame v oblasti **pomenúvania mentálnych aktivít, ale aj ľudských emócií a fyziologických prejavov, resp. procesov**: *ja som na to prišiel – a zrazu jej čosi prebehne*

myslou – do smiechu mi vtedy ide – že mu to došlo – opisuje z akých súčasných geografických a kultúrnych východísk vychádzal – čisto mi vypadlo - ...lebo mi tak prichádzalo zle – v podstate sa to pomaličky horšilo a horšilo až to prešlo do takých fyzických tychto – naši ma strašne vytočili – furt sa mi točila hlava – okamžite mi to odišlo hej to proste som bol hneď akože vyliečeny – doteraz každemu prešlo čo tu bol.

Metafory z oblastí ako **životné fázy, udalosti, zmeny či medziľudské vzťahy**, ktoré by boli založené na pohybovom slovese, sme zaznamenali len veľmi vzácné: *idete na to doktorandske↑ – ja s chlapcami lepšie vyjdem jak s dievčatami niektorými – z matematiky skoro prepadol.*

Pri neživých entitách metaforickému významovému posunu podlieha najčastejšie sloveso *vyjsť*, pričom sa správa ako procesné verbum s významom „byť vydaný tlačou“ (*teraz vyšla druhá časť toho debutu – už vyšiel taky zakon čo povoľuje aby...*) alebo „skončiť sa zle alebo dobre, podariť sa“ (*ta brigada čo sme vybavovali na leto (...) tak to vyšlo – akože by jej to nahodou nevyšlo no tak...*). Pomerne často sa prenesený význam pohybového slovesa objavuje v rozprávaní o počítačovej technike, príp. iných technológiách alebo v konsituálnych pasážach dialógov pri manipulácii s technickými zariadeniami (*tuto mi nejaká tabuľka vybehla – teraz tie filmy nemožem sťahovať – že dajaka pedesiatšestka mi tam (=na váhe) naskočí*). Napokon sa metafory tohto druhu vyskytli v súvislosti s rôznymi procesmi a udalosťami spoločenského charakteru: *blahorečenie jako viem čo to je ale ako to prebieha to je nejaká ceremónija alebo nejaký obrad↑ – ten zazrak tam musí byť žeby sa niečo mohlo pohnuť – ekonomika nepusti musí sa to točiť – celý ten tábor by bola taká hra nejaká hej by sa tak nieslo tými dňami – lenže potom už prišiel moment keď sa nedalo.*

8 Na záver. Témy cestovanie, doprava, šport alebo niektoré fyzické ochorenia (napr. pohybového aparátu), či už ako predmet jednoduchej monologickej narácie, dynamickej deskripcie alebo búrlivého argumentačného dialógu viacerých účastníkov, implikujú pohyb, preto je veľmi prirodzené, že verba movendi nachádzame koncentrovane práve tam, kde sa pertraktujú dané témy. Rôzne faktory (štýlotvorné činitele) vplývajú na výber buď základných a nocionálnych pohybových slovies, alebo ich expresívnych synonym a expresív vôbec, čo dodáva výrazu markantnosť i silu a značne ho hyperbolizuje. Môžu sa na tom zúčastňovať aj nocionálne verbá v súhre s opakovaním, resp. reduplikáciou (adherentná modifikácia lexém) a emfázou alebo predĺženou kvantitou (inherentná modifikácia) (2):

(1) *vlak ide ide ide:*

(2) *som sa vyštvieval vyštvieval som sa na: na ten stolik tak sa to kývalo so mnou...*

(3) *a: chodiť dennodenne alebo trikrát do týžňa ČAkať na sanitku* → *NAkladať VYkladať NAkladať* *proste...*

(4) *a: načil.. na'čelník čaňovskej policije sa vola JA'roslav Čigaš* ↓ *tak* → <Ve: ta to> *TEN* *vy'berie do'klady* → *o:u* ↓ <niekoľkí:smiech> *pan Čigaš* ↓ *že vy ste BRAT* ↑ <viacerí: smiech> *našho načel'nika* ↑ (*abo co*) *HEJ* ↓ <viacerí: smiech> *chod'te chod'te chod'te:* ↓

Zdá sa, že i táto čiastková sonda do problematiky pohybových verb v spontánnom dialógu dospelých potvrdzuje závery získané už skôr (Bodnárová, 2010) analýzou expresivity v totožnom dialogickom korpuse: „Na základe analýzy expresivity v spontánnom neinštitucionálnom dialógu sa nám *poodhalila* súčasná tvár hovorového štýlu (aspoň v priestore východného Slovenska). Tento štýl sa javí ako ikonický, explicitný, ornamentálny s tendenciou k markantnosti a sile výrazu a k negatívne (irónia, dehonestácia, depreciatívnosť) a hyperbolizujúcemu videniu reality.“ Hyperbolizáciu pritom možno vidieť aj vo zvýšenom počte pohybových slovík vyjadrujúcich zrýchlený, prudký, násilný pohyb (*napárat', vraziť, vystreliť sa, vyletieť, prešmyknúť sa, prekĺznuť sa, skočiť niekam, spadnúť, zosypať sa, vyhodiť, poprehadzovať*), ale aj krátko trvajúci dej, resp. pohyb (*zastaviť sa, zájsť, pobehnúť, zbehnúť*) a vykonanie deja vo veľkej miere (*nahádzať, naháňať, nahnáť*), čo celkom dobre koreluje s častými hodnoteniami súčasnej doby ako rýchlej, dynamickej, plnej stresu, v ktorej sa pracuje sedem dní v týždni, v ktorej niet času sa zastaviť, v ktorej sa všetko *musí* robiť čo najrýchlejšie – dokonca aj jesť (nárast stánkov s „rýchlym občerstvením“) a hovoriť (rýchle tempo prejavu moderátorov (hlavne) komerčných rozhlasových aj televíznych staníc).

Usilovali sme sa tiež ukázať, ako všeobecnosť a približnosť vo vyjadrovaní, relevantný príznak hovorového štýlu, funguje v spontánnej dialogickej komunikácii dospelých na príklade slovík pohybu, predovšetkým slovesa *ísť*.

Napokon, verba *movendi* v prenesenom význame nachádzame výraznejšie prítomné ešte v type rozhovor – zábava. Spolu s nárečovou modifikáciou lexém či frazeologickou aktualizáciou sa stávajú zdrojom zaujímavých slovnej hry, humoru a komickosti:

(5) *a prideme do reči / hlavne že nie do skutkov len do reči* (starší kňaz o svojom zdržiavaní sa v spoločnosti mladých dievčat);

(6) *v dnešnej dobe neprebiraš nevybiraš bereš co pridze* (témou dialógu je vydaj žien);

(7) *A: koľko ľudí pred šesdesiatkou už odchadza*

B: bo to Michal ňe že odchadzaju ľudze aľe odňešu ich / bo nikto sam ňejdze každoho muša odnes (hovori sa o predčasnom umieraní).

Poznámky

- (1) Náš výskumný materiál bol reprezentovaný súborom asi 60 dialógov. K dispozícii sme mali nahrávky a prepisy alebo len prepisy autentických rozhovorov z bežného každodenného života z prostredia východného Slovenska (zhruba 265 strán transkriptov); jeho jednotlivé oblasti však neboli v našom materiáli zastúpené rovnomerne, a to predovšetkým kvôli náhodnosti výberu komunikantov. Najviac ich pochádzalo z okresov Prešov, Trebišov, Michalovce, Košice, ale objavili sa aj reprezentanti miest a okresov Vranov nad Topľou, Sečovce, Poprad a Levoča. Išlo o rozhovory, ktoré sa odohrávali tak v súkromnom (počas cesty autom, na internáte, počas priateľského posedenia alebo rodinnej oslavy), ako aj vo verejnom prostredí (v MHD, v očnej optike, v obchode so suvenírmi, v reštaurácii); boli to prevažne rozhovory dvoch účastníkov, ale vyskytli sa aj dialógy troch a skupinové. Účastníci rozhovorov patrili k rôznym vekovým kategóriám, pričom prevahu mala kategória od 16 do 30 rokov; kategórie 30 – 50 a 50 – 70 rokov boli takmer rovnako početné. Celkovo v zachytených dialógoch alternovalo zhruba 170 rôznych účastníkov. Z toho takmer polovicu (81) tvorili študenti vysokých, stredných, marginálne i základných škôl, čo ide ruka v ruke s dominanciou vekovej kategórie 16 – 30 rokov. Z ďalších profesií a sociálnych statusov, v pozadí ktorých stojí vysokoškolské vzdelanie, sa vyskytli tieto: kňaz, vysokoškolský a stredoškolský pedagóg, lekár, pracovník v mediálnej sfére, riaditeľ firmy. Ostatné sociálne statusy „tieňovalo“ stredoškolské vzdelanie s maturitou alebo bez nej: robotník, cestár, predavačka, osvetová pracovníčka, resp. organizátorka kultúrno-spoločenských podujatí, vodič autobusu, zdravotníčka, upratovačka, pracovník očnej optiky, barman a čašníčka. Za relevantné považujeme aj sociálne statusy matka/otec a dôchodca/dôchodkyňa.
- (2) Tento postup zachytila P. Harčariková už aj v detskej reči, pri výskume detských naratív: „Deti vyjadrovali intenzitu javu v niektorých prípadoch opakovaním totožných slov – v rade za sebou (...) Napríklad dlhší časový interval deti niekedy vyjadrovali viacnásobným opakovaním slovesa.“ (2011, s. 69)

Literatúra

- BALÁŽIKOVÁ, K.: *Kráľovský slovný druh*. In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 40, 1993/94, č. 1 – 2, s. 34 – 38.
- BODNÁROVÁ, M.: *Expresivita a modifikácia lexém ako priestor pre realizáciu ikonicko-symbolického princípu v neinštitucionálnom dialógu*. In: Jazyk a kultúra, 1, 2010, č. 4.
- BODNÁROVÁ, M.: *K problematike typológie dialógu dospelých*. In: Zborník zo 7. študentskej vedeckej konferencie. Ed.: M. Chovanec. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2012, s. 786 – 807.
- BRESTOVIČOVÁ, A.: *Lexikálne univerzálne v reči matky orientovanej na dieťa*. In: Zborník zo 7. študentskej vedeckej konferencie. Ed.: M. Chovanec. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2012a, s. 738 – 746.
- BRESTOVIČOVÁ, A.: *Verbálna lexika v reči matiek orientovanej na dieťa*. In: 8. študentská vedecká konferencia: zborník príspevkov. Eds. M. Chovanec – J. Sipko. Prešov: Prešovská univerzita, 2012b (15 s., v tlači)
- HARČARIKOVÁ, P. – KLIMOVIČ, M.: *Naratíva v detskej reči*. Prešov: Prešovská univerzita, 2011.
- HORÁLEK, K.: *Slovesné tvary typu ponesu, poletím*. In: Naše řeč, 38, 1955, č. 1 – 2. Dostupné na: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4397>

- KESSELOVÁ, J.: *Morfológia v komunikácii detí*. Prešov: Vydavateľstvo Anna Nagyová, 2003, s. 31 – 40.
- KESSELOVÁ, J.: *Sémantické kategórie v ranej ontogenéze reči dieťaťa*. In: Štúdie o detskej reči. Ed.: D. Slančová. Prešov: FF PU, 2008, s. 121 – 168.
- KOČIŠ, F.: *Slovesá ísť, bežať, plávať, letieť ako prechodné slovesá*. In: Slovenská reč, 45, 1980, č. 1, s. 13 – 20.
- KOČIŠ, F.: *Slovenčina moja*. Bratislava: SPN, 1990.
- NAVRÁTIL, L.: *Slovesá – kráľovský slovný druh*. Nitra: Enigma, 2009.
- MISTRÍK, J.: *Štylistika*. Bratislava: SPN, 1984.
- NĚMEC, I.: *Staročeské futurum typu „pójdu“, „ponesu“ v poměru k préteritu*. In: Slavia, 31, 1962, s. 27 – 33.
- PECIAR, Š.: *Jazykové prostriedky hovorového štýlu spisovnej slovenčiny*. In: Jazykovedné štúdie. 8. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1965, s. 42 – 70.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L.: *Vybraná slovesa pohybu v češtině. Studie z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum, 2010.
- SEKANINOVÁ, E.: *Sémantická analýza predponového slovesa v ruštine a slovenčine*. Bratislava: VEDA, 1980.
- SLANČOVÁ, D.: *Charakteristika lexiky v reči učiteliek materskej školy*. In: Sociolinguistica Slovaca 1. Sociologické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny. Zost. S. Ondrejovič - M. Šimková. Bratislava: Veda 1995, s. 101 – 115.
- SLANČOVÁ, D.: *Reč autority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra*. Prešov: FF PU, 1999.
- ŠIMKOVÁ, M.: *Frekvencia slov a tvarov v súčasnej slovenčine*. In: Slovenská reč, roč. 76, 2011, č. 5 – 6, s. 322 – 333.
- ŠONKOVÁ, J.: *Morfologie mluvené češtiny: Frekvenční analýza*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

Tento príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu GaPU/1/2/2012 *Lingvistická charakteristika neinštitucionálneho dialógu*.

Resümee

Bewegungsverben in einer spontanen nichtinstitutionellen Kommunikation der Erwachsenen in der Ostslowakei

Der Beitrag ist eine partielle statistische, kognitiv-linguistische und semantische Sonde in die Problematik des Funktionierens von Bewegungsverben in einer spontanen, nichtinstitutionellen dialogartigen Kommunikation der Erwachsenen in der Ostslowakei. Er präsentiert eine weite und bunte Skala der Anwendung von Bewegungsverben im Hintergrund der Typologie des Dialogs unter den Erwachsenen (Bodnárová, 2012). Es zeigt sich, dass diese Verben auch als Werkzeug der Realisation der Ausdruckskategorie der Kraft, der Auffälligkeit des Ausdruckes fungieren (Miko, 1976), sowie auch als Werkzeug der Ausdrucks-Übertreibung (Hyperbel) und der Komik. Am Beispiel des prototypischen Bewegungsverbs *ísť* (*gehen*) wird Allgemeinheit und Vagheit einer Äußerung illustriert – das relevante Merkmal der Umgangssprache (Mistrík, 1984). Die Ambition dieses Beitrages ist es zur gründlicheren Kenntnis der Ausdrucksmittel der Umgangssprache im Slowakischen durch morphologisch-lexikalischer Charakteristik des nichtinstitutionellen Dialogs der Erwachsenen beizutragen, da es kann angenommen werden, dass gerade diese Art von Kommunikation der geeignetster Repräsentant der Umgangssprache ist.

KUBA V DIELACH REINALDA ARENASE

Jana Waldnerová

Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre
jwaldnerova@ukf.sk

Súčasná Európa vie vo všeobecnosti málo o kubánskej kultúre, a ešte menej o literatúre (samozrejme s výnimkou istých špecializovaných skupín, napríklad hispanistov). Nie že by na Kube neboli vynikajúci spisovatelia. Stav pred Castrom opisuje Ann Louise Bardach ako rozkvet kultúry, keď diela básnikov, hudobníkov, intelektuálov a spisovateľov boli oceňované nielen na domácej pôde, ale aj v zahraničí. Po nástupe Castrovej vlády sa však všetko zmenilo a kultúra sa dostala pod drobnohl'ad politickej cenzúry. Z tohto hľadiska prešiel štát podobným vývojom, ako socialistické Československo v dobách najsilnejších politických čistiek a cenzúry. V jeho dôsledku mnohí spisovatelia nesmeli publikovať a už samotné písanie ich vystavilo ohrozeniu (1). Reinaldo Arenas, kubánsky spisovateľ, disident, neskôr emigrant, bol jednou z mála výnimiek, ktorým sa podarilo dostať z kubánskeho informačného vákuu. Prekvapivo, bolo to najmä prostredníctvom filmu J. Schnabela, ktorý znovu obrátil pozornosť na autora, jeho dielo a život, hoci Arenasove diela boli mimo Kuby publikované a oceňované už pred autorovou emigráciou. Po nej sa však jeho situácia zmenila a americký exil mu paradoxne miesto rozvoja kariéry priniesol existenčné problémy súvisiace s neochotou vydavateľov zaplatiť za autorské práva už publikovaných diel, a teda ho uvrhol do rovnakého prázdna, akému musel čeliť v svojej vlasti.

Spisovateľ sa narodil na roku 1943 do chudobnej rodiny vidiečanov v provincii Oriente, do Batistovho režimu. Vyrastal v rodine bez otca obklopený ženami a pre chudobu sa zdalo skoro nemožné, aby získal vzdelanie (2). Castrova revolúcia, neskôr taká zatracovaná, však otvorila autorovi cestu na univerzitu, kde mohol rozvíjať svoj nezvyčajný literárny talent. Ako jeden z jej hrdinov mohol študovať, a tak sa dostať z nevzdelaného vidieka do intelektuálnejšieho prostredia Havany.

V autobiografii *Antes que anochezca* (3) autor spomína že nie knihy, ale nedostatok ovplyvnil vývoj jeho imaginácie a tvorivosti. V prostredí dedovho domu žiadne knihy neboli a úroveň vzdelávania v dedinskej škole bola veľmi nízka. Jeho fantázia sa rozvíjala, aby vyplnila prázdnotu spôsobenú materiálnou chudobou sprevádzajúcou celé detstvo. Krutosť, špina, divokosť krajiny a ubiedených obyvateľov spolu s rozprávkami starej matky, plných

démonov a nadprirodzených zjavení, akoby vypálili svoje podoby do jeho pamäte, aby v dospelosti vytvorili autorov jedinečný barokový štýl písania. Neskôr prišla na rad Havana so svojimi obyvateľmi, školami, knižnicami a jedinečnou atmosférou, ktorá mu vložila do ruky pero.

Napriek tomu, že počas života napísal približne dvadsať diel a už prvý román mu priniesol úspech v národnej literárnej súťaži s možnosťou publikovania, na Kube vydali iba jediné z Arenasových kníh, jeho druhý text *Celestino antes del alba* (4). Potom boli autor a jeho tvorba označené predstaviteľmi vládnej cenzúry za nevhodné pre kubánsky ľud, čo v Arenasovom prípade znamenalo násilnú karanténu, asi ten najhorší trest pre väčšinu spisovateľov. Podľa Fidela Castra mali na Kube práva iba tí, čo podporovali revolúciu a Arenas poskytol predstaviteľom štátnej moci aspoň tri dôvody, aby ho umlčali – pretože vo svojich dielach nepretržite napádal a ničil oficiálny, vládou budovaný obraz krajiny, obraz revolúcie a rebelov, a tiež preto, lebo ako homosexuál písal o živote a postavení gayov na Kube.

Z hľadiska románovej tvorby je dnes Arenas zaradovaný buď medzi magických realistov s barokovým štýlom (5), čo jeho texty potvrdzujú mnohými spôsobmi, alebo medzi postkoloniálnych autorov, a to pre témy reflektujúce homosexualitu (6). Počas života sa však on a aj jeho štýl vyvíjali mimo akejkoľvek skupiny, v nútenej izolácii, nakoľko súc persona non grata, autor mal v kubánskej spoločnosti všetky kontakty s oficiálnou kultúrnou scénou zakázané. V zriadení, kde jeho spisovateľská pozícia získala štatút nepriateľa spoločnosti mohol svoj talent zveľaďovať iba písaním do zásuvky a debatami počas tajných stretnutí s ďalšími autormi, ktorí mali v spoločnosti buď rovnakú pozíciu, alebo pracovali ako policajní informátori, a teda nemuseli mať žiadne obavy z prezradenia. Samotný spisovateľ sa považoval najmä za bojovníka proti Castrovmu režimu, čo sa stalo hnacím motorom jeho tvorby.

Hoci svet Arenasových románov býva zvláštne snový s rôznymi fantastickými prvkami (7) zasahujúcimi do ontológie protagonistov a niektoré z jeho textov sú silne lyrizované, aj tak ho môžeme identifikovať ako porevolučnú Kubu s mnohými autobiografickými prvkami. Spisovateľ do svojich diel pretavil mnoho z vlastného života, pretože písanie sa pre neho stalo životne dôležitým. Bol to jediný možný spôsob terapie, ktorá ho uchránila pred šílenstvom v dôsledku nepretržitých policajných perzekúcií. Písanie bolo jedinou zbraňou v autorovom osobnom boji proti Castrovi, ktorý sa postupne zmenil na životné poslanie. Bol to tiež jediný spôsob, ako informovať svet mimo Kuby o situácii na ostrove, kde realita bola v hlbokom protiklade k materiálnej prosperite deklarovanej vládou.

V jeho prípade však písanie znamenalo najvyšší druh neposlušnosti a v jej dôsledku bol Arenas na čas násilne umlčaný a jeho texty zničené. Román *Otra vez el mar* (8) musel prepísať trikrát. Prvý rukopis románu zničil spisovateľov priateľ zo strachu pred policajnou raziou, druhú verziu diela zasa polícia. V niektorých prípadoch sa mu však podarilo texty prepašovať do Európy prostredníctvom zahraničných priateľov, návštevníkov Kuby. Bol to spôsob, ako dostať diela k čitateľom a zároveň informovať svet o situácii na takzvanom ostrove slobody, kde sloboda zostávala ukrytá iba v názve. Takto sa niektoré z románov dostali napríklad do Francúzska, Španielska a USA, kde sa Arenasova tvorba stretla s uznaním čitateľov a aj kritikov. Na zahraničný úspech reagovali predstavitelia kubánskej polície zatykačom a uväznením spisovateľa (9).

Už spomínaný román *Otra vez el mar* sa dostal k vydavateľovi veľmi zložitou cestou. Prvá verzia bola v roku 1969 zničená, druhá skonfiškovaná pri policajnej razii v roku 1971 a tretia prepašovaná z Havany v roku 1974 a prvý raz publikovaná v Barcelone v roku 1982. Román má zvláštnu štruktúru pozostávajúcu z dvoch prúdov vedomia tvoriacich jeho dve časti. Prvý patrí mladej žene, manželke mladého revolucionára a matke malého syna. Počas šiestich dní dovolenky, ktoré sú zároveň kapitolami tejto časti, rekapituluje svoj život a manželstvo. Druhú časť, prúd vedomia manžela, tvorí rovnaký počet kapitol, autor ich však nazýva spevy. Niekde majú jeho myšlienky lyrickú formu, inde prechádzajú do prózy, slová vytvárajú kaligrafiu rôznych tvarov, stĺpcov, liniek križujúcich strany, alebo geometrických vzorov, či útvarov pripomínajúcich monitorový záznam činnosti srdca vedený stredom strany:

„ zavedenie rozsudku smrti

v špeciálnych prípadoch

po dovriešení veku

16 a viac rokov

bolo v skutočnosti -

odsúhlasené na

všetkých

zhromaždeniach

orga-

nizo-

vaných

v...“ (10) – prel. J. W.

Ženina časť začína úvahami o oceáne, sústreďuje sa na zrakový vnem, uvažuje o tom, čo vidí pred sebou:

Oceán... Modrý... Najskôr nie. Najskôr asi žltastý. Mohli by ste povedať popolavý...Vlastne nie je ani popolavý. Snád' biely. Nie však biely vo význame priehľadný. Biely. A potom, hoci nehybný, zrazu je sivý. Sivý na chvíľu. A nato tmavý. Pokrytý ešte tmavšími brázdami, ryhami na vode....Snád' sú to vlny. Nie, len zrkadlenie vody a slnka (11) – prel. J. W.

Aj mužova časť začína oceánom, ale jeho vnímanie je úplne iné. Nie je to oceán farieb a vody, na ktorý sa pozerá, ale oceán ako nekonečno, ktoré vo svojej mysli spája s rôznymi formami mizérie svojej reality. Nerozmýšľa o oceáne vody, ale o oceáne obťažovania, vydierania, abstinencie, zatratenia, dôležitosti, zúfalstva, nútenej práce, oceáne ticha a potom o malých moriach každodennej zúrivosti, urážok a slabosti. Texty oboch častí pokračujú podobným spôsobom vytvárajúc tak juxtapozíciu individualít a ich vnímania situácie. V ženinej časti spod vrstvy slov presakuje na povrch samota a frustrácia manželky, ktorá nechápe, čo stalo s jej manželstvom, kam sa stratila vášeň a láska. Z mužovej tryská v prúdoch slov potláčaná zúrivosť vypovedajúca o každodennej biede a úpadku spoločnosti spolu s pretvárkou, na ktorú je odsúdený každý, kto je odlišný a chce prežiť.

Ďalší Arenasov román sa od predchádzajúceho líši z hľadiska príbehovosti. Text *La vieja Rosa (12)* autor venoval in memoriam svojmu priateľovi, spisovateľovi Nelsonovi Rodriguezovi, ktorý zomrel v tábore nútených prác, čo bol v tom čase osud mnohých odporcov režimu. Aj toto dielo pozostáva z dvoch skoro samostatných častí, príbehov matky a syna. Prvá časť začína smrťou Rózy, starej zrobenej sedličky pri požiari vlastného domu, ktorý sama založila, a pokračuje retrospektívou jej života od sobáša, keď sa postupne začala meniť z krásnej mladej ženy na silnú despotickú vládkyňu malého sveta.

Postava Rózy reprezentuje silné kubánske vidiečanky, poslušné katolíčky zápasiace s prírodou o každý kúsok pôdy a zrnko úrody. Róza žije podľa jednoduchej životnej filozofie, ktorá by mohla znieť: daj bohu, čo mu náleží a dostaneš všetko, čo si zaslúžiš. Takáto filozofia je však nezlučiteľná s novými časmi a politikou komunistickej Kuby. Zvrat v jej živote nastáva s príchodom nových pomerov, s Castrovou vládou nerešpektujúcou tradičné

usporiadanie. Róza nie je schopná pochopiť, že revolúcia zmenila nielen jej starý svet, ale aj dohody s bohom, lebo teraz je ním Castro, ktorý hovorí, že všetko, na čom celý život drela, patrí kubánskemu ľudu, rovnako ako aj vláda nad farmou. Najväčšia osobná porážka však príde, keď nájde svojho najmladšieho syna v objatí priateľa. Poznanie Arturovej inakosti je pre ňu zničujúce, lebo porušil najprísnejšie kultúrne a božie zákony, v ktoré verila, zákony kultúry mačov.

Kultúra mačov je typická pre štáty Latinskej Ameriky, Kubu nevynímajúc. Je pre ňu charakteristické oceňovanie mužnosti, agresivity, mužskej nadradenosti a druhoradé postavenie žien. Mačizmus sa vyvinul ako dôsledok štyristoročnej španielsko-katolíckej koloniálnej nadvlády a miešania tradícií a zvykov afrických národov, ktoré dorazili na územie spolu s otrokmi. Uznávanie cti, mužnosti, dôstojnosti, rytierskosti (*hombria*) je súčasťou kontinentálneho iberijského dedičstva. Začalo s príchodom prvých Cortésových osadníkov, mužov – šíriteľov prísneho katolicizmu, ktorí nerozumeli ani ženám a ani manželstvu. Ich vplyv vytvoril podmienky pre isté lokálne zvyky, koncepcie, tradície, nadhodnotenie muža, vnímanie ženy ako reprodukčnej schránky, uznávanie mužskej nadradenosti a dvojitých štandardov, ktoré sa postupom času natoľko vžili, že ich obyvatelia začali pokladať za prirodzené a odsudzovať akékoľvek vybočenie zo zaužívaných noriem. V tomto kontexte sa správanie k homosexuálom dá vnímať ako problém mužskej identity, lebo mužskí jedinci si v takejto spoločnosti musia neustále potvrdzovať svoju silu, prevahu nad slabším pohlavím a zaisťovať správny „mužný obraz vlastnej osoby“. Akýkoľvek prejav zženštilosti, či slabosti by takýto obraz mohol tragicky narušiť v očiach verejnosti. V prípade mužských príslušníkov kultúry sa všetko, čo odporuje mačovskému stereotypu muža a uberá sa smerom k ženskému princípu, považuje nielen za nevhodné, ale až neprípustné.

Po Castrovej revolúcii pokladali na Kube homosexualitu za antietickú pre socialistickú spoločnosť a represívne postoje prešli z existujúcej homofóbie do inštitucionalizovaného politického programu. Pre mnohých Kubáncov bol muž homosexuálom iba vtedy, ak prijal submisívnu rolu, a tak muži, ktorých správanie bolo v rozpore s koncepciou mača, sa ľahko mohli stať terčom obvinení a obvinenie z homosexuality vyslovené voči politickému nepriateľovi v tých časoch znamenalo najhoršiu urážku (13). Bol to spôsob, ako sa priamym útokom na mužnosť a mužské hodnoty mohol degradovať muž na ženu. To bol dôvod, že sa Arturo v jednom momente zmenil z milovaného syna, ktorým sa matka hrdila, na hanbu rodiny, pre matku nepredstaviteľný a neprekonateľný šok.

Druhá časť románu hovorí o živote Artura po požiari. Pre homosexuálnu orientáciu sa dostáva do pracovného tábora v cukrovom mlyne. Práca je monotónna a fyzicky veľmi náročná, skoro až neznesiteľná. Sám Arenas mal podobné zážitky, keď z rovnakých dôvodov pracoval pri sekaní cukrovej trstiny. V tom čase, ako súčasť nariadenej rehabilitácie, musel popri náročnej fyzickej práci písať knihu vychvaľujúcu takúto skúsenosť spolu s úspechmi Castrovej vlády a pozitívnymi zmenami na ostrove, ktoré sa uskutočnili ako výdobytky revolúcie. Vo svojej autobiografii píše, že situácia v tábore sa podobala najkrutejšiemu peklu, lebo muži tam pracovali ako otroci, žili ako otroci a mali aj také práva. Sekanie trstiny videl, ako najhorší možný trest, pretože v minulosti Indiáni a černosi radšej volili smrť, ako by ho vykonávali. Veľmi dojemne pôsobia slová, ktoré autor venoval mladým spoluväzňom:

Bol som jeden z niekoľkých stoviek regrútov. Bolo snád' smutnejšie vidieť tam ich, než vidieť seba, pretože ja som už mal za sebou niekoľko rokov krásneho života, aj keď to boli roky v undergrounde. Ale tí mladí, šestnásť-, sedemnástoční muži, ku ktorým sa chovali ako k zvieratám, nemali žiadnu budúcnosť, v ktorú by mohli dúfať, ani minulosť, na ktorú by mohli spomínať. Mnohí z nich si seknú do nohy alebo odrežú prsty mačetaami. Urobia úplne všetko, aby sa dostali z práce na trstinových poliach. (14) Prel. J.W.

Presne takýto mladý muž, bez peknej minulosti a so žiadnou budúcnosťou je Arturo, jediná konkrétna postava druhej časti románu. Je práve na prahu dospelosti, skoro nevinný, keď ho po razii v Havane pošlú žiť do pracovného tábora s ďalšími mužmi, väčšinou homosexuálmi, v úbohých chatrčiach pod dozorom ozbrojených strážcov a namierených samopalov. V tábore je všetko zakázané. Jediná povolená vec je každodenná práca na trstinových poliach. Je to autorovo svedectvo o následkoch porevolučnej homofóbie, ktorá viedla až ku kriminalizácii. Muži ako Arenas a jeho postava Arturo boli na Kube internovaní v rehabilitačných táborech, alebo uväznení, ak im bola dokázaná homosexualita. Na oboch miestach boli vystavení neustálemu ponižovaniu a mučeniu, hoci jediný rozdiel, medzi väznenými a väzňami (vzhľadom na dôvod internácie) bola sexuálna orientácia. Je zvláštne, že spoluväzni boli v ponižovaní dokonca krutejší a vytrvalejší než strážcovia. V snahe vydržať a prežiť takéto zachádzanie prechádza Arenasov protagonista tromi fázami psychologickú sebaobranu:

1. odmietanie prostredia a sebaizolácia
2. predstieraná adaptácia s úľavou v snívaní

3. písanie a snívanie ako kompenzácia za frustráciu

Rovnako ako Arenas, aj Arturo napokon nachádza úľavu v písaní. Takáto činnosť podlieha v tábore zákazu najvyššieho stupňa. Castrov režim si dobre uvedomuje silu slov. Trvanlivosť výpovede robí písané slovo nebezpečným. Na mieste, kde hodnota ľudského života nie je viac než hodnota koňa alebo iného ťažného zvierat'a, sa Arturovo tajné písanie rovná rozsudku smrti. Je zrejmé, že autor pri písaní o živote v tábore vychádzal zo svojej vlastnej skúsenosti. Aj on písal pamäti, aby sa zachránil pred šialenstvom v čase dvojročného ukryvania pred políciou na rôznych miestach Leninovho parku v Havane. Jedine písanie mu mohlo poskytnúť úľavu a útechu, lebo stretnutia s priateľmi boli takmer vylúčené a obmedzené na tajné dodávky jedla, šiat:

Ten spis bol pravdaže stratený ako skoro všetko, čo som napísal na Kube a nebol schopný prepašovať von z krajiny. Ale v tom čase bolo písanie mojou útechou, bol to spôsob, ako byť s priateľmi v čase, keď som už nebol medzi nimi (15) – prel. J.W.

Postava Artura reprezentuje osud mnohých mladých mužov inej orientácie, ktorí v novom porevolučnom zriadení nemali žiadnu nádej a ich budúcnosťou sa stalo ponižovanie, utrpenie, zúfalstvo a smrť.

V deväťdesiatych rokoch sa na Kube postoj oficiálnych miest a spoločnosti voči homosexuálom začal meniť, bola im priznaná rovnoprávnosť, zrušené perzekúcie. Postoj k Reinaldovi Arenasovi, ktorý zomrel v roku 1990 v New Yorku, však zostal nezmenený. Pre kubánsku spoločnosť je stále persona non grata a jeho tvorba zostáva v jeho vlasti neznáma, nechcená, zakázaná, hoci v iných latinskoamerických krajinách a v USA je spisovateľ známy a uznávaný.

Poznámky:

- (1) Pozri ALA International Relations Comitee and Intellectual Freedom Comitees Report on Cuba
- (2) Podľa štúdie z roku 1950 boli pomery na kubánskom vidieku veľmi zaostalé, ľudia žili v chalupách so strechami z palmových listov a hlinenými dlážkami, 2/3 z nich bez elektriny a tečúcej vody. V tom čase bolo 43% dospelých obyvateľov vidieka negramotných. (Leiner, 1994, s. 15).
- (3) V USA publikovaný pod názvom *Before the Night Falls*, preklade D. M. Koch.
- (4) V USA publikovaný pod názvom *Singing from the Well*, preklad Andrew Hurley, v Španielsku publikovaný pod názvom *Cantando en el pozo*.
- (5) Pozri Botoso, 2011; Balerston, 2000
- (6) Pozri Morales-Diaz, 1996; Vickroy, 2005, s.100
- (7) Napríklad praveký jašter a Helena Trójska v *Otra vez el mar*, alebo hovoriace a mysliace zvieratá v románe *El portero*.
- (8) V USA publikovaný pod názvom *Farwell to The Sea*, preklad Andrew Hurley

(9) Pozri Arenas, 1994

(10) "... establishing the death penalty in special cases for adults of 16 years of age or more has been given virtually unanimous approval in all meetings held throughout the... (Arenas, 1982, s. 336) – všetky ukážky Arenasových textov sú z anglickej verzie preložené autorkou článku (ďalej J.W.) Mená jednotlivých prekladateľov zo španielčiny sú uvedené v poznámke s prekladom názvu príslušného románu.

(11) *The ocean...Blue....Not at first. At first it's sort of sallow. Ashen, you might say....Although it's not ashen either. White, perhaps. But not white meaning transparent. Gray for a while. And then dark. Covered with even darker furrows, cracks in the water... Perhaps they're waves. No – just mirages of water, and sun.* (Ibid.,s. 3)

(12) V USA publikovaný pod názvom *Old Rosa*, preklad A. T. Slater

(13) Pozri Lumsden, 1996, s.28-35

(14) *I was one among hundreds of recruits. It was perhaps more pathetic to see them there than to see myself, because I had already lived some years of splendor, even if underground, but those young men, sixteen and seventeen years old, were treated like beasts, had no future to hope for, nor a past to remember. Many would hack their legs or cut their fingers off with their machetes. They would do absolutely anything to be relieved off working in the sugar fields.* (Arenas, 1994 s.187)

(15) *That manuscript, of course, was lost, as was almost everything I had written in Cuba that I had not been able to smuggle out, but at the time, writing in all down was a consolation; it was a way of being with friends when I was no longer among them'. (Ibid., s. 173)*

Literatúra

ALA International Relations Comitee and Intellectual Freedom Comitees Report on Cuba 2004: <http://www.ala.org/ala/pr2004/prjan2004/alacounciladopts.htm>

ARENAS, R.: *Farwell to the Sea. A novel of Cuba.* New York: Penguin Books Ltd. 1987, 413 s.

ARENAS, R.: *Old Rosa.* New York: Grove Press, 1989, 109 s.

ARENAS, R.: *The Doorman.* New York: Grove Press, 1991, 204 s.

ARENAS, R.: *Before Night Falls.* New York: Penguin Books Ltd., 1994, 316 s.

BALDERSTON, D., GONZALES, M., LÓPEZ, A.: *Encyclopedia of Encyclopedia of Contemporary Latin American and Caribbean Cultures: A-D. Vol. 1,* New York: Routledge, 2000, 500 s.

BARDACH, A.,L.: *Calle Ocho Politics. Cuba Confidential.* New York: Vintage Book,. 2002, s 101-125

BOTOSO, A.: *O realismo maravilhoso no romance o Mundo alucinante de Reinaldo Arenas.* In: *RevLet Revista. Virtual de Letras* v. 03, nº 01, jan./jul, 2011 ISSN: 2176-9125 s. 200-218

ELLIS, J.: *Homosexuality in Cuba: Revolution within the Revolution.* In: greenleft.news.homophobia.htm. 4. 7, 1999, cit. 15. 1. 2013

EPPS, B.: *Reinaldo Arenas, Fidel Castro and the Politics of Homosexuality.* In: *JSTOR: Journal of the History of Sexuality: Vol. 6, No. 2,* s. 231- 283

HOLDEN, L. R.: *Encyclopedia of Taboos.* Oxford: ABC Clío, 2001, 302 s.

LUMSDEN, I.: *Machos, Maricones and Gays. Cuba and Homosexuality.* Philadelphia: Temple University Press, 1996, 304 s.

LEINER, M.: *Sexual Politics in Cuba. Machismo, Homosexuality and AIDS.* San Francisco: Westview Press, 1994, 200 s.

MORALES-DIAZ, E.: *Calibanesque Revolution in Rinaldo Arenas' Writing.* In: *Postcolonial Text* Vol. 2, No 2 /2006: <http://postcolonial.org/index.php/pct/rt/prnterFriendly/258/772>, cit 12.1. 2013

MORALES-DIAZ, E.: *Caliban, and Postcolonial Discourse.* Amherst NY: Cambria Press, 1999, 187 s.

VICKROY, L.: *The Traumas of Unbelonging: Reinaldo Arenas' Recuperations of Cuba.* In: *JSTOR: MELUS, Vol.30, No 4/ 2005:* <http://www.jstor.org/discover/>

WALDNEROVÁ, J.: *A message of freedom on the island of liberty.* In: *Drogi do wolności w*

kulturze Europy Środkowej i Wschodniej 1956 - 2006. Varšava: University press, 2007, s. 193-199.

Resumé

The paper deals with the life and work of Reinaldo Arenas, the important representative of the Cuban gay literature, who, due to his sexual orientation and negative approach to the Revolution, was silenced by the contemporary regime and exposed to continual threatening. With his novels, which depict uneasy life and discrimination of ordinary people and also of its gay members of Cuban society (for example *Old Rosa*, *Farwell to the Sea*), Arenas fought against Castro and his dictatorship.

VYBRANÉ KULTÚRNE ŠPECIFICKÉ VÝRAZY Z ROMÁNU „CIEN AÑOS DE SOLEDAD“ A ICH PRENOS DO CIEĽOVEJ KULTÚRY

Dana Ďurovková

Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
dana.durovkova@umb.sk

V tomto príspevku si kladieme za cieľ poukázať na možnosti prenosu kultúrne špecifických výrazov zo španielsky písaného východiskového textu do slovensky a anglicky písaných cieľových textov. Vychádzať pri tom budeme z románu *Cien años de soledad*, ktorého dej je geograficky zasadený do severnej časti Kolumbie. Čo sa týka historického obdobia, v ktorom sa príbeh odohráva, ide o sto rokov (6 generácií) v časovom rozmedzí prvej polovice devätnásteho až prvej polovice dvadsiateho storočia.

V prvej časti príspevku uvádzame tie spôsoby prenosu kultúrnych prvkov, ktoré využívame v komparatívno-deskriptívnej analýze vybraných kultúrne špecifických výrazov z románu *Cien años de soledad* (2004) od Gabriela Garcíu Márqueza, ktorý po prvýkrát vyšiel už v roku 1967. Okrem ukážok z východiskového textu, podrobíme analýze aj ich preklady do slovenčiny *Sto rokov samoty* (2008) od Ivana Puškáča a angličtiny *One Hundred Years of Solitude* (2007) od Gregoryho Rabassu. V niektorých prípadoch sme analyzované kultúrne motivované výrazy doplnili aj o ekvivalent použitý v českom preklade románu – *Sto roků samoty* (2006) od Vladimíra Medeka.

V každom z cieľových jazykov vyšiel tento svetoznámy román už niekoľkokrát. Jeho anglický preklad vyšiel už v roku 1970, o rok neskôr bola publikovaná jeho česká verzia a v slovenčine bol prvýkrát vydaný v roku 1973.

Prenos kultúrne špecifických výrazov z východiskového do cieľového jazyka

Problematikou prekladu, respektíve prenosu kultúrne špecifických výrazov sa vo svojich prácach venovalo množstvo autorov, napríklad: J. Levý (1963); E. A. Nida (1964); S. Vlachov a S. Florin (1980); J. Vilikovský (1980); P. Newmark (1988); V. N. Komissarov (1990); J. Franco (1996); D. Katan (1999) a iní. V ich prácach nachádzame niekoľko možností, ktoré sa navzájom odlišujú spôsobom a stupňom prispôsobenia cudzieho pojmu možnostiam cieľového jazyka. Keďže „preklad“ ako taký, je v takýchto prípadoch problematický, prekladateľ musí nájsť spôsob, ako ich preložiť, respektíve preniesť do

cieľového jazyka so zachovaním významu a pokiaľ je to možné, aj so zachovaním miestneho, alebo historického koloritu.

V súvislosti s prekladateľskými postupmi, ktoré je možné využiť pri prenose kultúrnych špecifik z východiskového jazyka do cieľového, budeme v našej analýze vychádzať z predpokladu, že na prenos kultúrnych prvkov si prekladateľ vyberá takú *prekladateľskú metódu*, ktorá mu umožní dosiahnuť funkčný preklad. Túto prekladateľskú metódu volí na základe rôznych okolností, akými sú napríklad žánr textu, typ, forma a účel prekladu či charakteristika cieľového čitateľa (Molina, 2001, s. 113). Na preklad kultúrnych prvkov má prekladateľ na výber viacero *prekladateľských stratégií*, ktoré závisia od zvolenej prekladateľskej metódy. Prekladateľské stratégie potom realizuje prostredníctvom konkrétnej *prekladateľskej techniky* (Hurtado Albir, 2004, s. 47).

Prekladateľské techniky použité na prenos vybraných kultúrnych špecifických výrazov

Generalizácia: zovšeobecňujúci preklad, v zmysle využitia všeobecnejšieho termínu v cieľovom texte v porovnaní s východiskovým textom. Napríklad: ak by boli v cieľovom texte *rôzne druhy vodky* (alkoholického nápoja) preložené len ako *vodka*.

Opis: nahradenie problematického slova či výrazu voľným slovným spojením, resp. opisom jeho formy a/alebo funkcie. Napríklad: tradičný anglický produkt *Marmite* preložený do slovenčiny ako *nátierka vyrábaná z extraktu kvasníc*.

Všeobecne platný ekvivalent: ide o využitie zaužívaného termínu alebo výrazu (podľa slovníka alebo lingvistického kánonu), ako ekvivalentu v cieľovom jazyku (napríklad: pri preklade španielskeho *se parecen como dos gotas de agua* do slovenčiny formou *podobajú sa ako vajce vajcu*).

Výpožička: máme na mysli prebratie cudzieho slova alebo výrazu so zachovaním jeho pôvodnej podoby v cieľovom texte, pričom môže ísť o dva prípady (výpožička bez akejkoľvek zmeny, alebo výpožička, ktorá prešla modifikáciou na základe lingvistických pravidiel cieľového jazyka. Napríklad: *football – futbal; summit – samit/ summit*).

Vybrané kultúrne motivované výrazy z románu *Cien años de soledad*

Úryvky, pochádzajúcich z diela *Cien años de soledad*, budeme označovať skratku „VT“ (východiskový text). Slovenský preklad rovnakej pasáže budeme v tejto práci ďalej

označovať skratkou „CT1“ (cieľový text 1) a anglický preklad bude uvedený pod skratkou „CT2“ (cieľový text 2).

V tomto príspevku sme sa rozhodli pre analýzu vybraných kultúrne špecifických výrazov, ktoré patria do jednej kategórie a to do skupiny jedál, nápojov a kuchynských pomôcok, charakteristických pre kolumbijskú alebo latinskoamerickú kuchyňu. Spomedzi všetkých nájdených kultúrne motivovaných výrazov (v rámci už spomenutej kategórie) budeme analyzovať nasledujúce výrazy: *bocadillos de guayaba*, *cubiertos de alpaca*, *guarapo fermentado*, *totuma*. Uvedené denotáty ako aj predmety, ktoré označujú, sú v slovenskom aj anglosaskom kultúrnom prostredí neznáme a preto ich vnímame ako kultúrne špecifické a zároveň ich považujeme za ťažko preložiteľné.

Bocadillos de guayaba

„*Para sobrellevar los gastos domésticos, sus hijas abrieron un taller de costura, donde lo mismo hacían flores de fieltro que bocadillos de guayaba y esquelas de amor por encargo*“ (VT, s.80).

„*Aby mohli uhradiť výdavky na domácnosť, dcéry si zariadili krajčírsku dielňu, kde na objednávky robili umelé kvety na klobúky i gujavové zákusky a podľa želania písali ľúbostné listy*“ (CT1, s.49).

„*In order to support the household expenses his daughters had opened a sewing shop, where they made felt flowers as well as guava delicacies, and wrote love notes to order*“ (CT2, s.63).

Pod pojmom *bocadillos de guayaba*, mal autor východiskového textu na mysli sladkosť vyrobenú z dužiny tropického ovocia *guajava* s prídavkom cukru, prípadne pomarančovej šťavy. Táto typická kolumbijská pochúťka sa pripravuje v rôznej hustote, najčastejšie má takú konzistenciu, ako nám dobre známe gaštanové pyrė a podáva sa vo forme chuťoviek (*bocadillos/ bitesize pieces*) v tvare kocky, alebo tyčinky. Konzumuje sa samotná alebo so syrom. (1)

Pod pojmom *guayaba*, nachádzame vo výkladovom slovníku *DRAE* informáciu, že ide o plod guajavovníka (*guayabo*) oválneho tvaru pripomínajúceho stredne veľkú hrušku, najčastejšie žltej, alebo zelenej farby a ktorej dužina má sladkastú chuť. Táto je väčšinou ružovej farby a veľkú časť z nej tvoria drobné semená. (2)

Veľký slovník cudzích slov uvádza pod pojmom *guajava*, že ide o slovo, ktoré sa pôvodne z indiánskeho jazyka dostalo do španielčiny a odtiaľ do slovenčiny; pričom ide o strom alebo ker z čeľade myrtovitých, zväčša z tropickej a subtropickej Ameriky s oválnymi plodmi podobnými hruškám alebo jablkám s vysokým obsahom vitamínu C (2006, s. 481).

V *Španielsko-slovenskom slovníku* sme toto heslo (*guayaba* – *guajava*) našli vo význame plod aj strom (2007, s. 594), zatiaľ čo vo *Veľkom španielsko-českom slovníku I.* sa

(*guayaba* – gujava) nachádza iba vo význame plodu (Dubský, 1999, s. 913), tak ako je tomu aj vo výkladovom slovníku *DRAE*. Z uvedeného vyplýva, že slovenský prekladateľ použil vo svojom preklade český ekvivalent *gujavové* (namiesto slovenského *guajavové*). Celý výraz *bocadillos de guayaba* bol do cieľového textu č. 1 prenesený ako gujavové zákusky. Rovnaký ekvivalent nachádzame aj v českom preklade románu *Sto roků samoty* (2006, s. 52). Vzhľadom k tomu, že český preklad tohto románu vyšiel v roku 1971 a slovenský v roku 1973, teda o dva roky skôr, mohol sa ním prekladateľ cieľového textu č. 1 inšpirovať. *Krátky slovník slovenského pravopisu 4* definuje zákusok ako „jemné sladké pečivo obyčajne plnené alebo zdobené, dezert: šľahačkový, ovocný zákusok“. (3) A preto sa nám javí slovo *pochútka*, prípadne *delikatesa* ako vhodnejší ekvivalent. Tento bol použitý aj v cieľovom texte č. 2.

V *Longman Dictionary of Contemporary English* je výraz *guava* definovaný ako „a small tropical fruit with pink flesh and many seeds inside“ (1995, p.632) a podľa viacerých zdrojov (4) mal americký prekladateľ k dispozícii aj doslovný preklad: *portions of guava paste*. Prekladateľskú techniku použitú o oboch prekladoch hodnotíme ako opis, ale ekvivalent, ktorý nachádzame v anglickom preklade, je v porovnaní s východiskovým textom významovo bližší a teda vhodnejší ako ekvivalent využitý v slovenskom preklade.

Cubiertos de alpaca

„[...]Más tarde vendió el servicio de plata, y compró vajillas de cerámica, soperas y cucharones de peltre y **cubiertos de alpaca**, y empobreció con ellos las alacenas acostumbradas a la loza de la Compañía de Indias y la cristalería de Bohemia“ (VT, s. 401).

„[...]Neskôr predala strieborný servis a nakúpila kameninový riad, cínové polievkové misy aj naberačky a **príbory z alpaky**, a naplnila nimi skrine, navyknuté na porcelán Indickej spoločnosti a na české sklo“ (CT1, s. 253).

„[...]Later on she sold the silver service and bought ceramic dishes, pewter bowls and soup spoons, and **alpaca tablecloths**, and with them brought poverty to the cupboards that had been accustomed India Company chinaware and bohemian crystal“ (CT2, s. 342).

Slovné spojenie *cubiertos de alpaca* vnímame ako problematické, pretože súčasný slovenský, ale ani anglický čitateľ (a najmä mladý čitateľ), už nepozná tento materiál, ktorý bol v časoch našich starých rodičov a prastarých rodičov všeobecne známy a dostupný. Hovoríme tu o prekladateľskom probléme, ktorý je zapríčinený časovým odstupom medzi obdobím, v ktorom sa tento úsek príbehu o životnom osude rodu Buendíovcov odohráva (začiatok XX. storočia) a prítomnosťou (začiatok XXI. storočia).

Španielsky výraz *alpaca* má dva významy. Prvým z nich je *alpaca* ako „zliatina medi, niklu a zinku (nahrádzajúca striebro) na výrobu ozdobných predmetov“. (5) *Akademický slovník cudzích slov* (2005) uvádza ako príklady: *alpakovú táčnu, alpakový príbor, alebo*

svietnik (tamže). Z alpaky sú vyrobené napríklad aj kolumbijské mince o hodnote dvesto pesos. Podľa *Velkého slovníka cudzích slov* ide o staršie pomenovanie, respektíve „obchodný názov pre bielu zliatinu medi, niklu a zinku“, známu aj ako argentan, alebo nové striebro (2006, s. 62). Tieto slová potvrdzuje aj úryvok z histórie spoločnosti Berndorf Sandrik, ktorá od svojho vzniku v roku 1985, vyrába jedálenské príbory, kuchynské príslušenstvo, hotelové náradie a iné produkty zo striebra, chrómu a zliatiny chrómu a niklu. V roku 1900 sa v spomínanej fabrike sa kvôli lepšej rentabilite začali vyrábať výrobky pre takmer všetky vrstvy obyvateľstva. Príbory a kuchynské náradie začali fabrikovať z alpaky a postriebrenej alpaky. (6)

Druhým významom je *alpaka* ako „druh juhoamerickej lamy; zdomácnený druh vikune alebo vlna z tohto zvierat'a“ (2006, s. 62). Termín *alpaka* je v tomto prípade hispanizmom, ktorý sa do španielčiny dostal z indiánskeho jazyka aimara (*alpaka* ← *alpaca* ← *all-paka*). Z vlneného vlákna získaného z alpaky (zvierat'a), sa vyrába široké spektrum výrobkov: od pulóvrov, svetrov, viest; cez rukavice, šály, klobúky; až po prikrývky a typické juhoamerické pončá. (7)

Z jemných vlákien alpaky, by podľa nášho názoru, bolo možné vyrobiť aj prestieranie na stôl, tak ako ho chápe prekladateľ cieľového textu č. 2 (*alpaca tablecloths*), z uvedeného kontextu však vyplýva, že ide o príbory vyrobené z alpaky (materiálu), tak ako ich uvádza prekladateľ cieľového textu č.1 (*príbory z alpaky*). Ak vezmeme do úvahy len samotný výraz *alpaca*, na jeho prenos do cieľového textu č. 1 použil slovenský prekladateľ techniku všeobecne platného ekvivalentu, zatiaľ čo na preklad rovnakého termínu do cieľového textu č. 2 bola použitá výpožička (hispanizmus) *alpaca*. Ak by sme analyzovali celé slovné spojenie *cubiertos de alpaca*, musíme skonštatovať, že v anglickom preklade došlo k negatívnemu posunu.

Za zmienku stojí aj slovné spojenie *cristalería de Bohemia*, ktoré slovenský prekladateľ preložil ako *české sklo*. Aj v tomto prípade bol, pravdepodobne, slovenský prekladateľ ovplyvnený už existujúcim českým prekladom, pretože rovnaký ekvivalent nachádzame aj v českej verzii románu na strane 258. Do angličtiny bol uvedený výraz prenesený vo forme *bohemian crystal* a takéto prekladateľské riešenie považujeme za adekvátne. Za vhodnejší slovenský ekvivalent považujeme slovné spojenie *český krištál*.

Guarapo fermentado

„*Catarino, con una rosa de fieltro en la oreja, vendía a la concurrencia tazones de guarapo fermentado, ...*“ (VT, s. 69).

„*Catarino s umelou ružou za uchom o dušu predával prítomným šálky kvasenej pálenky z cukrovej trstiny ...*“ (CT1, s. 42).

„*Catarino, with a felt rose behind his ear, was selling the gathering mugs of fermented cane juice, ...*“ (CT2, s. 53).

Aj v tomto prípade existujú viaceré varianty známe v rôznych krajinách Južnej Ameriky. Napríklad, pod pojmom *guarapo* sa vo Venezuele a Mexiku rozumie kvasená šťava z ananásu, pričom vo Venezuele sa týmto slovom označuje aj slabá prekvapkávaná (filtrovaná) káva (8), zatiaľ čo na Kube, v Paname či Kolumbii ide o čerstvú, jemne fermentovanú, alebo kvasenú šťavu z cukrovej trstiny, ktorá prešla aj procesom destilácie (9) o tri podoby nápoja, ktorý je predmetom našej analýzy, by sme mohli opísať aj ako mušt (čerstvá šťava), burčiak (kvasená šťava) a rum (liehovina vyrábaná pôvodne destiláciou skvasenej melasy z trstinového cukru). (10)

Slovník *DRAE* definuje *guarapo* ako výraz pochádzajúci z indiánskeho jazyka quechua, ktorým sa označuje buď vylisovaná šťava z cukrovej trstiny, z ktorej sa po odparení vody získava cukor, alebo fermentovaný nápoj vyrobený z tejto šťavy. (11) Vzhľadom k tomu, že ide o vysoko energetický a osviežujúci nápoj, bol v minulosti obľúbeným najmä u miestnych roľníkov, ktorým pomáhal zvládnuť ťažkú celodennú prácu na poli. Nosili si ho v nádobách vyrobených z vydlabanej a vysušenej kalabasy (viď. *totuma*). (12)

Tento kultúrne motivovaný výraz nachádzame aj v *Španielsko-slovenskom slovníku*, kde sa uvádza, že je to „šťava/pálenka z cukrovej trstiny“ (2007, s. 593). Vo *Veľkom slovníku cudzích slov* (2006) sme uvedený výraz nenašli a ani v *Longman Dictionary of Contemporary English* (1995). *Concise Oxford English Spanish Dictionary* uvádza iba výraz *guarapear*, vo význame: *to get plastered* (colloq.) (13). V anglickom variante web stránky Wikipédie (14), nachádzame aj informáciu, že tento nápoj sa zvyčajne podáva s ľadom, prípadne sa doň pridáva citrónová, alebo limetková šťava (typické pre Kubu a Kolumbiu), ananásová šťava (v Brazílii) a mäta, alebo zázvor (v Indii).

Vzhľadom na množstvo nápoja (šálku), ktoré Catarino (majiteľ baru) predával prítomným hosťom, považujeme za vhodnejšie preložiť uvedené slovné spojenie ako *šálky kvasenej šťavy z cukrovej trstiny*, tak ako to slovenský prekladateľ urobil na inom mieste (na 53 strane CT1). Techniku, ktorú pri preklade tohto kultúrne motivovaného výrazu použil, by sme definovali ako opis a zároveň možno hovoriť aj o individuálnom posune z jeho strany.

Do cieľového textu č. 2 bol uvedený kultúrne viazaný prvok prenesený ako *fermented cane juice*, t. j. taktiež formou opisu, pričom v tomto prípade zostal význam z východiskového textu zachovaný.

Totuma

„*Santa Sofía de la Piedad tuvo la certeza de que la encontrará muerta de un momento a otro, porque observaba por esos días un cierto aturdimiento de la naturaleza: [...], que se le cayó una totuma de garbanzos y los granos quedaron en el suelo en un orden geométrico perfecto y en forma de estrella de mar, [...]*“ (VT, s. 408).

„*Santa Sofía de la Piedad si bola istá, že ju už už nájde mřtvu, pretože v tých dňoch spozorovala, že sa v prírode dejú čudné veci: [...], hrach sa jej vysypal z nádobky a zrnká vytvorili na zemi dokonale súmerný obrazec, akoby morskú hviezdicu, [...]*“ (CT1, s. 257).

„*Santa Sofía de la Piedad had the certainty that they would find her dead from one moment to the next, because she noticed during those days a certain confusion in nature: [...], a pod of chick pease fell down and the beans lay on the ground in a perfect geometrical pattern in the shape of a starfish, [...]*“ (CT2, s. 349).

Výraz *totuma* je v španielskom výkladovom slovníku *DRAE* definovaný ako „plod stromu *totumo*, alebo nádoba vyrobená z tohto plodu“ (15), zatiaľ čo *totumo* (v kontinentálnej španielčine *güira*) je výraz používaný v bolívijskom, kolumbijskom, panamskom a venezuelskom variante španielčiny pre označenie štvor až päť metrov vysokého stromu (ako aj plodu tohto stromu), rastúceho v tropických oblastiach Strednej a Južnej Ameriky, ktorého okrúhle plody, s tvrdou škrupinou a mäkkou dužinou, dorastajú do rôznych veľkostí (v závislosti od poddruhu) a domorodý obyvatelia spomínaných krajín z nich vyrábajú rôzne nádoby, misy, misky, lavóry, atď. (16) Jeho plody sa tvarom aj využitím podobajú neolúpaným plodom kokosovej palmy.

V prekladovom Španielsko-slovenskom slovníku Trupa a Tallovej, sa pri hesle *totuma* uvádza, že ide o tekvicu/ dyňu a *totumo* je tekvica/ dyňa; resp. nádobka z tekvice/dyne (2007, s. 1171). Vo *Veľkom španielsko-českom slovníku II.* sa pri výraze *totuma* taktiež píše, že ide o tekvicu, dyňu, ale aj hrb a hrču a *totumo* je podľa tohto slovníka rovnako tekvica/ dyňa; resp. nádobka z tekvice/dyne (Dubský, 1999, s. 702). Treba si však uvedomiť, že nejde o nám dobre známu tekvicu/ dyňu na jedenie, pečenie, alebo ako dekoratívny prvok, skôr ide o popínavú rastlinu s tekvicovitými plodmi, ktoré nie sú určené na konzumáciu.

V elektronickej verzii výkladového slovníka *Concise Oxford English Dictionary* (2008) nachádzame dva ekvivalenty: *calabash/ calabash tree*, vo význame nádoba na vodu, tabaková fajka či iný predmet vyrobený z vysušenej kôry tohto tekvicovitého plodu; alebo stále zeleného amerického tropického stromu, z ktorého visia veľké drevnaté tekvicovité plody (17). Na anglickej web stránke wikipédie sa okrem výrazu *calabash* a *calabash tree*, uvádza ešte aj *bottle gourd* a *calabash gourd* na označenie už spomínaných tekvicovitých plodov (18).

Vo *Velkom slovníku cudzích slov* nachádzame výraz *kalabasa* definovaný ako „jednoročná okrasná popínavá rastlina (fláškovec obyčajný z čeľade tekvicovitých), ktorej plody sa v trópech upravujú a používajú ako nádoby, misky, fláše, atď.“ (2006, s. 624).

V cieľovom texte č. 2 prekladateľ použil výraz *pod*, ale v žiadnom nám dostupnom anglickom výkladovom slovníku sme nenašli taký význam tohto slova, ktorý by nás viedol k tomu, použiť ho v tomto kontexte. To nás vedie k domnienke, že buď ide o preklep (**potpod**), alebo mal americký prekladateľ na mysli slovo *pod* vo význame puzdrového plodu strukovín, z ktorého sa spomínané zrnká cíceru vykotúľali. Treba však podotknúť, že struk cíceru obsahuje 2-3 zrnká, a teda nie je možné, aby sa z nich vytvoril obrazec vo forme morskej hviezdice. Na základe uvedeného by sme definovali prekladateľské riešenie z cieľového textu č. 1 ako generalizáciu a v druhom prípade ide, podľa nášho názoru, o negatívny posun, keďže vo východiskovom jazyku sa píše o tom, že jej vypadla z ruky **miska** s cícerom a cieľovom texte č. 2, spadol na zem **struk** cíceru. Ak by išlo v anglickom preklade o tlačovú chybu, použitú prekladateľskú techniku by sme taktiež hodnotili ako generalizáciu.

Za zmienku stojí aj preklad slova *garbanzos*, pre ktoré existuje tak v slovenčine, ako aj v angličtine ekvivalent vo forme *cícer/ chick pease*. Zatiaľ čo americký prekladateľ tento všeobecne platný ekvivalent využil, slovenský prekladateľ sa rozhodol pre naturalizáciu spomínaného výrazu a preložil ho ako *hrach*. Hrach má síce menšie semená (zrná) ako cícer, ale kotúľa sa po zemi rovnako dobre a vzhľadom k tomu, že je u nás viac používaný, slovenský prekladateľ považoval takéto riešenie za funkčné.

V tomto príspevku bolo našou snahou poukázať na prekladateľské techniky, ktoré boli použité v slovenskom a anglickom preklade románu *Cien años de soledad* na prenos kultúrne špecifických výrazov zo španielsky písaného východiskového jazyka do slovenského a anglického cieľového jazyka, a to prostredníctvom konkrétnych ukážok, pochádzajúcich z uvedených troch variantov svetoznámeho románu Gabriela Garcíu Márqueza. Z našej analýzy vyplýva, že najviac využívanou technikou na prenos ťažko preložiteľných výrazov zo španielskeho originálu do cieľového textu (v slovenskom a anglickom jazyku) bol opis. Okrem neho, využil slovenský prekladateľ na prenos vybraných kultúrne špecifických výrazov z oblasti jedál, nápojov a kuchynského náčinia aj generalizáciu a všeobecne platný ekvivalent; zatiaľ čo americký prekladateľ, siahol po opise a výpožičke.

Poznámky

- (1) Bocadillos de guayaba: cit. podľa jedného z výrobcov tejto kolumbijskej pochúťky z Medellín v Kolumbii. Ich produkty sú dostupné na web stránke: <<http://manjaressantiagodecali.blogspot.sk/>>, vyhľadané dňa: 3.12.2012.
- (2) Guayaba: cit podľa *DRAE*, dostupného na: <<http://lema.rae.es/drae/?val=guayaba>>, vyhľadaný dňa: 3.12.2012.
- (3) Zákusok: cit. podľa KSSJ 4, dostupného na: <<http://slovník.juls.savba.sk/?w=z%C3%A1kusok&s=exact&c=Pd53&d=kssj4&d=psp&ie=utf-8&oe=utf-8>>, vyhľadaný dňa: 3.12.2012.
- (4) Bocadillos de guayaba = guava paste, pozri: <<http://www.amazon.com/La-Fe-Tumes-Bocadillo-Colombia/dp/B005G7ZH82>> a <<http://forum.wordreference.com/showthread.php?t=280887>>, vyhľadané dňa: 3.12.2012.
- (5) Alpaka: cit. podľa *Akademického slovníka cudzích slov 2005*, dostupného na: <<http://slovníky.korpus.sk/?w=alpaka&s=exact&c=L771&d=kssj4&d=psp&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ma&d=hssjV&d=ber nolak&d=obce&d=priezviska&d=un&d=locutio&d=pskcs&d=psken&ie=utf-8&oe=utf-8>>, vyhľadané dňa: 8.1. 2013.
- (6) Web stránka spoločnosti Berndorf Sandrik, dostupná na: <<http://www.berndorf.sk/o-firme/historia/ampkdbh.html>>, vyhľadané dňa: 8.1.2013.
- (7) Využitie vlny z alpaky, cit. podľa: <http://es.wikipedia.org/wiki/Vicugna_pacos#Usos>, vyhľadané dňa: 8.1.2013.
- (8) Guarapo: cit podľa: *Diccionario de Hispanoamericanismos* (2006, s.275).
- (9) Guarapo: cit. podľa: <<http://es.answers.yahoo.com/question/index?qid=20070901165719AAMIRdY>>, vyhľadané dňa: 7.12.2012.
- (10) Rum: cit. podľa: <<http://slovníky.korpus.sk/?w=rum&s=exact&c=ib36&d=kssj4&d=psp&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ma&d=hssjV&d=ber nolak&d=obce&d=priezviska&d=un&d=locutio&d=pskcs&d=psken&ie=utf-8&oe=utf-8>>, vyhľadané dňa: 7.12.2012.
- (11) Guarapo: cit. podľa: <<http://lema.rae.es/drae/?val=guarapo>>, vyhľadané dňa: 7.12.2012.
- (12) Cit. podľa článku: *El guarapo comunero*, od autora P. Ardillu Amayu, dostupného na web stránke kolumbijského denníka *Vanguardia*: <<http://www.vanguardia.com/historico/68653-el-guarapo-comunero>>, vyhľadané dňa: 7.12.2012.
- (13) Guarapear: cit. podľa Concise Oxford Spanish Dictionary, dostupného na: <<http://www.wordreference.com/es/en/translation.asp?spen=guarapear>>, vyhľadané dňa: 7.12.2012.
- (14) Guarapo: <<http://es.wikipedia.org/wiki/Guarapo>> → <<http://en.wikipedia.org/wiki/Garapa>>, vyhľadané dňa: 7.12.2012.
- (15) Totuma: cit. podľa: <<http://lema.rae.es/drae/?val=totuma>>, vyhľadané: 19.11. 2012.
- (16) Güira: cit. podľa: <<http://lema.rae.es/drae/?val=guira>>, vyhľadané: 19.11. 2012.
- (17) Calabash: cit. podľa: <<http://www.wordreference.com/definition/calabash>>, vyhľadané: 19.11. 2012.
- (18) Calabash tree: cit. podľa: <http://en.wikipedia.org/wiki/Crescentia_cujete>, vyhľadané: 19.11. 2012.

Literatúra

- Concise Oxford Spanish Dictionary 2009* [online]. Dostupný na internete: <http://www.wordreference.com/es/en/translation.asp?spen=godo>.
- ĎUROVKOVÁ, D.: *K problematike prekladu kultúrne motivovaných výrazov v románe "Sto rokov samoty" od G. G. Márqueza* In Preklad a tlmočenie 10: nové výzvy, prístupy, priority a perspektívy. Banská Bystrica: FHV UMB, 2012, ISBN 978-80-557-0444-9, s. 69 - 79.
- ĎUROVKOVÁ, D.: *Analýza prekladu vybraných kultúrne motivovaných výrazov z románu „Sto rokov samoty“* In English Matters III. (zost.) Alena Kačmárová, Prešov, Prešovská univerzita v Prešove, 2012, ISBN 978-80-555-0699-9, s. 34 – 43.
- FRANCO, J.: *Culture-Specific Items in Translation*. In ÁLVAREZ, R. – VIDAL M.C.A. (eds.) *Translation, Power, Subversion*. Clevedon: Multilingual matters, 52 - 77.
- GROMOVÁ, E.: *Úvod do translatológie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2009, 94 s.
- HURTADO ALBIR, A.: *Traducción y traductología. Introducción a la traductología*. Madrid: Cátedra, 2004, 695 s.
- KATAN, David.: *Translating Cultures. An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. Manchester: St. Jerome Publishing, 1999.

- MÁRQUEZ, G. G.: *Cien años de soledad*. Barcelona: Debolsillo, 2004 (3. vydanie/ 1. 1967), 496 s.
- MÁRQUEZ, G. G.: *Sto rokov samoty*. Bratislava: Ikar, 2008 (5.vydanie/ 1. 1973), 312 s.
- MÁRQUEZ, G. G.: *Sto roků samoty*. Praha: Odeon 2006 (7.vydanie/ 1. 1971), 320 s.
- MÁRQUEZ, G. G.: *One Hundred Years of Solitude*. London: Penguin Books, 2007 (1.vydanie 1970), 432 s.
- MOLINA, L.: *Análisis descriptivo de la traducción de los culturemas árabe-español*. Tesis doctoral [online]. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2001. Dostupná na internete: <http://www.tdx.cat/handle/10803/5263>.
- NEWMARK, P.: *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall, 1988.
- NIDA, E. A. – TABER, Ch.R.: *Theory and practise of translation*. Leiden: United Bible Society, E. J. Brill, 1969.
- POPOVIČ, Anton: *Poetika umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1971.
- POPOVIČ, Anton: *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975.
- REICHWALDEROVÁ, E.: *La comicidad en la historia de la vida del Buscón de Quevedo reflejado en la traducción checa y eslovaca*. In *Translatologické reflexie. Umelecký preklad z/do románskych jazykov*. Bratislava: AnaPress, 2010, ISBN 978-80-89137-70-1. s. 209-220.
- RICHARD, R. (coord.): *Diccionario de hispanoamericanismos. No recogidos por la Real Academia*. 3ra edición, Madrid: Ediciones Cátedra, 2006, 600 s. ISBN 84-376-2335-9.
- ŠALING, S. – ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z.: *Veľký slovník cudzích slov*. Prešov: SAMO, 2006, 1392 s. ISBN 80-89123-05-8.
- TELLINGER, D.: *Kultúrne otázky prekladu umeleckej literatúry*. Košice: Typopress, 2005, 137 s.
- VESELÁ, D.: *Problematika odborného prekladu v oblasti dizajnu úžitkových štruktúr a prostredia*. In *Preklad a tlmočenie 7: sociokultúrne aspekty prekladu a tlmočenia: prítomnosť a budúcnosť*. Banská Bystrica: FF UMB, 2006, s. 411 – 422, ISBN 80-8083-342-7.
- VILIKOVSKÝ, J.: *Preklad materiálnej špecifiky* In: *Revue svetovej literatúry*, roč.v16,v1980, č. 5, s.170-176.
- VLACHOV, S. – FLORIN, S.: *Neprevodimstvo v prevoda*. In *Izkustvo na prevodu*. Sofia, 1969, s.v46-72 cit. podľa Popovič, Anton. *Poetika umeleckého prekladu*, 1971, s.v14.
- Výkladový slovník Španielskej Kráľovskej akademie (DRAE) 2001* [online]. Dostupný na internete: www.rae.es.

Resumé

The present paper (Transfer of the selected culture specific features from the novel “One hundred years of solitude” to the target culture) deals with the issue of cultural features in the novel “Cien años de soledad”, written by the Columbian G.G. Márquez. It focuses on the possible ways of its transfer to the target text. It looks at the transfer of cultural features from Hispanic culture into Slovak and American cultures, from the practical perspective. It includes a descriptive analysis of the selected cultural features, found in the original (Spanish) text and their transfer into Slovak and English target texts.

KULTÚRNA A NÁRODNÁ IDENTITA V KONTEXTE SÚČASNÉHO FRANCÚZSKA

Jana Pecníková

Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
jana.pecnikova@umb.sk

Kultúra a formovanie identity

Identita je jedným zo základných termínov súčasnosti. Označuje stotožnenie sa jedinca s určitým celkom, na základe znakov, ktoré vedome či podvedome prijíma za svoje. Každá ľudská bytosť sa považuje za vlastnú identitu, za subjekt morálnej zodpovednosti. Psychologicky je tento koncept seba porozumenia podmienený ontologicky, antropologicky, pragmaticky, politicky na rôznych úrovniach diferenciácie ako napr. na báze kultúrnej, sociálnej, rodovej a etnickej príslušnosti, pričom vzájomne prenikajú. Z tohto dôvodu je dnes identita ako pojem v centre polemík. Vyjadruje nielen jednu identitu – totožnosť jednotlivca, ale zároveň súhrn všetkých identít, ktoré môže jednotlivec získavať.

V sociologickom ponímaní tohto pojmu má jej transformácia identity svoje základy v samotnej štruktúre dejín a pritom „identita sama nezostáva uzavretá medzi štyrmi stenami, ale je orientovaná na príslušnú kultúru.“ (Palenčár, 2004, s. 20) Kultúra má nenahraditeľnú úlohu pri formovaní jednotlivca, ktorý vedome či podvedome prijíma normy, hodnoty a vzory, a tým sa formuje aj jeho videnie sveta. „Problematika identity človeka je neodmysliteľne spätá s kultúrou.“ (Palenčár, 2004, s. 61)

Prvé koncepty identity začínajú vznikať v 19. storočí, v období, keď sa história stáva vednou disciplínou. Identita sa viaže na politickú príslušnosť, ktorá súvisí s príchodom demokratických princípov namiesto absolutistických vlád. Systém riadenia štátu sa radikálne mení. Zo systému vlády panovníka na systém určený pre všetkých, so všeobecným záujmom. Jednotlivec získava rovnosť postavenia v spoločnosti tým, že nadobúda občianske práva. Tzv. politická identita je dnes už len jednou z mnohých identít, ktoré môže človek v spoločnosti získať. V súčasnosti je všeobecne prijímaná téza o pluralite identít každého jedinca, v súvislosti s jeho kultúrno-sociálnym zázemím. Preto sa zvyčajne uvádza identita kultúrna, sociálna, národná, etnická,... podľa jednotlivých kategórií determinovaných spoločenským usporiadaním.

Podľa R. Czarneho (2008) má každá z identít svoje korene v kultúre a ich základom sú hodnoty, ktoré daná kultúra presadzuje, ako aj ich konkrétne prejavy vrámci spoločnosti. Vrámci podskupiny kultúrnej identity sa namiesto politickej identity uvádza termín národná identita. Je to základný pojem historickej analýzy, ktorý je neutrálnejší ako pojem nacionalizmus. Aj toto označenie sa dnes používa v rôznych kontextoch a preto sa navrhuje nahradiť výrazmi: *identification*, angl. – identifikácia, alebo *nationness*, angl. – národovosť.

Identita je z pohľadu expertov často viazaná na etnický pôvod. Až okolo roku 1990 sa jej začínajú venovať autori ako William Bloom či Bernard Giesen ako samostatnej kategórii. Dominantou črtou je podľa nich „predstava o spoločných tradíciách a hodnotách, o spoločnej pamäti a mýtech a spoločných zákonoch“ (Hroch, 2009, s. 37) na etnickom základe. Dnes je etnická identita, ako základný pilier ľudskej identity, spochybňovaná. Samotná homogenita rasy, náboženstva a jazyka etnika je ťažko dokázateľná vzhľadom na početné migrácie v Európe v priebehu celých storočí.

Za druhý pilier identity je označované náboženstvo. V prípade civilizovanej Európy je zaň považované kresťanstvo. Európa však nezostáva zatvorená voči svetu a už od prvých väčších reformačných hnutí a cirkevných rozkolov vrámci kresťanstva, ako aj pod vplyvom ostatných náboženstiev, sa nedá naďalej hovoriť o jednotnom náboženstve určujúcom identitu vo všeobecnosti. Nedá sa vylúčiť subjektívne vnímanie náboženskej identity jedincom, na druhej strane je absolútne nepodložené a subjektívne napr. tvrdenie, že každý Európan nesie automaticky odkaz kresťanskej tradície.

Bogotská deklarácia z roku 1978 uvádza, že kultúrna identita determinuje percepciu života, nakoľko vychádza z histórie a mení sa smerom do budúcnosti a je v procese neustálej premeny, smeruje k svojmu obnovovaniu a zlepšovaniu (Obaton, 1997). Preto sa len problematicky dá staticky zdefinovať každá rovina identity. Manuel Castells (1999) navrhuje rozdelenie na:

1. legitímnu identitu (*identité légitimante, fr.*) – individuum je súčasťou občianskej spoločnosti riadenej jej inštitúciami a orgánmi.
2. identitu odporu (*identité résistance, fr.*) – človek sa stáva príslušníkom určitej skupiny kolektívnym odmietaním určitých princípov.
3. identitu ako projekt (*identité projet, fr.*) – identita sa neustále pretvára, pričom si ju človek vytvára procesom žitia.

Identita vždy existuje vo vzťahu medzi individuami a prostredím, čo vyjadruje myšlienka spolupatričnosti (*appartenance, fr.*), vrámci ktorej si človek hľadá svoju príslušnosť k skupine (rodina, mesto, krajina,...) vytvorením väzby k jednému alebo viacerým

kultúrnym atribútom. Metaforicky to vyjadril Juan Goytisolo: „Človek nie je strom. Má síce silné a hlboké korene, ale tiež nohy, ktoré ho môžu odniesť kamkoľvek(1).“ (Dubrulle, 2009, s. 87)

Diskusie o identite sú v súčasnosti veľmi aktuálne, práve kvôli rastúcemu vplyvu globalizácie. Identita je plastický výraz, ktorý môže zahŕňať mnohé významy. Identita vyjadruje jednotlivca samého o sebe, jednotlivca cez vzťahy k sociálnemu prostrediu, ale aj súbor atribútov, ktoré zahŕňa a tvorí si v kultúrnom prostredí. „Človek získava základy svojej identity internalizáciou konkrétneho systému presvedčení a jeho sprievodných foriem cítenia a interakcie. Kultúra ovplyvňuje svojich jednotlivých príslušníkov duševne, telesne a sociálne. Identita je v tomto holistickom chápaní funkciou enkulturácie.“ (Šulavíková, 2006, s. 149)

Koncept kultúrnej a národnej identity

Záujem o kultúrnu identitu je spojený s multikulturalizmom, a najmä so vzájomným nepochopením rôznych kultúr, ktoré vzniká pri ich interakcii. V týchto rozdieloch je zrejme rôznorodosť kultúrnych identít. Jej uvedomenie si súvisí priamo s pluralitou kultúr ako celkov, síce kultúrna identita sa často „zužuje sa na chápanie vlastnej kultúry.“ (Šulavíková, 2006, s. 237) Národná identita, ako základná súčasť kultúrnej identity, je považovaná za „identitu ľudu“. Masa ľudí sa prijatím identity národu stáva samostatným celkom zvaným ľud. A „ľud – to je celý národný organizmus, pospolitý i vzdelaný – celok, všetko spolu.“ (Hanus, 2003, s. 234), pričom pri národnej identite zohráva najdôležitejšiu úlohu usporiadanie spoločenského zriadenia, ako aj postavenie jednotlivca v ňom.

Kultúrna identita: kultúra vs civilizácia

Kultúrna identita ľudskej osoby sa prejavuje v špecifickom spôsobe poznávania, myslenia, kategorizácie, hierarchizácie hodnôt, v etickom vedomí, morálnych zásadách, zodpovednosti a slobode rozhodovania o svojom konaní a správaní. Je to taktiež súbor predstáv o sociálnej skupine, viera a presvedčenie. (Šulavíková, 2006) Dôležitým prostriedkom pri formovaní kultúrnej identity je jazyk, ktorý umožňuje komunikáciu v interpersonálnych vzťahoch. „Jedinci se stávají lidmi, jakými jsou, díky tomu, že se stávají nositeli určité kulturní tradice.“ (Fay, 2004, s. 72)

V našej spoločnosti sa v prvom rade pod pojmom kultúra rozumie výsledok ľudskej činnosti prezentovaný vo forme umenia. V západnej Európe, ale i inde vo svete, je pojem kultúra skôr vnímaný ako civilizácia, o ktorej vypovedajú umelecké pamiatky. K. Clark a G. Duby tvrdia, že homogenita prejavov civilizácie vytvára plastický obraz o podobe a povahe umenia jednotlivých dôb. (Todorov, 2008) Pri kultúrnej identite je teda nevyhnutné zadefinovať civilizáciu v systéme vzťahov.

Civilizácia je oveľa širší pojem ako kultúra. Je tiež pluralitná, charakteristická znakmi ako náboženstvo, tradície, hodnoty, a taktiež sa dostáva do centra pozornosti v súvislosti s nárastom migrantov, otvorenosťou sveta a pluralitou kultúrnych identít. Civilizácia je charakterizovaná ako sociálno-kultúrna forma, ktorá zastrešuje kultúry s podobnými znakmi. S. Huntington (2001) rozdeľuje civilizácie na: čínsku, japonskú, hinduistickú, islamskú, západnú (Európa a Severná Amerika), latinskoamerickú a africkú. Pričom vychádza z tvrdenia, že každá civilizácia je do istej miery totožná so svetovými náboženstvami, je kultúrnou entitou, nemá presné hranice a neustále sa pretvára. Je to kultúra vo veľkom ponímaní.

Vnímanie kultúry, v kontexte civilizácie, sa prvý krát objavuje v romantizme, keď ju J.G. Herder ju ako prvý rozvíja do filozofického konceptu, podľa ktorého kultúra slúži na zušľachtovanie ducha. Neskôr sa uvažuje o 4 rovinách kultúry: vedecko-technickej, nábožensko-mystickej, esteticko-umeleckej a eticko-morálnej. „Práve úlohou kultúrnej identity je obrátiť sa ku kultúre a zamerať sa na jej korene a roviny, ktorými by sa spoločnosť a jednotliviec dokázal v multikultúrnom priestore vymedziť.“ (Letz, 2008, s. 47) Kultúrna identita je založená na hľadaní rozdielov, ako aj svojich základov v minulosti, v kontexte budúcnosti. Za jej základnú liberálnu hodnotu je považovaná sloboda, pričom sloboda vrámci občianskych práv by mala tvoriť atribút štátnej identity, nie národnej. Sloboda je vnímaná ako absolútna hodnota, ktorá je podmienkou rozvoja myslenia a intelektuálnej energie. Z historického hľadiska je civilizácia vnímaná ako opak barbarstva. Aj Gréci kedysi považovali okrajovú provinčnú západnú Európu za barbarskú, a civilizácia sa v nej šírila až vďaka prijatiu kresťanstva a následnému rozvoju na základe gréckej filozofie a rímskeho práva.

V 2. polovici 18.storočia sa pojmy kultúra a civilizácia stávajú súčasťou európskeho myslenia. Slovo civilizácia použil prvý krát Markíz de Mirabeau vo svojom diele *L'Amides des hommes ou Traité de la population*, pričom sa vzťahuje k téze, že ľudstvo speje od barbarstva k civilizácii. Osvietenci sa snažili šíriť civilizáciu, v snahe o zlepšenie sveta. Condorcet v roku 1787 hovorí: „Čím více se na zemi bude šířit civilizace, tím více budou

mizet války a výboje, stejně jako otroctví a bída.“ (Todorov, 2008, s. 45) Rousseau však neverí, že prejavy civilizácie, za ktoré považuje umenie a techniku, spraví ľudí lepšími. P. Doumer (2)tvrdí, že civilizácia sa stavia a šíri na materiálnej báze. Jej výsledkom sú výtvarky sveta ako technika, cesty, Na druhej strane „kultura lidská je synonymem intelektuálních a morálních schopností lidí. Kultura francouzská je souhrnem charakteristických rysů, které se v průběhu dějin upevnily.“ (Todorov, 2008, s. 57)

Kultúra duchovne formuje jedinca a jeho pohľad na svet. Aj umenie, ako kultúrny prejav, je spontánne hodnotený a vnímaný cez prizmu kultúrnej identity. C. Lévy-Strauss z tohto hľadiska kultúru vníma ako súhrn postojov a spôsobilostí, ktoré si človek osvojil ako člen určitej spoločnosti. Žiadna kultúra nemôže byť sama o sebe barbárska a žiadny národ nie je od teraz navždy civilizovaný. Pretože podobne ako kedysi, aj dnes, civilizácia stojaca na materiálnom základe sa môže prudko meniť. Kultúra založená na intelektuálnom a duchovnom bohatstve je však v tomto prípade uchránená. Podobne ako grécka či rímska civilizácia upadla, ale odkaz gréckej či rímskej kultúry pretrval.

V súčasnosti je každý jedinec plurikultúrny, pričom sú stále prítomné rôzne kultúrne rysy. V prípade Francúzov môžeme vidieť stopy Galov, Rimanov či Frankov. Kultúrna identita je vždy kolektívna, neustále sa mení a dochádza aj k presunu hodnôt. Dôležité je aj jej uvedomovanie si. Príkladom je, že sa cítime byť Európanmi, keď si uvedomujeme existenciu Európy, jej históriu a tradíciu.

Duša národa v kultúrnych hodnotách

Kultúrne hodnoty sú považované za základ spoločnosti. V európskom priestore sa ich pôvod dá hľadať v kresťanskom dedičstve, ktoré počas dlhej doby formovalo morálku, spoločnosť, ako aj ľudí. Oveľa častejšie sa však európske kultúrne hodnoty a ich systematizácia viažu s obdobím osvietenstva a zánikom absolutizmu vo Francúzsku. Na konci 17.storočia sa „francouzská kultura všude prosadila jako nejdokonalejší projev kultury a vzdělanosti, jako vzor, jež možno napodobit, ale nikdy ne dostihnout. Mělo se za to, že slunce Francie září tak, že jinde mohou existovat snad jen jeho odlesky. Pokus ovšem neprohlásíme, že jeho světlo je umělé a zkresluje.“ (Thiessová, 2007, s. 26)

Na príklade tejto krajiny môžeme sledovať premenlivosť kultúrnych hodnôt. Za základy francúzskeho modelu sa považovali: učenosť, vyberanosť, vznešené dedičstvo, kultúrny absolutizmus a umenie rezervované pre elity. Tie sú však neskôr vyvrátené

a nahradené: prostotou, jednoduchosťou, oslobodením od modiel, zhýralosťou kráľovského dvora. Teda hodnoty, ktoré si cenila jedna generácia, popiera ďalšia.

Pre stanovenie ideálu hodnôt spoločnosti a ako podpora v snahe o vytvorenie zjednotených národov, vzniká v literatúre 19. storočia nový žáner: historický román. Táto nová umelecká forma prináša to, čo doposiaľ chýbalo, a to sú národné dejiny. Do tohto obdobia neboli spísané, a hrdinovia románov predstavujú cnosti i hodnoty doby a pochádzajú zo všetkých vrstiev, bez ohľadu na vznešený pôvod. „Nevzdělaným čtenářům historický román přinášel nejen vzrušení z napínavé zápletky, ale i potěšení z objevování světa, který je sice neznámý, ale díky podrobným věcným popisům snadno srozumitelný. (...) Historický román dal vzniknout galerii barvitě vylíčených historických hrdinů a takovému obrazu dějin, který měl pevný podklad a široký dosah. V následujícím století tuto roli převzal film.“ (Thiessová, 2007, s. 118)

Zakladateľom historického románu je Angličan Walter Scott, ktorým sa inšpirujú aj ostatní romantici. Neskôr sa do tohto procesu tvorby národného povedomia a identity pridáva aj opera a divadlo a historická maľba. Umenie priamo reaguje na požiadavku spoločnosti. Pre hľadanie identity je nevyhnutné hľadanie jej ideálu, čo priamo reflektuje umelecká tvorba. Popri tom sa objavuje záujem o historické dedičstvo, pretože identita sa viaže na tradíciu. V roku 1820 sa klasifikujú kultúrne pamiatky vo Francúzsku a následne dochádza k ich obnove. Ako hovorí V. Hugo v diele *Chrám Matky Božej v Paríži*: „Uchovajme si národné pamiatky. Šírme v národe, pokiaľ je možné, lásku k národnej architektúre.“ (Hugo, 2002, s. 145) 19. storočie vo Francúzsku je obdobím veľkých zmien, ktoré už nemajú revolučný a búrlivý spád, ale vedú krajinu k rozvoju, ktorého vrcholom je známa Belle Epoque. To len podporuje „predstavu o Francii jako nositelce obecných hodnot, přesahujících ty zvláštní, doplněna za revoluce vzniklou definicí francouzského národa jako plodu individuální politické volby bez jakékoli předurčenosti.“ (Thiessová, 2007, s. 148)

Historické myslenie, ktoré úplne ovládlo 19. storočie (Hanus, 2003) bolo odrazom spoločnosti, ktorá sa snažila nájsť svoje korene. Tento faktor, nevyhnutný pre vytvorenie identity, rozvíjajú aj neskôr predstavitelia francúzskej pravice, autori Alain de Benoist a Yvan Blot. Ich teória vychádza z túžby každého jedinca „zakoreniť sa“ (enracinement, fr.) v sociálnom prostredí, a tým prijať hierarchiu hodnôt. Proces zakorenenia podporuje susedstvo, vlastníctvo, náboženstvo,... teda všetko, čo podporuje rozvoj osobných vzťahov. Na druhej strane je vykorenenie (déracinement, fr.) podporované nezamestnanosťou, urbanizmom, imigráciou. O vykorenení sa hovorí najmä v súvislosti so vznikom veľkomiest,

ktoré podporujú individualizmus a rušia klasické vzťahy fungujúce v menších mestách. Zaisťujú tiež anonymitu a nezáujem.

Problémom súčasnosti, ktorý sa vynára s otázkou národnej či kultúrnej identity, je tiež imigrácia. Ako hovorí v kontexte francúzskej spoločnosti Pascal Perrineau: „Imigranti a ich potomkovia sú rozpoltení medzi klasickou integráciou a zotrvaním v národnostných či iných skupinách a dostávajú sa do rozporu s tradičným francúzskym modelom individuálnej integrácie.“ (Palenčár, 2004, s. 102) Príslušníci inej kultúrnej tradície sa dnes namiesto integrácie a prijatia či akceptovania majoritnej kultúry naďalej udržiavajú svoju tradíciu, i keď sú často v protiklade. Z toho neskôr pramenia mnohé spory, ktoré dnes napr. vyvolávajú vlnu islamofobizmu v Európe. „Země s velkým počtem přistěhovalců, jako je třeba Francie, dlouho udělovala státní občanství, aniž by je podmiňovala přijetím národního odkazu, ale předpokládalo se, že jej noví francouzští občané, přinejmenším jejich děti, přijmou „přirozeně.“ (Thiessová, 2007, s. 14)

Národ ako koncepcia zjednotenia ľudu

Prvé národy v modernom zmysle slova začínajú vznikať v 18. storočí. „Za skutečné zrození národa lze považovat okamžik, kdy hrstka lidí vyhlásí jeho existenci a začne ji dokazovat.“ (Thiessová, 2007, s. 9) Odkazy väčšinou vedú k tzv. duši národa zahrňujúcej dejiny, hrdinov, kultúrne pamiatky, symboly krajiny a ako tvrdí J.G. Herder aj jazyk.

V 18. storočí je jazykom kráľovských dvorov a intelektuálov francúzština. Tá sa neskôr vytráca kvôli obnovenému záujmu o pôvodné domáce jazyky. Vo Francúzsku sa taktiež začína hľadanie vlastnej tradície, odvrhuje sa grécko-rímsky tzv. „cudzí“ ideál, a na istú dobu sa objavujú galské a keltské „národné“ korene. V roku 1814 končí svoju činnosť Keltská Akadémia a jej zánikom sa stráca pozornosť venovaná tejto problematike. V tomto kontexte doby vzniká aj dielo T.H. de la Villemarqué *Baraz Breiz*, ktorého cieľom bolo, „aby do svého dějinného vývoje zasadil boj za svobodu a ústavu. Francie nebude prýště sví prvenství o svůj celosvětový vliv opírat o starobylou tradici slavných předků, ale o starobylost své tradice politické.“ (Thiessová, 2007, s. 108)

Politické vnímanie národnej identity je v centre polemík. Výraz národná identita sa považuje za synonymický s výrazom politická či štátna identita/ príslušnosť. Podľa autorov niektorých teórií o identite je postačujúce, ak je základným znakom identity národa jeden spoločný jazyk. Popiera to Y. Blot, ktorý píše o zakorenení ľudu (nie na jazykovom, ale kultúrnom základe), ktorý sa tým odlišuje od bezmennej masy. E. Sieyès vo svojej dobe,

ovplyvnený J.J. Rousseau vyhlásil: „Tretí stav predstavuje národ, čož je společenství rovných občanů majících stejná práva. Šlechta a duchovenstvo se také mohou stát součástí tohoto národa, ale pouze vzdají – li se svých výsad.“ (Rapport, 2011, s. 24) Každý z nich zdôrazňuje, že jedinec má ostať slobodnou bytosťou v národe.

Národ nie je len ľud žijúci pod vládou jedného panovníka, ako písali Encyklopedisti, je to konštrukcia, ktorá vznikala formovou zjednocovania od 13. storočia ako konsolidovaný útvar s prevažne homogénnou kultúrou, vyspelým jazykom, centralizovaným systémom vlády, kde si každý obyvateľ uvedomuje a je informovaný o tom, kde žije, kto mu vládne a má poznatky o národnej minulosti.

Aj keď je francúzsky model považovaný za vzor, v podstate bol výnimkou z národotvorného procesu, pretože už pred vytvorením moderného národu bol v podstate uzavretý a nemusel bojovať o svoje sebaurčenie, ako to bolo napr. v prípade Slovenska a iných menších vrámci veľkých ríš. Národ vo všeobecnosti predstavuje istú homogenitu a občiansku solidaritu. V minulosti boli národy späté s jednotným náboženstvom, ktoré hierarchizovalo spoločnosť. Dnes sú v Európe „moderní národy spoločnosťami, jímž už nevládne žiadny náboženský zákon.“ (Rosanvallon, 2008, s. 66)

Tento trend potvrdzuje aj výskum uskutočnený v rokoch 1967 - 1979, podľa ktorého „dnešní individualizmus neustále podkopáva základy náboženskej dimenze. Ve Francii se v roce 1967 v víře v Boha hlásilo 81% mladých lidí mezi 15 až 30 lety, v roce 1977 jich už bylo jen 62%, v roce 1979 v Boha věřilo pouze 45% studentů.“ (Lipovetsky, 1998, s. 140) V súčasnosti sa k pravidelnému navštevovaniu omši v nedeľu hlásia asi 4% Francúzov. (Le Point, 2011)

Pozoruhodným zistením je, že 54% Moslimov žijúcich vo Francúzsku sa cíti byť Francúzmi. (Le Point, 2011) Keďže je to veľká časť populácie, je zrejma zmena, ktorá nastala v spoločnosti. Už J. Bodin v 16. storočí vo svojom diele *La République* píše o princípe väčšiny a domestikácii menšiny. Dnešný trend multikulturalizmu ukazuje, že prisťahovalci nielen neprijímajú bezvýhradne domácu kultúru a zvyky, pričom by svoje potláčali, ale v žiadnom prípade nepreberajú majoritné náboženstvo krajiny. A tak sa kresťanská tradícia, ako jedna z definícií európskych národov, vytráca. Okrem nábožensky jednotného národa, je veľmi často prezentovaná aj idea moderného národa, v ktorom moc prináleží všetkým a zhoduje sa s ľudskou – etnickou – skupinou. Avšak etnicky „čistý“ národ neexistuje. Nevylučuje sa však existencia národa založeného na určitom kultúrnom základe typickom pre isté etnikum.

Kultúra odovzdáva princípy, s ktorými sa stotožňujeme. A tak sa deti cudzincov vo Francúzsku učia dejiny Francúzska, vrátane ich hrdinov, odovzdávajú sa im hodnoty danej

spoločnosti. Často rozdielne ako v ich krajine pôvodu. Z čoho často krát vyplývajú mnohé nedorozumenia, pretože domáca kultúra sa javí byť nadradená nad pôvodnú. Spolu s nepochopením a stretom rozdielnych kultúrnych identít súvisí aj vonkajší prejav odporu, často krát nevhodné správanie, ničenie cudzieho majetku, protesty. Abbé Grégoire začal ako prvý používať pojem vandalizmus, ktorého cieľom je ničenie a páchanie škôd. „V moderní dobe už náboženská tradície nepredstavuje kodex správneho chováni platný pro všetky.“ (Rosanvallon, 2008, s. 68)

V tomto prejave správania je zrejme opovrhovanie kultúrou istej skupiny, často väčšiny a je formou prejavu nesúhlasu. Spolužitie kultúr vrámci jedného národu dnes predstavuje zložitú otázku. Ak boli národy dodnes pomerne uzavreté a celistvé, tak sa s príchodom globalizácie, rozvojom cestovania a možností presunov či technických vymožeností vynára otázka národa ako takého a jeho budúcnosti. Dodnes je stále prítomná národná identita, ako ukazuje výskum, až 74% Francúzov je hrdých na to, že sú Francúzmi (3). Niet však pochýb, že v najbližšej dobe sa situácia v mnohých krajinách môže radikálne meniť.

Francúzska identita a európska integrácia

Jeden z najvýznamnejších zakladateľov Európskeho spoločenstva Jean Monnet vyhlásil, že keby mal začať odznova, začal by kultúrou. A jeho slová potvrdzuje fakt, že Európania si uvedomujú svoju národnú identitu, tá európska im zatiaľ chýba. Cieľom EU je búranie rozdielov a hraníc, ale „to, čím sa občania stále odlišujú, je identita založená na kultúrnom, religióznom a občianskom základe.“ (Drobná, 2009, s. 32) Podľa prieskumov (4) sa vo Francúzsku 42% opýtaných cíti byť Francúzmi a zároveň občanmi EU. Tento pocit, je vo väčšej miere spôsobený sociálnym prostredím, ako je napr. vplyv spoločnej európskej politiky na bežný život, ako aj používanie spoločnej meny Euro.

„Národná identita sa viaže silnejšie na primordiálne aspekty viažuce sa na rasu, predkov, spoločný jazyk, náboženstvo, teritórium. Ide o vytvorenie si postoja, ktoré pramení z primárnej socializácie.“ (Drobná, 2009, s. 33) Na druhej strane je európska príslušnosť definovaná ako „vnímanie príslušnosti k Európe, solidaritu, rešpekt, vzájomné porozumenie, zdieľanie spoločnej európskej histórie, spoločných humanistických hodnôt, uznanie kultúrnej rozmanitosti, ale súčasne aj kreovanie spoločnej európskej kultúry a povedomia.“ (Drobná, 2009, s. 34)

Európska identita si v prvom rade vyžaduje aktívne občianstvo a práve kultúra je neoddeliteľným nástrojom tvorby a obsahu európskeho občianstva. Vyžaduje si totiž porozumenie iných kultúr, ako aj spoločného dedičstva, pri rešpektovaní kultúrnej diverzity. „Európska identita je definovaná ako vzťah ku spoločnému dedičstvu, stupňu spolupatričnosti tvárou v tvár svetu, pričom berie do úvahy dynamický charakter európskej konštrukcie. Súvisí s rôznorodosťou kultúr spojených v jednu európsku civilizáciu.“ (Rouet, 2009, s. 8) (5)

Touto problematikou sa zaoberali už grécki stoici vrámci predstáv kozmopolitizmu, pre talianskeho básnika D. Alighieriho „bol vznik svetovej monarchie nevyhnutný pre zachovanie mieru“ (Palenčár, 2004, s. 168), tento nadradený zväzok národov mal uchovávať a nie potláčať ich osobitosti. Právnik Philipa IV. Pekného Pierre Dubois vypracoval plán na vytvorenie európskeho spoločenstva. Aj J.A. Komenský podporoval zjednotenie na základe kultúry, náboženstva a vzdelanosti. Nemecký filozof I. Kant bol presvedčený, že trvalý mier zaručí len federácia európskych štátov. „Obdobie osvietenstva a Francúzska revolúcia obohacujú ideál zjednotenej Európy o požiadavku slobody, rovnosti, bratstva, demokracie, nároku na sebaurčenie, rovnakých podmienok pre každého, jasné hranice medzi právomocami štátu, odluku cirkvi od štátu, slobodu slova a ľudské práva.“ (Palenčár, 2004, s. 169)

Pri úvahách nad európskou identitou sa do popredia dostáva okrem hodnôt, aj otázka kultúrneho dedičstva a jeho rozmanitosť v multikultúrnych dimenziách. „Európa nie je zemepisný výraz, ale skutočné spoločenstvo národov so spoločnou tradíciou kultúry a náboženstva.“ (Dawson, 1997, s. 20) Práve podobný vývoj v období stredoveku, keď bola značne izolovanou okrajovou barbarskou provinciou kresťanského sveta a následná renesancia stanovujúca v tomto priestore jednotnú normu vzdelania (rozvoj umenia a literatúry) sú dvomi dôležitými piliermi európskeho cítenia, na ktorom vznikalo aj naše dnešné vnímanie tohto priestoru. R. Czarny (2008) vidí ideu Európy v tradícii humanizmu, osvietenstva, Hegla a Husserla. Jej základnými elementmi sú:

1. bohaté kresťanské dedičstvo, ako aj filozofia
2. delenie moci na svetskú a náboženskú
3. poznačenie náboženskými konfliktami a antisemitizmom

Francúzsky prezident Ch. de Gaulle vyhlásil, že Európa sa nachádza medzi Atlantikom a Uralom. V súčasnosti je geografické vnímanie Európy ako kontinentu zavrhané. Európa sa vníma ako rodina národov, kultúra, projekt,... pričom sa opiera o 5 základných hodnôt (Rouet, 2011): demokraciu, antidiskrimináciu, rodovú rovnosť, občiansku bezúhonnosť, úctu ku kultúrnej rozmanitosti.

Francúzska identita je jednou z mnohých identít tvoriacich tú európsku. Dnes sa výraz rodina národov nahrádza pomenovaním mozaika národov, v ktorej má každá vlastné rovnocenné miesto. „Identita je výsledok sociálneho, psychologického, kultúrneho, evolučného a pluralitného procesu. Identita je pluralitná, evolučná, súvisí s kultúrami a okolnosťami, medziľudskými vzťahmi ako aj sociálnymi prejavmi.“ (Rouet, 2009, s. 1) (6)

Zobrazenie súčasnej francúzskej identity v literatúre

„*Ak kráča človek rovno dopredu, ďaleko veru nezájde.*“ Malý princ (7)

Pri hľadaní modernej francúzskej identity sa nedá vynechať jej obraz na stránkach kníh. Ako píše U.Eco a J. Carrière (2010), tak význam kníh spočíva v tom, že ako jediné médiá ostávajú zrozumiteľné po celá stáročia. Na rozdiel od iných médií, ktoré sa neustále menia a v plnej miere závisia od techniky a energie. Knihy sa však dajú čítať aj bez elektriny a ponúkajú pohľad do myslenia, spôsobov, názorov vtedajšej i terajšej spoločnosti. V súčasnej francúzskej próze sa dnes vyskytujú a produkujú knihy všetkých žánrov a zamerania. V našej analýze sa zameriavame na autorov, ktorí prinášajú pohľad na identitu a odhaľujú náš klasický pohľad na typického Francúza, ktorý ako sa zdá, s bagetou v rukách nekráča rovno dopredu.

„Žasnu nas francouzským art de vivre: nad civilizovaným přístupem Francouzů ke konzumaci a užívání si.“ (Turnbull, 2010, s. 52) Práve umenie žiť je dedičstvom z dôb kráľov. Na dvore sa prepracovali tieto nepísané pravidlá k dokonalosti a následne prenikli aj za múry Versailles. Postupne si galantnosť a všetko, čo sa na jej základe vznikalo, dobýjalo svet spolu s jazykom, ale len vo svojej krajine pôvodu sa tieto črty zachovali dodnes.

Vychutnávanie života, resp. kvality, bolo počas dlhého vývoja tejto kultúry jej neodmysliteľnou súčasťou. Práve goût – vkus, cit pre to pekné, je v nej prítomný dodnes. Vyžaduje sa kvalita, ale i estetika. A meradlom je to, aby sa človek cítil „bien dans sa peau“ – dobre vo svojej koži. Vychutnávanie života sa v praktickom zmysle viaže na preslávenú francúzsku gastronómiu, v ktorej nehrá rolu kvantita, ale opäť kvalita. „Od okamžiku, kdy jsem se zakousl do krajíčku pečiva a ukojil svůj hlad, až do posledního hrábnutí vidličkou v obloženém talíři, jsem byl uchvácen nepopsatelnou spokojeností.“ (Barberyová, 2009, s. 91) hovorí v diele Pochoutka postava kulinárskeho kritika, ktorý reprezentuje zosobnenie francúzskej túžby po dokonalosti, ktorá je často v tom najjednoduchšom. *Art de vivre* (umenie žiť) spočíva v *joie de vivre* (radosti zo života).

Život bežného Francúza, ako aj iného obyvateľa väčšieho mesta, dnes vystihuje spojenie: „métro, boulot, dodo“ – metro, práca, posteľ – obyvateľ kozmopolitnej spoločnosti je súčasťou globalizovaného sveta a jeho život v rôznych častiach zeme je veľmi podobný (8). Obraz Francúza ostáva v predstavách stereotypne zafixovaný ako: muž s bagetou pod pazuchou s vytŕčajúcim pyžamom spod kabáta, hudobník z metra spievajúci Yesterday, predavač v pekárni, ktorý zvonivo pozdraví každého zákazníka, sebavedomý študent Sorbonny, ktorý trávi namiesto prednášok hodiny v kaviarni,.... (Danthine-Dopjerová, 2010). Má mnoho tvárí, ale ako každý Francúz vie, o čom sa hovorí, ak sa spomínajú keksíky „petits beures“, cukríky „Carambars“, podobne ako každý Slovák vie, čo je to Horalka či korbáčik. Je súčasťou kultúry, nesie jej odkaz a pripadá mu samozrejmá. Je v nej zakorenený, preto si uvedomuje svoju odlišnosť.

Ako Francúz pokladá sa samozrejmé, že jedlo sa vychutnáva. Namiesto podania ruky dáva „bisous“, jemný bozk na líce, má primeranú znalosť vín, obľúbený parfum pričom vie, že Jean Paul Gaultier nič nepokazí, ... tento kultúrny základ sa odovzdáva a zdokonaľuje. I keď galantnosť sa pomaly vytráca. Už nie je bežné, aby muž žene otvoril dvere, či uvoľnil miesto. G. Lipovetsky nazýva tento fenomén individualizáciou, ktorá stiera tradičné postavenie a spoločenské roly.

Napriek tomu, práve vo Francúzsku existuje presne stanovené triedne rozdelenie. Ak by sa aj zdalo, že šľachtické rody neexistujú, sú prítomné dodnes, udržiavajú si rodokmene, väzby a vytvárajú svoju vlastnú kastu. Sú v pozadí politických hnutí, podporujú sa a aj keď existuje republika, tak pre nich ideál usporiadania štátu ostáva v kráľovstve (Jančok, 2011). V modernom svete je to kasta Bo-Bô, ktorá púta najväčšiu pozornosť. Bo-Bô je skratkou slovného spojenia bourgeois-bohême, fr. (9). Táto kasta je podobná ako v každom veľkom meste, v ktorom sú sústredení „neonarcisi“. Tento termín používa G. Lipovetsky na označenie skupiny mladých ľudí, ktorí sú predstaviteľmi absolútneho individualizmu. Držia sa módnych trendov a zároveň ich udávajú.

O triednych rozdieloch a pohľade do francúzskeho myslenia vyšiel v roku 2008 román mladej francúzskej autorky M. Barberyovej *S eleganci ježka*. Poukazuje na fenomén spoločenskej nerovnosti na príklade rozprávačky románu, domovníčky v luxusnom bytovom dome, Renée. Renée sleduje život „bohatých“ s odstupom. Vystihuje ich všeobecné predstavy o „nižšej“ vrstve, ku ktorej patrí. „Že by si mohla číť treba jen pro povznesení ducha, to je nesrovnalost, kterou žádný měšťák nemůže přijmout.“ (Barberyová, 2008, s.12)

Druhou ústrednou postavou knihy je mladé dievča Paloma, ktorá je síce príslušníčkou privilegovanej vrstvy, ale uvedomuje si, že spoločnosť rozdelená podľa majetku či pôvodu, nie je prejavom demokracie, ktorá by mala byť prítomná v novom tisícročí.

Jej kritika spoločnosti zaznieva na príbehu malej siroty z Thajska, Thea. Stretla ho na čaji u Angeliny. „Všichni okolo byli slušně oblečení, vyberanými způsoby se ládovali nehorázně drahými dortíky a rozhodně tu byli jenom proto, aby...no proto, že tohle místo něco znamená, že patří k určitému světu, že k němu patří určité kódy, plány, ...“ (Barberyová, 2008, s. 246) Paloma sa však zamýšľa nad tým, ako to Theo zvládne. Dovtedy žil v rybárskej dedinke niekde v Thajsku, vo svete, ktorému vládnu iné hodnoty a pocity. A zrazu sa ocitol v Paríži u Angeliny (10). „Byl vhodzen do odlišné kultuře. Z Asie do Evropy, z chudého světa do světa bohatých.“ (Barberyová, 2008, s. 246)

Z textu vyplýva otázka, či bude jeho prechod z jedného sveta do druhého plynulý. „Theo možná bude mít později chuť zapalovat auta. (...) Možná je to pocit, že nemáte vlastní kulturu. Protože když nemáte vlastní kulturu, tak nejste civilizovaná bytost, jste divoké zvíře. A divoké zvíře pálí, zabíjí, loupí.“ (Barberyová, 2008, s. 247)

Theom môže byť každý prisťahovalec. Svet je vďaka globalizácii prepojený a ľudia dobrovoľne i nedobrovoľne migrujú. Prinášajú si svoju kultúru a zároveň by mali akceptovať pravidlá tej „inej“. S týmto fenoménom sa stretávame na začiatku nového tisícročia. Mení sa tvár nielen francúzskej identity, ale všetkých aspektov identity vo všeobecnosti. Prehodnocujú sa kritériá, robia výskumy. Pri súčasnom vývine sa Theom môže stať ktokoľvek.

Francúzska, európska, lokálna či globálna identita v súčasnosti prechádza veľkými zmenami. Kultúrne prvky, ktoré sú vo všeobecnosti jej základmi, sú vplyvom globalizácie potláčané. Ak vidíme v historickom kontexte jasne postupný vývoj a jednotlivé vplyvy či súvislosti medzi štátnym usporiadaním, majoritnou kultúrou a postavením jedinca, tak trend do budúcnosti je nepredvídateľný. Posun hraníc, či už geografických alebo psychologických vedie k postupnému vytváraniu pseudo-kultúry, ktorá je univerzálna a jej prejavy sú všeobecne akceptované. Ako však píše Barberyová či Blot v súvislosti s vykorením z vlastnej kultúry, tak je veľmi náročné predpokladať aké následky a dôsledky toto vykorenenie môže mať v 21. storočí. Vývoj situácie v súčasnom Francúzsku poukazuje na oslabovanie národnej kultúry, napriek tomu, že jej atribúty ostávajú zachované.

Poznámky

- (1) Citát v pôvodnej verzii: « L'Homme n'est pas un arbre. Il a bel et bien des racines, mais aussi des pieds qui peuvent l'emmener partout. » Juan Goytisolo
- (2) Paul Doumer - Francúzsky prezident v rokoch 1931 – 1932
- (3) Podľa výskumu Ministerstva pre imigráciu 2011
Výskum bol prebratý a preložený z oficiálnej správy o výsledkoch výskumu uverejnenej na internetovej stránke: http://aupresident.free.fr/index.php?rep_c=Monde&fic_c=identite, vid' bibliografia - L'identité nationale française, 2010.
- (4) Podľa výskumu pre Ministerstvo pre imigráciu 2010 (vid' bibliografia)
Výskum bol prebratý a preložený z oficiálnej správy o výsledkoch výskumu, uverejnenej na stránke: <http://www.tns-sofres.com/points-de-vue/F8575C548D604E03AD64CA2EE5B986A1.aspx>, vid' bibliografia Les Français et l'identité nationale.
- (5) Citát v pôvodnej verzii: „L'identité européenne est définie par rapport à un « héritage commun », au « degré de cohésion déjà atteint vis-à-vis du reste du monde » et à la prise en considération du « caractère dynamique de la construction européenne ». Elle est liée à la variété des cultures dans le cadre d'une même civilisation européenne.“
- (6) Citát v pôvodnej verzii: „L'identité est le résultat d'un processus social, psychologique, culturel et politique, évolutif et pluriel. (...) L'identité est plurielle, évolutive, liée aux cultures et aux circonstances, aux relations interpersonnelles comme aux représentations sociales.“
- (7) Saint-Exupéry, 2000, s. 15
- (8) Porov. dokumentárny film National Geographic - Life in a Day (2011)
- (9) Bo-bô - buržoázny – bohém, prekl.
- (10) Angelina – jedna zo svetoznámych cukrární v Paríži

Literatúra

Knižná:

- BARBERYOVÁ, M.: *Pochoutka*. Brno : Host, 2009. 128 s.
- BARBERYOVÁ, M.: *S elegancí ježka*. Brno : Host, 2008. 320 s.
- CASTELLS, M. : *Le pouvoir de l'identité*. Paris : Fayard, 1999. 540p.
- DANTHINE-DOPJEROVÁ, M.: *Paríž – moja láska, môj život*. Bratislava : Remedium, 2010. 240 s.
- DROBNÁ, D. et.al.: *História, kultúra, jazyky – dôležité prvky európskej integrácie a európskej identity*. Banská Bystrica : UMB, 2009. 142 s.
- DUBRULLE, M. et.al.: *Identités culturelles et citoyenneté européenne*. Bruxelles : P.I.E. Peter Lang s.a., 2009. 150 s.
- ECO, U. et.al.: *Knih se jen tak nezbavíme*. Praha : Argo, 2010. 240 s.
- FAY, B.: *Současná filosofie sociálních věd*. Praha : Slon, 2004. 324 s.
- GUILIANOVÁ, M.: *Francouzsky umí žít*. Praha : Ikar, 2008. 382 s.
- HANUS, L.: *O kultúre a kultúrnosti*. Bratislava : Lúč, 2003. 302 s.
- HANUŠ, J.: *Dějiny kultury a civilizace západu v 19. století*. Brno : CDK, 2002. 248 s.
- HROCH, M.: *Národy nejsou dílem náhody*. Praha : Slon, 2009. 320 s.
- HUGO, V.: *Chrám Matky Božej v Paríži*. Bratislava : Belimex, 2002. 475 s.
- HUNTINGTON, S.: *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového rádu*. Praha : Rybka publishers, 2001. 445 s.
- JANČOK, L.: *Glamour Paríža*. Bratislava : Marenčin PT, 2011. 172 s.
- LETZ, J.: *Človek-mystika-kultúra*. Trnava : TU, 2008. 150 s.
- LIPOVETSKY, G.: *Éra prázdnoty*. Praha : Prostor, 1998. 272 s.
- OBATON, V.: *La promotion d'identité culturelle européenne depuis 1946*. Genève : Universtie de Genève, 1997. 140 s.
- PALENČÁR, M.: *Hľadanie ľudskej identity*. Banská Bystrica : UMB, 2004. 250 s.
- RAPPORT, M.: *Evropa devatnátého století*. Praha : Vyšehrad, 2011. 440 s.

- REY, M.: *Identités culturelles et interculturalité en Europe*. Arles : Actes Sud, 1997. 155s.
- ROSANVALLON, P. et.al.: *Národ a náboženství v době globalizace*. Praha : Karolinum, 2008. 194 s.
- SAINT-EXUPERY, A. de.: *Malý princ*. Bratislava : Gardenia, 2000. 96 s.
- SLATINSKA, A.: *Role of media in supporting active European citizenship of young people*. In: Politické vedy 4/2012. Banská Bystrica : 2012, s. 8 – 33.
- ŠULAVÍKOVÁ, B. et.al.: *Ludská prirodzenosť a kultúrna identita*. Bratislava : IRIS, 2006. 260 s.
- THIESSOVÁ, A.M.: *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 263 s.
- TODOROV, T.: *Strach z barbarů*. Praha : Paseka, 2008. 240 s.
- TURNBULL, S.: *Skoro Francouzská*. Praha : Motto, 2010. 330 s.

Časopisecká:

LE POINT.: *Les Français*. Paris : Le Point, 2011, č. 2000, s. 60-109.

Internetová:

CZARNY, Roman.: Existe-t-il une identité européenne?. In : *Europe, culture et diversité des langues [conférence online]*. 2008 [cit. 2011-11-18]. Dostupné na internete: <http://lyc-sevres.ac-versailles.fr/eee.eu08rcz.170408.pdf>.

L'identité nationale française. Výskum Ministerstva pre imigráciu [online], 2010 [cit. 03-01-2012]. Dostupné na internete:

http://aupresident.free.fr/index.php?rep_c=Monde&fic_c=identite

Les Français et l'identité nationale. Výskum La Croix [online], 2009 [cit. 03-01-2012]. Dostupné na internete:

<http://www.tns-sofres.com/points-de-vue/F8575C548D604E03AD64CA2EE5B986A1.aspx>.

ROUET, Gilles.: *Identités et Citoyennetés en Europe: articulations et enjeux*. In : Colloque de Charleroi [online]. 2009 [cit. 2011-11-18]. Dostupné na internete: <http://www.fhv.umb.sk/app/user.php?ACTION=PUBLICATION&user=Rouet.Gilles>.

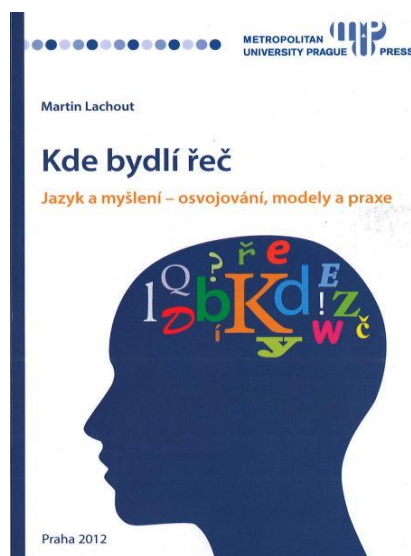
Resumé

NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY IN CONTEMPORARY FRANCE

The scientific paper is focused on cultural and national identity in contemporary France. The theoretical basis presents different concepts of identity linked to culture. The existence of cultural identity is evident in multicultural clashes of civilizations (Huntington, 2001). We distinguish between the following notions: culture and civilization. Civilizations are based on materialism, and culture is more represented by cultural traditions and values. However, cultural values are still changing (especially in the 21st century) and we cannot classify them strictly. France is a country with high level of migration and immigration, and we explain the development of society in a historical overview as well as in a contemporary social outlook. From this point of view, the French identity has to be divided into two parts: local (French - national) identity and global (European - supranational) identity. France, as one of the Member states of the EU, is an important element of European construction process and the French identity is a branch of the European one. Our analysis describes the cultural and social changes (not only) in French society, but in the whole multicultural world.

RECENZIE**KNIHA O KOGNÍCII
A BYDLISKU JAZYKA****Recenzovaná monografia:**

LACHOUT, M: Kde bydlí řeč. *Jazyk a myšlení – osvojování, modely a praxe*. 1. vyd. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2012. 134 s. ISBN 978-80-86855-89-9

*Nelze nekomunikovat.
Paul Watzlawick*

Kognícia – kľúčové slovo moderných výskumov. V prípade recenzovanej monografie sa dostávame priamo do centra problematiky. Kniha je vydareným pokusom o adekvátnu a invenčnú interpretáciu základných aspektov a podstaty výskumného objektu, teda mentálneho ukotvenia jazyka a jeho diverzných prejavov v zvukovej recepcii a rečovej produkcii. Metodologicky je v knihe dominantná dvojitá prizma nazerania na tieto javy: jednak z pozície materinského jazyka, jednak z hľadiska cudzojazyčnej výučby, jej možností a delimitácií. Zaujímavé je, že v hlavnom nadpise použil autor pojem „řeč“, kým v podnadpise „jazyk“. V každom prípade je metafora v hlavnom nadpise a personifikácia reči ako dámy, ktorá má bydlisko, pútavým a dobre premysleným krokom. Okrem toho vieme, že ak sa chceme vyjadriť exaktne, je najlepšie použiť metaforu.

Monografia má sedem ťažiskových kapitol, ktoré napínajú obsahový oblúk od teoretických hypotéz osvojovania si jazykov, cez kognitívne spracovanie reči, modely rečovej produkcie a percepcie až k utilitárnym komunikačným stratégiám. Oceňujem výber relevantných prameňov použitej literatúry a tiež „Rejstřík“, teda prehľadný abecedný zoznam termínov a mien autorov, na ktorých sú v texte odvolávky.

Autor zdôrazňuje potenciál i deficity ľudského jazykového dorozumievania z hľadiska umožnenia komunikácie a kooperácie, ale i z hľadiska mnohvrstvovosti a multisémantickosti jazykového kódu. Osvojovanie jazyka autor definuje v súznení s psycholingvistickým výskumom na priesečníku vrodenných predispozícií a sociálnej interakcie, imitácie a kognície.

Pri osvojovaní si materinského i cudzieho jazyka je táto križovatka determinovaná vekom (age-faktor) a intenzitou tréningu/používania (psycho-sociálny faktor) daného jazyka. Na s. 14 autor lokalizuje na základe neurobiologických výskumov obydlie jazyka dominantne do ľavej mozgovej hemisféry, ale s podmienkou kooperácie hemisfér. O bilingvizme sa vyjadruje s rešpektom, ktorý mu náleží, a definuje tzv. simultánny a sukcesívny bilingvizmu, teda osvojovanie si dvoch jazykových kódov u detí v bilingválnom a bikultúrnom prostredí od útleho veku, resp. pribranie druhého jazyka od šiesteho roku veku, v čase dostatočnej plasticity nervových synáps.

Z hypotéz, ktoré akcentujú obyčajne len vybraný aspekt z komplexného procesu osvojovania si jazyka (od s. 27), autor komentuje behaviorálny prístup k verbálnemu správaniu na princípe podmieňovania, návykov a opakovania; nativistický prístup Chomského; kognitívny prístup s pragmalingvistickou a komunikatívnou tendenciou a celou problematikou presupozícií; interakčné teórie a fenomenologický prístup, korelujúce s modernou subjektivistickou tendenciou v (antropo)lingvistike, ktorá stavia do centra pozornosti subjekt, človeka. Z hypotéz učenia sa (cudzích) jazykov upozorním na dve, ktoré sú úzko prepojené: Fonologická hypotéza potvrdila, že už po prvom roku mozog dieťaťa odfiltruje pre daný jazyk nerelevantné fonémy a stráca schopnosť ich ďalej rozlišovať. Podobne sa tým zaoberá tzv. kontrastívna hypotéza. K tomu poznamenávam, že fonetická interferencia, tzv. cudzí prízvuk, je najrezistnejším, teda najťažšie odbúrateľným, zautomatizovaným príznakom pri ústnej produkcii v inom než materinskom jazyku.

Od strany 53 sa kniha sústreďuje na primárnu produktívnu jazykovú zručnosť – na hovorenie, na kognitívne determinanty a psycholingvistické modely produkcie reči, ako aj na kódovanie a kreativitu. Autor zdôrazňuje tzv. autonómne modely, ktoré abstrahujú od kontextu a rečovú produkciu pokladajú za invariantný, univerzálny, identický proces. Garretov model sa vyznačuje akcentovaním lineárnosti a komplexnosti (seriality a modularity); Levetov model je najrozšírenejší a pomenúva tri fázy produkcie reči: konceptualizáciu, formuláciu, artikuláciu; Leontjevov model integruje motív, plán a výsledok rečovej produkcie. Okrem autonómnych modelov sa hlavne pri výskume apercepce osvedčili aj interaktívne modely, ktoré spracovanie reči opisujú v kontexte a so zohľadnením existujúcich znalostí recipienta.

Teoretický výklad neostáva v monografii bez praktického využitia – autor poukazuje na jeho didaktický potenciál pri učení sa jazykov a výučbe cudzích jazykov z hľadiska kognitívnych implikácií. Zdôrazňuje potrebu intenzívneho opakovania a tréningu a tiež, že

„základem pro řečovou produkci jsou mentální plány, které mluvčí vytváří s ohledem na svůj intendovaný komunikační cíl.“

Nakoľko teda máme dočinenia s plánovaním a intenciami/zámerni, autor plynulo prechádza k rozhodovacím procesom – komunikačným stratégiám, ktorými sú napr. redukcia, kompenzácia, parafráza, substitúcia, generalizácia, exemplifikácia, code-switching a pod., ako aj konvencie nonverbálnej komunikácie (porov. tiež motto tejto recenzie).

Podporným mechanizmom apercepcie v terminológii profesora Juraja Dolníka je imaginálna spôsobilosť nositeľa jazyka, ktorá dokáže pretvoriť reálnu nehomogénnosť v jazykovom systéme na imaginárnu homogénnosť. V terminológii Martina Lachouta ide o „rekonstrukčnú odhad“ (s. 112 a nasl.), ktorý môže byť sémantický, lexikálny a gramatický, pričom sa však treba mať na pozore pred tzv. faux amis.

Recenzovaná kniha, inovatívne akcentujúca aspekty rečovej produkcie a jazykovej kognície, je cenným vkladom k ozrejmieniu daných tém, preto ju ako bohatý zdroj poznatkov a inšpirácií odporúčam do pozornosti filológom, jazykovedcom, germanistom, psycholingvistom, didaktikom cudzích jazykov, translatológom, ako aj študentkám a študentom týchto odborov.

Zuzana Bohušová

TROJITÁ STRATÉGIA (NIELEN) MAĎARSKEJ POSTMODERNY

Recenzovaná publikácia: NÉMETH, Z.: *A posztmodern magyar irodalom hármass stratégija*. Bratislava: Kalligram, 2012, 136 s. ISBN 978-80-8101-640-0

Najnovšia monografia Zoltána Németha, ktorej neoficiálny preklad by mohol znieť *Trojité strategje postmodernej maďarskej literatúry* a ktorej použiteľnosť v skutočnosti presahuje hranice (v názve vymedzenej) maďarskej literatúry, potešila nielen literárnych vedcov, ale aj prekladateľov.

Autorova odvážna koncepcia vychádza z presvedčenia, že postmoderná literatúra nie je „jednoliata“, nie je to homogénny celok, s akým literárna veda operuje už desiatky rokov, ale vývinovo podmienená a vnútorne diferencovaná entita.

Tradičné vnímanie a „triedenie“ moderny a postmodernej rozvíja teda Németh o jednotlivé vývinové zložky postmodernej, zhrnuté do schémy:

(*klasická moderna – avantgarda a neoavantgarda – neskorá moderna*)

moderna

postmoderna

(*skorá postmoderna – areferenciálna postmoderna – antropologická postmoderna*) (s. 15).

Pre **skorú postmodernu** vymedzuje autor niekoľko dominantných znakov. Ide o sebareflexiu zameranú na samotný proces písania; metafikciu; viacvýznamové využívanie irónie; nastoľovanie existenciálnych otázok (ako reakciu na realizmus a existencializmus); skrývanie autorstva; hru/boj s maskami a s identitou; koniec koncepcie tzv. „veľkých poviedok“; krízu subjektívnosti, realistického písania, pravdy; resp. prepisovanie, opätovné písanie v medziach zmeneného systému podmienok. Na jednej strane stojí citlivosť na metafyzické otázky, nároky na „klasickú“ krásu výrazu umeleckej literatúry; na druhej irónia, paródia, imitácia štýlov, hra s autorskými hlasmi, masky – schovávanie sa (na s. 18 uvádza Németh celý zoznam mien – pseudomien, krycích mien a masiek, ktoré od 90. rokov ovládli autorstvo pôvodnej maďarskej literárnej tvorby), intertextové odkazy. Autori kladú dôraz na minulosť, ale aj na jej „pluralistické“, protirečivé, polemické uchopenie. V teórii literatúry tento prúd podporuje Gadamerova hermeneutika a Jaussova recepčná estetika (porov.: s. 15-24).

Predloženú koncepciu autor následne argumentačne podporuje na pozadí diel maďarskej proveniencie. Ukážkový príklad predstavuje román G. Ottlika *Iskola a határon* (interpretovaný aj v osobitnej kapitole).

Areferenciálnu postmodernu charakterizuje napr. vylúčenie kategórie reality a realizmu z okruhu záujmov; poetika zrkadlenia textu, poetika textu, ktorý sa sám píše, sám rodí; pre poéziu je typická depoetizácia, deretorizácia, torzovitosť, absencia verša, antimimetizmus a poetika skazeného jazyka. Poéziu i prózu prestupuje vedomá intertextualita, palimpsestovitosť, sebareflexia a metafikcia, resp. simulácia prepisovania/nového písania. V centre záujmu stojí jazyk a text – pastiche, parodistická tvorba, jazykové pointy, radikálna štylistická eklektika. „Na materiálnej rovine textu reaguje areferenciálna postmoderna na výzvy neoavantgardy“ (s. 24).

Druhej vlne postmoderny zodpovedá v teórii literatúry postštrukturalistická dekonštrukcia (J. Derrida), teda názor, že nie človek riadi a využíva jazyk, ale práve naopak, jazyk vymedzuje človeka. Svet, skutočnosť, to je text, kým všetko mimo jazyka je ilúzia. Z maďarskej literárnej produkcie sem autor radí poetické i prozaické diela, napr. Domonkos

István: *Kormányeltörésben* (1971), Mészöly Miklós: *Alakulások* (1973), Eszterházy Péter *Termelési regény*(1979), Parti Nagy Lajos: zb. básní *Szódalovaglás* (1990). Tvorbu tohto obdobia charakterizuje diletantský jazyk, jazykové chyby, preklepy, parodizovanie dievčenských románov a nízkej literatúry, pravopisné chyby a pod., z čoho sa stavia nový, kreatívny, zábavný jazyk.

Antropologická postmoderna sa viaže na „kultúrny obrat“ v teórii literatúry. V centre pozornosti dominuje záujem o mocenské otázky, tiež „inakosť“, nastoľovanie marginálnych hľadísk, ich zviditeľňovanie, „proti-prúdová“ atitúda. Texty stoja na hranici fikcie a referenciality, za podpory oboch princípov, ale s výrazným presahom do skutočnosti. Tretia vlna je ostro protivládna, nezriedka sa správa otvorene politicky, je proti-patriarchálna, antitotalizačná, antiasimilačná, vystupuje aj proti homogenizácii a globalizácii, s cieľom zachovať tradície a viacfarebnosť.

Zo svetovej literatúry sem patrí postkoloniálna tvorba, resp. diela pertraktujúce mocenské vzťahy tretieho sveta a riešenie otázok identity. Tiež feministická literatúra, ktorá poukazuje na problematiku ženskej identity (Doris Lessing, Elfriede Jelinek, Sapphire).

V teórii literatúry dominuje kultúrna antropológia, čierna estetika, postkolonializmus, postmoderný feminizmus, etická kritika a pod. Ide o kontextové smery, pretože ku klasickej trojčlenke autor – text – čitateľ, pribudol kontext, ktorý je však kľúčovým komponentom pri vysvetľovaní existujúcich relácií.

Myšlienky o antropologickej postmoderne rozvíja Németh v kooperácii s postkoloniálnymi teóriami (Edward W. Said, Homi K. Bhabha), ktoré apelujú na kritické čítanie koloniálnej tvorby, so zreteľom na sociálnu verzus subjektívnu funkciu moci a túžby. Popierajú existenciu autonómneho, čistého textu, pretože ten sa vždy rodí u autora s konkrétnou identitou a s konkrétnymi záujmami/cieľmi a ich prijímateľom je tiež osoba s konkrétnou identitou a konkrétnymi záujmami. Ináč povedané, text sa okamžite zapája do „sveta“, jeho existencia je podmienená kontextom.

Autor podčiarkuje fakt, že kým kultúrna antropológia upriamuje pozornosť na kultúrne spoločenstvá a na ich etnické, politické, historické, rodové, spoločenské a kultúrne rozdiely, ako aj ich mocenské vzťahy v literárnych textoch, etická kritika umiestňuje texty do okruhu inakosti, pochopenia tejto inakosti, hľadania kultúrnych noriem, morálnych zákonov, prípadov a pod.

Tretia vlna postmodernity teda zasahuje do života, do skutočnosti/sveta, zo strategického hľadiska má politický charakter, stavia sa zoči-voči problémom identity, pozostáva z autobiografických prvkov, háji antropologické záujmy (napr. Tandori Dezső –

autobiografická poézia, Oravecz Imre – ľúbostná poézia, Petri György – politické verše, v próze tiež autobiografické výpovede, svedectvá, vykresľovanie subjektu a identity cez dlho zanedbávané závažné spoločenské otázky, napr. Eszterházy P. Kukorelly Endre; výpovede, svedectvá a denníkové zápisky – Závada Pál, Dragomán György, Oravec Imre ai., spoločenské drámy – Térey János).

V ďalších podkapitolách sa autor venuje menám a maskám autorov (a ich funkcií v postmodernej literatúre), úlohe nonsensu i postmoderným prekladateľským postupom uplatňovaným pri prekladoch umeleckej literatúry. V osobitných častiach Németh pojednáva aj o semiotike cestovania, o stratégiách postmodernej poézie s tematikou smrti (všetko v priereze troch postmoderných „období“), vymedzuje tiež existenciu nového kánonu: tzv. ženskej literatúry (vývinovo včlenenej do 3. fázy postmodernity). V záverečnej kapitole reflektuje na aktuálne dianie v oblasti tvorby umeleckých diel, ktoré sa prudko šíria cez rôzne médiá a potláčajú tak danosti viažuce sa na printové podoby literárnych komunikátov a inštitucionalizované „usmerňovanie“ umeleckej komunikácie smerom k verejnosti. Neobmedzený virtuálny svet podporuje anonymitu a sebaaprezentáciu prostredníctvom zvolených masiek.

Na tomto mieste by sme s recenziou na sviežu, čitateľsky pútavú a zároveň miestami provokatívnu monografiu Zoltána Németha, z ktorej pomedzi riadky zreteľne presakuje autorov suverénny prehľad a nadhľad o opisovanej literárnovednej oblasti mohli pokojne ukončiť. Monografia písaná v maďarskom jazyku však obsahuje aj časť o vyššie spomenutých **postmoderných prekladateľských postupoch**, ktoré majú všeobecnejšiu platnosť (nevzťahujú sa iba na autorom argumentačne podloženú maďarskú tvorbu) a ktoré pravdepodobne zaujmú aj slovenskú translatologickú obec. Vyberáme preto niekoľko oporných myšlienok.

Východiskom autorových úvah sa stala skutočnosť, že v posledných desaťročiach sa rýchlo kanonizovali texty, ktoré stoja na hranici svojho a cudzieho, nášho a iného, pôvodného a „prepisu“. Oproti klasickým prekladom, prepisom a vnútorným prekladom sa postmoderná tvorba zásadne líši jednou výraznou charakteristikou, reprezentuje sa ako vedomá hra identity a túto hru na platforme literárnosti predstavuje ako textovú hru. Samozrejme nejde iba o textovú stratégiu, ale o všeobecnú umeleckú prax. Toto umenie sa ocitá niekde medzi normou a vybočením z nej, medzi vlastným a cudzím, autentickosťou a simuláciou (porov.: s. 84-85). Németh následne poukazuje na fakt, že postmoderná tvorba textu sa pod vplyvom stratégie simulácie mieša s estetikou hybridity, uvoľňujúc tak hranice medzi vlastným a cudzím.

Ako sa však s jednotlivými riešeniami vysporadúvajú autori? Németh uvažuje o troch spôsoboch riešenia (ktoré odhaľuje na základe interpretácií vybraných poetických útvarov). Pomáha si (aj v slovenskej) terminológii zakoreneným pojmom intertextuality/intertextovosti. V skutočnosti však rieši etickú otázku „hraníc“ prekladu a adaptácie. Pokiaľ siahla hranica prekladu a kde sa už začína vlastná tvorba? „Pokiaľ až siahla etické univerzum umeleckého prekladateľa?“ (pýta sa Csehy Zoli, s. 88) Niektorí uvádzajú preložil, iní prebásnil, či voľný preklad atď. Németh navrhuje rozoznávať tri prístupy:

1. tí, čo napíšu iba svoje meno (hoci ide o preklad, autora originálu zaprú), čím sa otriasa „pôvodina“. Napr. Csehy Zoltán: Catullus alebo Molière: Tartuffe, napísal: Parti Nagy Lajos.
2. z pôvodného textu vznikne neprekladový cieľový text, pričom sa uvedie aj meno autora pôvodného textu, napr. od Parti Nagy Lajosa Tremly: *Sógornők*. Pričom nový text z filologického hľadiska nemá s pôvodným nič spoločné.
3. hra medzi „pôvodným textom“ a „originálom“, hravosť, ktorá je demonštrovaná tým, že raz sa text vydáva za dielo prekladateľa, inokedy sa pod veršami uvádza pôvodný autor (napr. tie isté verše/strofy sú v zbierke z roku 1998 podpísané Csehy Z., v zbierke z r. 2000 sú vydané pod menom Catulla).

Parti Nagy L. na vykreslenie zložitej situácie zaviedol duchaplné sloveso *megynelvezés*, v ktorom sa snúbi odborná terminológia s erotickou konotáciou (na úkony vykonávané jazykom). Neutrálne povedané ide o prebásnenie, upravenie, príp. korektúru. Týka sa teda textov, ktoré sú už preložené a treba ich ešte jazykovo „dotiahnuť, doladiť“ a snáď sa nám podarí podobný lingvistický „kúsok“ ak povieme - *spojazyčniť*.

Németh vychádza a ústi do myšlienky, že nemožno napísať nič, čo by tu už raz nebolo. Avšak neprepadá pesimizmu, etickú i právnu otázku „parazitovania“ na iných textoch chápe ako výzvu do boja postmoderných interpretácií.

Anita Hut'ková

JAZYKOVÁ POLITIKA VO FRANKOFÓNNYCH KRAJINÁCH

Recenzovaná publikácia: HOLEŠ, J. – KADLEC, J.: *Jazyková politika frankofonných zemí*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012, 326 s. ISBN 978-80-244-3257-1

Najväčšou frankofónnou krajinou už nie je Francúzsko, ale Kongo a počet ľudí hovoriacich po francúzsky mimo Francúzska prekračuje počet obyvateľov Francúzska. Aj toto sú skutočnosti, ktoré dokazujú potrebu a v neposlednom rade aj zaujímavosť štúdia frankofónnych krajín. Cieľom publikácie autorského tandemu Jan Holeš – Jaromír Kadlec, pôsobiacich na Univerzite Palackého v Olomouci, je poskytnúť čitateľovi súhrnný pohľad na postavenie francúzštiny vo frankofónnych krajinách, pretože status francúzskeho jazyka vo svete je v dôsledku vplyvu historických a politických faktorov veľmi rôznorodý.

Zásadná otázka, ktorú autori museli vyriešiť na začiatku práce, bola výber krajín, o ktorých píšú. Stanoviť výberové kritérium nebolo jednoduché, pretože v niektorých tradične frankofónnych krajinách francúzština nie je úradným jazykom (Maroko, Tunisko), medzi členské štáty Medzinárodnej organizácie Frankofónie patria aj nefrankofónne krajiny (Bulharsko, Rumunsko) a naopak, niektoré frankofónne nie (Alžírsko), počet ľudí, ktorí ovládajú francúzštinu je v mnohých krajinách neznámy. Nakoniec sa rozhodli pre 32 krajín.

Tematicky je práca rozdelená do štyroch oddielov, ktoré mapujú situáciu v Európe, Amerike a Afrike, posledný hovorí o krajinách ležiacich v Indickom a Tichom oceáne. Každý oddiel sa člení na kapitoly, v ktorých autori spracovávajú jednotlivé krajiny s ohľadom na jazykovú situáciu. Štruktúra každej kapitoly je totožná, čo umožňuje efektívnu prácu s knihou. Pre správne pochopenie všetkých obsiahnutých faktografických údajov autori pri každej krajine uvádzajú základné zemepisné a demografické údaje (počet obyvateľov, poloha, politické usporiadanie, hlavné mesto, etnické zloženie a pod.). Nasleduje podkapitola s výpočtom najdôležitejších historických udalostí, ktoré sú nutné k správne pochopeniu jazykovej situácie v tej-ktorej krajine. Posledná, najdôležitejšia podkapitola, je súhrnom poznatkov o jazykovej situácii na príslušnom území – regulácia používania jazykov, jazykové zákony, jazykové pomery v štátnej správe, školstve, súdnictve, médiách, verejnom živote apod. V závere každej kapitoly má čitateľ k dispozícii bibliografický a sitografický prehľad, ktorý môže byť užitočný pri vyhľadávaní doplňujúcich informácií.

Táto monografická publikácia sociolingvistického charakteru je výsledkom mnohoročnej snahy autorov o poznanie danej problematiky. Kniha je veľmi podrobná a autori

sa v nej opierajú o veľké množstvo bibliografických údajov. Veľmi vítané je aj doplnenie textov o sprievodný obrázkový materiál, ktorý približuje sociokultúrny ráz krajín.

Martin Pleško

FRANCÚZŠTINA NA AFRICKOM KONTINENTE

Recenzovaná publikácia: KADLEC, J.: *Francouzština v Africe*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012, 501 s. ISBN 978-80-244-3007-2

Recenzovaná publikácia nadväzuje na knihy *Francouzština v Kanadě* (Kadlec, 2005), *Francouzština v Evropě* (Holeš – Kadlec, 2005) a *Francouzština na americkém kontinentu* (Kadlec – Holeš, 2006). Impulzom pre jej vytvorenie bolo vyplnenie medzery v českých a slovenských podmienkach, pretože doteraz nejstvovala kniha rovnakého alebo príbuzného zamerania. Danou problematikou sa zaoberali najmä zahraniční bádatelia, ale ich výstupy sa väčšinou obmedzujú na jedno frankofónne územie a/alebo na konkrétne aspekty používania francúzštiny na tomto teritóriu, napr. v školstve, médiách, štátnej správe a pod. Pridanou hodnotou knihy Jaromíra Kadleca sú podkapitoly, v ktorých autor demonštruje zvláštnosti francúzskeho jazyka v danom štáte a jeho dielo tak má nielen sociolingvistický, ale aj lingvistický charakter.

Kniha je rozdelená do 24 kapitol. Úvodná kapitola definuje frankofóniu a podáva základné informácie o situácii francúzštiny v Afrike. Nasledujúcich 22 kapitol sa sústreďuje na jazykovú situáciu a na zvláštnosti francúzštiny vo vybraných krajinách. Knihu možno rozdeliť do troch logických celkov, v ktorých jednotlivé kapitoly mapujú severozápadnú Afriku a bývalé francúzske a belgické kolónie.

Všetky kapitoly majú rovnakú štruktúru – 5 podkapitol – (1) v prvej sú k dispozícii informácie o zemepisnej situácii, (2) nasledujú údaje o obyvateľstve, (3) ďalej historický prehľad, ktorý je dôležitý pre správne pochopenie jazykového vývoja v krajine, (4) v predposlednej kapitole autor píše o jazykovej situácii a (5) posledná podkapitola analyzuje zvláštnosti miestnej francúzštiny, ilustrované vhodnými príkladmi. Analýza špecifik miestnej francúzštiny sa neobmedzuje iba na sémantické a lexikálne posuny, ale autor uvádza aj fonetické, morfológické a syntaktické diferencie.

V závere autor zovšeobecňuje dosiahnuté výsledky a zistenia a zamýšľa sa nad ďalším možným vývojom francúzštiny na africkom kontinente.

Vďaka svojmu zameraniu a spracovaniu je kniha prínosom pre ďalšiu prácu odborníkov na francúzsku lingvistiku, resp. sociolingvistiku, ale aj pre študentov francúzštiny.

Práca je vhodným doplnkom na rozšírenie vedomostí z reálií, fonetiky, lexikológie, morfológie a syntaxe.

Systematické mapovanie postavenia a používania francúzštiny vo frankofónnom svete chce autor v budúcnosti doplniť o ďalšiu monografiu, v ktorej sa bude zameriavať na krajiny pri afrických brehoch a na územia, ležiace v Tichom oceáne.

Martin Pleško

FORMEN DES NIHILISMUS BEI HERMANN HESSE

Buchbesprechung von: SZABÓ, LÁSZLÓ, V. *Der Einfluss Friedrich Nietzsches auf Hermann Hesse. Formen des Nihilismus und seiner Überwindung bei Nietzsche und Hesse.* Veszprém: Universitätsverlag/ Wien: Praesens Verlag, 2007, 324 S, ISBN 978-963-9696-11-2; ISBN 978-3-7069-0443-8

Interpretatio necesse est – diesem Imperativ folgt die gesamte rezensierte Monographie des bekannten ungarischen Germanisten László V. Szabó (Szabó, 2007, S. 9). In seiner Einleitung erwähnt er nämlich die Skepsis Hermann Hesses, was den relativen Wert jeder Interpretation eines Literaturwerkes angeht.

Die deutschen Philosophen des 19. Jahrhunderts, Arthur Schopenhauer, aber vor allem Friedrich Nietzsche haben die deutsche Literatur der Jahrhundertwende geprägt. Der Einfluß Nietzsches, so des Menschen, als auch des Philosophen, hat markante Spuren im Schaffen des Nobelpreisträgers Hermann Hesse (1877–1962) hinterlassen.

Der Verfasser der vorgelegten Monographie, Dr. László V. Szabó, arbeitet am Germanistischen Institut der Philosophischen Fakultät der Universität Veszprém in Ungarn. Als Germanist befasst er sich seit langen Jahren mit den Werken Hermann Hesses und in diesem Zusammenhang mit den Nachbardisziplinen der Literaturwissenschaft, der Psychologie und der Philosophie. Das vorgelegte Buch stellt die überarbeitete Fassung seiner Dissertation dar, die 2005 am Germanistischen Institut der Eötvös-Loránd-Universität in Budapest mit dem Prädikat „summa cum laude“ verteidigt wurde.

Die Monographie basiert auf zwei Thesen: zum einen, dass die Philosophie Friedrich Nietzsches einen bedeutenden Einfluß auf Hesses Werk ausgeübt hat und zum anderen, dass sich das gesamte Schaffen dieses Dichters als eine Auseinandersetzung mit dem Nihilismus lesen lässt.

Selbständige Kapitel wurden der Problematik der Moral und Religion gewidmet, die einen Platz im Umfeld des Nihilismus haben. Sie wurden von Nietzsche in Zusammenhang

gebracht. Eine Interpretation von Hesses Werken wurde darauf hin in Betracht von Nietzsches Moralphilosophie unternommen. Hesses Frühwerk *Unterm Rad* kann als eine Form des Nihilismus dargestellt werden. Bei der Analyse des Romans *Demian* ist es dem Verfasser der Dissertation gelungen, eine Abgrenzung von der Psychologie Carl Gustav Jungs zu erzielen. Bis heute fungierte eine psychologische Interpretation als meist verbreitetes Deutungsschema dieses Werkes. *Demian* wurde sonst als eine Vorstellung Nietzsches „Jenseits von Gut und Böse“ dargestellt.

Im letzten Kapitel geht es vor allem um Überwindungen der Problematik des Nihilismus in Hesses Werk – z. B. interessante Analysen von *Hermann Lauscher*, *Gertrud* und *Roßhalde*. Zum Schluss wurde das Problem „Mythos von Dionysos“ einbezogen. Nietzsches Deutung dieses Mythos' könnten wir in der Idee der Einheit in Hesses Schaffen finden.

Wie in seinem Vorwort Prof. Dr. Földes angedeutet hat, könnte Szabós Arbeit nicht nur die internationale Nietzsche-, sondern auch die weltweite Hermann-Hesse-Forschung bereichern. Laut Földes wird die Nietzsche-Rezeption Hermann Hesses in der vorgelegten Monographie als ein signifikantes Kapitel in der Rezeption Nietzsches in der deutschsprachigen Literatur zwischen 1890 und 1950 behandelt.

Die lesenswerte Monographie von László V. Szabó hat ein hohes wissenschaftliches Niveau und hat bisher ausschließlich positive Resonanz gefunden. Es ist ein Werk, das nicht nur spannend für sich gelesen werden kann, sondern auch als Einführung in das Abenteuer interkulturellen Denkens. Es ist ein Werk, das jedem Hesse-Forscher wertvolle Kenntnisse zum Schaffen eines großen Humanisten, Hermann Hesse, liefert.

Mária Bieliková

KOMPARATÍVNE POHĽADY NA SLOVENSKÝ VS. TALIANSKY JAZYK

Recenzovaná publikácia: GYÖRGY, L.: *Slovesný dej a jeho vyjadrenie v slovenskom a talianskom jazyku – morfosyntaktické komparatívne aspekty*. Banská Bystrica: FHV UMB, 2013, 112 s. ISBN 978-80-557-0483-8.

Komparatívne orientovaná publikácia PhDr. Ladislava Györgya, PhD. *Slovesný dej a jeho vyjadrenie v slovenskom a talianskom jazyku – morfosyntaktické komparatívne aspekty* je vítaným odborným prírastkom v kontexte slovensko-talianskej filológie. Recenzované dielo

je výstupom projektu grantovej agentúry UMB, ktorého zrealizované výskumy okrem iného odrážajú aj prieniky medzi areálovou lingvistikou a typologickou klasifikáciou jazykov.

Vysokoškolská učebnica má deskriptívno-teoretický a prakticko-didaktický charakter; je sprevádzaná množstvom príkladov excerpovaných z domácej a zahraničnej odbornej literatúry, beletrie a žurnalistických textov. Práca opisuje, rieši, analyzuje a vysvetľuje (syntetickú interpretáciu pritom dopĺňa adekvátnym prekladom) vyjadrovanie rôznych entít času v rámci slovesného deja na pozadí dvoch gramaticky odlišných jazykov, ktorými sú: slovenčina ako predstaviteľ slovanskej jazykovej rodiny a taliančina ako predstaviteľ románskej (presnejšie italickej) vetvy. V centre pozornosti nestoja skúmané jazyky izolovane, keďže autor ponúka aj konfrontačno-komparatívny pohľad.

Publikácia je obsahovo štruktúrovaná do štyroch základných kapitol. Autor v rámci teoreticko-filozofickej roviny rieši problematiku slovesného deja (ten podľa neho úzko súvisí s chápaním času, ktorý sa prezentuje ako objektívny, resp. subjektívny fenomén) a vybraných slovesných kategórií (s dôrazom na tempus a modus verbi). Opisnú metódu (uplatňujúc metodické zásady pre tento typ práce) využíva pri prehľade systému časov a spôsobov v slovenčine a taliančine. Druhá až štvrtá časť sleduje vzájomné podobnosti a rozdielnosti pri vyjadrovaní slovesného deja (explicitné a implicitné vyjadrenie ukončeného a neukončeného deja minulého, resp. deja budúceho; súslednosť časov) v jazykoch z morfosyntaktického aspektu. V kontexte didaktického spracovania nadobúdajú všetky zložky (kapitoly) teoreticko-praktický ráz.

V závere učebnice sa systémový prierez slovesnými časmi a spôsobmi názorne uvádza aj v tabuľkách (zjednodušujúc tak orientáciu v problematike) a pozitívne možno hodnotiť aj register lingvistických termínov (odrážajúci javy skúmaného dynamického slovného druhu), resp. vecný register.

I keď autor v úvode svojej publikácie uvádza, že učebnica si nekladie za cieľ komplexne spracovať problémy, ktoré sú predmetom uvádzanej tematiky a pozornosť sa orientuje predovšetkým na kontrasty v oboch jazykoch, prezentovaný materiál poslúži ako veľmi užitočná pomôcka pri štúdiu slovenského a talianskeho jazyka na vysokých školách, resp. univerzitách. Vychádzajúc z metodologických princípov didaktiky je vhodná nielen pre študentov, učiteľov, lingvistov, translatológov, ale pre všetkých, ktorí sa zaujímajú o porovnávaciu lingvistiku.

Tünde Tušková

SPRÁVY A INFORMÁCIE

PREZENTÁCIA NOVEJ KNIHY O BANSKOBYSSTRICKEJ TRANSLATOLÓGII

Dňa 16. apríla 2013 sa na Fakulte humanitných vied (FHV) UMB uskutočnila prezentácia novej publikácie *Banskobystrická translatológia. História – osobnosti – bibliografia (2007 – 2012)*, ktorej autormi sú dekan FHV UMB a šéfredaktor vedeckého časopisu NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE **doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD.** a vedúci oddelenia prekladateľstva a tlmočníctva KSJL FHV UMB a zároveň zástupca šéfredaktora časopisu NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE **PhDr. Ivan Šuša, Ph.D.** Akciu moderovala slovakistka a translatologička **PhDr. Anita Hut'ková, PhD.** Na tomto vydarenom podujatí, ktoré organizovala Katedra slovenského jazyka a literatúry a Katedra anglistiky a amerikanistiky FHV UMB, sa zúčastnilo mnoho študentov, ktorí sa pripravujú na budúce povolanie prekladateľa a tlmočníka, ale aj kolegovia z „jazykárskech“ katedrií, ktorých zaujíma téma prekladateľstva a tlmočníctva na UMB. Za autorskú dvojicu vystúpil Dr. Ivan Šuša, ktorý zhrnul dôvody, prečo publikácia vznikla, zaspomínal si na počiatky a rozvoj translatológie na UMB, porovnal výskum a štúdium prekladateľstva u nás a v zahraničí a odpovedal na konkrétne otázky kolegov a študentov FHV UMB.

Publikácia najprv mapuje vývin translatológie na UMB v Banskej Bystrici, no jej relevantnou časťou je bibliografia translatologických prác z rokov 1997 – 2011. Kniha je rozdelená do dvoch blokov: prvý blok ponúka bibliografické záznamy autorov (vysokoškolských pedagógov) Filologickej fakulty a Fakulty humanitných vied UMB; druhý blok ponúka v chronologickej nadväznosti bibliografické záznamy nosných periodík, v ktorých uverejňovali aj kolegovia z iných pracovísk podobného zamerania. Ide vôbec o prvú publikáciu zaznamenávajúcu bibliografické odkazy na práce translatológov z UMB, ktoré sa venujú teórii, dejinám a didaktike prekladu a tlmočenia.

Eva Čulenová

PREKLADATEĽSKÉ SOIRÉE 4

Dňa 9. apríla 2013 sa v spoločenskej sále Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici konalo v poradí už štvrté *Prekladateľské soirée*. Aj tentoraz sa podujatia chopila Katedra anglistiky a amerikanistiky FHV UMB v spolupráci so Štátnou vedeckou knižnicou v Banskej Bystrici a Veľvyslanectvom USA na Slovensku. Naším ďalším hosťom bola prekladateľka a novinárka Marína Gáľisová, ktorá má na svojom prekladateľskom konte už vyše sedemdesiat kníh.

Marína Gáľisová začala populárne ladenou miniprednáškou o upírskych tematike v dejinách svetovej, no najmä britskej literatúry. Zamerala sa na postavenie žien v spomínanom žánri a poukázala na vývoj, ktorý je od čias Stokerovho *Draculu* až po Smithovej *Upírske denníky* markantný. Od *Upírskych denníkov* sme sa dopracovali aj k iným

témam, ako sú spolupráca prekladateľa s redaktorom a podobne. V hľadisku sedeli najmä naši študenti a absolventi, ktorých tematika zaujala a na záver pani prekladateľke kládli rozličné otázky, vďaka ktorým sme nahliadli do prekladateľskej dielne manželov Gálisovcov (apropó, Vladislava Gálica, držiteľa ceny Jána Hollého, sme v rámci Soarée privítali na jeseň 2012). Dramaturgiu a moderovanie Soirée mala pod palcom PhDr. Katarína Feťková, PhD., ktorú dopĺňal jej už tradičný spolumoderátor a kolega PhDr. Martin Djovčoš, PhD. Ten prekladateľke kládol otázky teoretického, no najmä praxeologického charakteru. O kultúrnu vložku sa postarala študentka prvého ročníka Fakulty humanitných vied (v kombinácii anglický jazyk – hudobná výchova) flautistka Gabriela Hajnovičová, ktorá Soirée spríjemnila melancholickými tónmi.

Prekladateľské soirée má vďaka všetkým zainteresovaným už svoju tradíciu a my dúfame, že podobné stretnutia sa podarí zorganizovať aj v akademickom roku 2013/2014. Usporiadatelia sa zaručujú za to, že aj ďalší plánovaný hosť bude pre účastníkov atraktívny, no jeho meno zatiaľ udržiavajú v tajnosti.

Martin Kubuš

ÚSPECH BANSKOBYSTRICKÝCH ŠTUDENTOV TRANSLATOLÓGIE NA PREKLADATELSKEJ UNIVERZIÁDE

Dňa 16. mája 2013 nás naši študenti, menovite **Marianna Bachledová, Beáta Takáčová, Lucia Lichá, Beáta Potančoková, Jana Tabačková, Stanislava Dengová, Ivan Švajlen a Peter Žila**, opäť potešili – umiestnili sa na popredných miestach vo všetkých sekciách celoslovenskej študentskej *Prekladateľskej univerziády*. Katedra anglistiky a amerikanistiky FHV UMB tým nadviazala na vlnajšie úspechy, keď sme sa tešili z takmer rovnakého triumfu. Veď univerziáda má na Univerzite Komenského v Bratislave už bohatú tradíciu a nás všetkých môže len tešiť, že vďaka vytrvalej podpore zo strany *Literárneho fondu* majú študenti každý rok možnosť zmerať si interpretačné zručnosti, osobnú poetiku a štylistické majstrovstvo – teda schopnosti, bez ktorých sa nijaký preklad nezaobíde. Lucia Lichá z prvého ročníka externého magisterského štúdia nás reprezentovala prekladom populárno-náučného článku z oblasti astronómie od Keitha Coopera s názvom **Posledné tango vo vesmíre (White dwarfs mean double trouble for supernovae)** a vyslúžila si prvú cenu *Slovenskej spoločnosti prekladateľov odbornej literatúry* v kategórii odborného

prekladu. Cenu *Literárneho fondu* v sekcii odborného prekladu (prvé miesto) si odniesol Ivan Švajlen, takisto študent prvého ročníka externého magisterského štúdia, ktorý otitulkoval dokumentárny film **Rakovina je len obyčajný biznis** (**Cancer is serious business**). Marianna Bachledová, študentka prvého ročníka magisterského štúdia, obsadila prvé miesto v kategórii umeleckého prekladu pod záštitou *Slovenskej spoločnosti prekladateľov umeleckej literatúry* s poviedkou Viktora Pelevina **Akiko**. Tento rok študenti uspeli aj na poli poézie – Beata Takáčová preložila báseň Williama Blaka **Proroctvá nevinnosti** (**Auguries of Innocence**) a vyslúžila si prvú cenu Literárneho fondu v sekcii umeleckého prekladu. Náš študent Peter Žila – vlaňajší víťaz – tentoraz obsadil druhé miesto, a to s dielom **Vkolak** z pera Borisa Viana.

Naši študenti si teda odniesli štyri prvé miesta a jedno druhé. Ostatným menovaným finalistkám gratulujeme, veríme, že aj ony si z prekladateľskej diskusie a obhajoby niečo odniesli a dúfame, že zabodujú nabudúce. Naši zverenci sa na Univerziade veľmi slušne umiestňujú viac-menej pravidelne a tak nám neostáva nič iné, len ich v úsilí podporovať a držať im palce.

Martin Kubuš

SLÁVNOSTNÉ OTVORENIE KNIŽNICE VLADIMÍRA OLERÍNYHO

Dňa 3. mája 2013 sa na pôde Fakulty humanitných vied UMB konalo slávnostné otvorenie *Knižnice Vladimíra Olerínyho* za osobnej účasti významného hispanistu, prekladateľa, literárneho vedca a bývalého diplomata **prof. Vladimíra Olerínyho**. Na slávnostnom otvorení sa zúčastnil prodekan FHV UMB pre medzinárodné vzťahy **prof. PaedDr. Pavol Bartík, PhD.**, vedúca Katedry romanistiky **Mgr. Monika Zázrivcová, PhD.**, vedúca oddelenia akvizície Univerzitnej knižnice UMB **Mgr. Mária Krobotová**, vedúca oddelenia prekladateľstva a tlmočníctva pri KRO **Mgr. Eva Reichwalderová, PhD.**, kolegovia a študenti z odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo.

Slávnostné otvorenie bolo spojené s podnetnou besedou, kde profesor Oleríny spomínal na detstvo prežité v Argentíne, prekladateľské začiatky, osobné stretnutia s Gabrielom Garcíom Marquézom, José Luisom Borgesom či Evou Perónovou, na roky strávené na Univerzite Komenského a v Slovenskej akadémii vied, na ťažké a zároveň krásne obdobia strávené nad prekladmi viac ako 140 kníh. Študentom priblížil náročnú prácu prekladateľa „na plný úväzok“ a v duchu biblického výroku „silu nachádzam vo svojich slabostiach...“ zo

slávneho Cervantesovho románu *Dómyselný rytier Don Quijote de la Mancha*, ich motivoval k tomu, aby na sebe neustále pracovali, vzdelávali sa a nestrácali nádej.

Profesor Vladimír Oleríny, 91-ročný rodák z Banskej Bystrice, laureát troch Cien Jána Hollého, držiteľ španielskej Striebornej medaily za zásluhy v krásnych umeniach a Kríža Občianskeho rádu Alfonsa X. „Múdrego“ udeleného španielskym kráľom Juanom Carlosom I., sa rozhodol venovať svoju súkromnú zbierku kníh Katedre romanistiky FHV UMB pre potreby študentov a vyučujúcich. Dar profesora Olerínyho predstavuje viac ako 1000 knižných titulov, predovšetkým španielskych a latinskoamerických autorov, špecializovaných časopisov a učebníc.

Eva Reichwalderová

BESZTERCEBÁNYÁRA LÁTOGATOTT AZ IRODALMI SZEMLE ÚJ SZERKESZTŐGÁRDÁJA

Az Irodalmi Szemle jelentősége kétségtelen a szlovákiai magyar irodalomban. Gyökerei 1958-ba nyúlnak vissza, ebben az időszakban ez az első olyan irodalmi lap, amely magyar szépirodalmat közölt. A lapot a konzervatív jelzővel szokás meghatározni, a 2013-as év azonban mérföldkönek ígérkezik a lap életében, ugyanis egy fiatal generáció vette kezébe a szerkesztést, Szalay Zoltán főszerkesztő és Száz Pál szerkesztő személyében.

2013. január 15-én a besztecebányai Bél Mátyás Egyetem Humán Tudományok Karának Magyar Tanszéke látta vendégül a két szerkesztőt, ahol Németh Zoltán, ill. az egyetem hallgatói arról kérdezték őket, hogy milyen új koncepciók alapján kívánják felélénkíteni, színesebbé tenni és új lendülettel ellátni az Irodalmi Szemlét. Szalay Zoltán az új szerkesztői koncepció lényegét három hívószó segítségével határozta meg. Elsőként a „kritikai éberség”-re hívja fel a figyelmet, amely alatt azt érti, hogy fontos odafigyelni a kortárs alkotói folyamatokra, mivel a helyi művészeti és irodalmi kezdeményezések nem találnak megfelelő visszhangra, nem tud érvényesülni a kritika. Ezt a tényt megoldandó problémaként fogja fel.

Második hívószóként az „elegáns provokáció”-t teszi meg, amellyel egyfajta elevenséget, dinamizmust kíván vinni a lap életébe, nyitottá kívánja tenni a lapot bármilyen provokáció, vita vagy mozgás gerjesztése számára. Harmadikként pedig a „produktív válságkezelés” fogalmát hívja segítségül, ez azt jelenti, hogy a lapszerkesztést és a szellemiséget válságkezelésként értékeli. Száz Pál inspiratívnak tartja a szerkesztői feladatot, ugyanis ahhoz, hogy egy szám vagy akár egy tematikus blokk összeálljon, koncepció kidolgozása szükséges, valamint struktúrákban kell gondolkodni.

A lap egyaránt közli magyarországi, illetve szlovákiai magyar szerzők írásait. A szerkesztők fontosnak tartják a regionalitás és a multikulturalizmus kérdéseit, amely a közeg miatt eleve elkerülhetetlen. Az első szám A multikulti és kisebbségi kontextusok címet viselve éppen ezt a problematikát járja körül. Koncepciójuk alapján a szerkesztő nem foglal állást, az olvasó kialakíthatja saját nézőpontját a szövegek alapján, amelyek a kisebbség és a multikulti határait kutatják. Tehát a szövegek adjanak ki egy egészt, amely széttartásában is termékeny lehet.

A szerkesztők célja, hogy a fiatalabb generációt is bevonják az érdeklődésbe. Egy nyitottabb lapot szeretnének működtetni, amely érdeklődését más művészeti irányzatok, akár a színházkritika felé is kitágítaná. A népszerűsítés érdekében rendszeres lapszámbemutatókat

szerveznek a Pozsonyi Magyar Intézetben, valamint a lap nagyobb területre való kiterjesztésén, hozzáférhetőségén is dolgoznak. Arra a kérdésre, hogy az új, fiatalos koncepcióba belefér-e az idősebb generáció műveinek publikálása, azt a választ adták, hogy mint eddig is, ezután is esztétikai szempontok és értékek alapján fogják kiválasztani a megjelenésre kerülő szövegeket. Nem kívánnak elmenni olyan mértékű újításokig, amely az Irodalmi Szemle eddigi arculatának megváltozását vonná maga után. Nem borítják fel a hagyományokat, inkább a szolidabb átmenet hívei, amely nem nélkülözi a progresszivitást.

Kíváncsian várjuk, hogyan változik tovább a Szemle, amelyet ezután korántsem lehet a konzervatív jelzővel illetni.

Őszi Brigita

MINDENNEK AZ ŐSFORRÁSA A MESE... (BESZTERCEBÁNYAI BESZÉLGETÉS N. TÓTH ANIKÓVAL)

A Szépírók Társaságával közös rendezvénysorozat keretén belül 2013. február 12-én egy rendhagyó irodalmi beszélgetésen a besztercebányai Bél Mátyás Egyetemen Németh Zoltán, az egyetem tanára kérdezte N. Tóth Anikó írónőt, irodalomtörténészt, a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem tanárát pályakezdekről, írásról, irodalomról.

N. Tóth Anikó 1967. június 5-én született. Nagyölveden nőtt fel. Az irodalom egészen kicsi kora óta jelen van az életében. Elmondása szerint az ő esetében mindennek az ősforrása a mese. Édesapja esténként fejből mesélt neki elalvás előtt. A mesék megszületéséhez nagyban hozzájárult a kis Anikó is, aki mindig megszabta a szereplők számát, a helyszínt, egyéb mesebeli elemeket. Nyolc-kilencéves korában megírta első önálló meséjét. Középkorok évei alatt pedig megszületett az első meseregénye. A valódi pályafutás azonban egy fodrászüzletben indult, ahol édesanyja a *Nő* című folyóiratban felfedezett egy írói pályázatot. Anikó három művel nevezett, majd meg is nyerte azt. Innen egyenes út vezetett az irodalmi körökbe. A pozsonyi díjátadón ismerkedett meg Grendel Lajossal és Tóth Lászlóval. Tagja lett az 1983-ban megalapított Iródia-nemzedéknek, ahol a fiatal írók negyedévente összejöttek, hogy megismerjék, bírálják egymás írásait, tanuljanak, fejlődjenek. Kiadtak egy folyóiratot is, Iródia néven, amelyet a politikai viszonyok miatt csak módszertani segédanyagként lehetett nevezni. 1986-ban az Iródia találkozóját beszüntették, azzal az indokkal, hogy államellenes tevékenységet folytat. Többek között ennek hatására döntött úgy az akkor tizenéves írónő, hogy tanulmányait Budapesten folytatja. Pest akkoriban kulturális sokknak számított az egyszerű szlovákiai magyar ember lányának. Rengeteg lehetőség, színház, mozi, kiállítás, minden, amit csak a kultúrát magában szippantani vágyó ember kívánhat. Ám ez a terep sem bizonyult „otthonnak”, így N. Tóth Anikó a 90-es évek elején hazatért, hogy itthon folytassa tevékenységét. Akkorra Szlovákia is szabadabb lett. Fórumok, folyóiratok működtek, ahol iródiások ültek, így a lehetőségek adottak voltak.

Első meséskönyve *Tamarindusz* címmel jelent meg. Érdekes, játékos, gyermekbarát megnevezés, amely igazából egy növény nevét rejti magában. Az írónő elárulta, hogy közel állnak hozzá a virágok, így a jól csengő neveiket előszeretettel használja címadónak. Megteremtette a meskete műfaját, amelynek stílusa a líra és az epika határát súrolja. Rövid, maximum egy oldalas történeteket jelent.

A legújabb, már második kiadásban megjelent könyve, a *Fényszilánkok* című regény egy családregegy, amely akár az ő családjáról is szólhatna. Tartalmaz egy kis nyomozás, így néhányan a krimiként olvassák, de a „gyerektematika” is megjelenik benne. Az írónő állítása szerint ennek az az oka, hogy nem tudja visszafojtani magában a gyerekhangot. Édesapja a 60-as évektől kezdve amatőr fotósként is tevékenykedett. Néhány fényképe megjelenik a könyvben.

Arra a kérdésre, hogy figyeli-e az aktuális irodalmi trendeket, nagyon egyszerűen és frappánsan válaszolt: „A trendeket figyelni kell, követni nem muszáj.”

Végh Barbara

JUBILANT PROFESOR IMRICH SEDLÁK

Dňa 21. januára 2013 sa dožil významného životného jubilea – osemdesiatky – popredný literárny vedec, slovakista, vysokoškolský pedagóg, muzeológ, nosná osobnosť Matice slovenskej – **prof. PhDr. Imrich Sedlák, CSc** (foto druhý sprava). Od roku 1998 až po rok 2006 pôsobil na Filologickej fakulte (ako vedúci Katedry slovakistiky a prodekan) a na Fakulte humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Bol členom Vedeckej rady FiF a UMB.

Vo svojom literárnohistorickom bádání venuje osobitnú pozornosť najmä výskumu národno-politických a kultúrno-spoločenských súvislostí v období literárneho romantizmu. Je autorom viacerých monografií (*Z literárneho života východného Slovenska*, 1960, *Strieborný vek* 1970, ktorá prezentuje historické a literárno-kultúrne aktivity na východnom Slovensku, 2. vydanie pod názvom *V letokruhoch národa*, 1997, nadväzujúca monografia *V čierťažiach búrok*, 2001, zameraná na obdobie rokov 1848-1918, *Svitanie na východe*, 2008, *Pavol Horov-ponorný básnik*, 1990 a i.) Je tiež zostavovateľom a redaktorom viacerých zborníkov, napr. *Nové obzory* (1959 – 1972), *Literárno-múzejný letopis* (1980 – 1999), *Preklad a tlmočenie* (1998-2007) a iné, spoluautorom a vedúcim autorského kolektívu viacerých diel, za všetky spomeňme najnovšie *Dejiny slovenskej literatúry I a II*. Na Filologickej fakulte UMB sa spolupodieľal na organizovaní medzinárodných vedeckých konferencií, najmä *Preklad a tlmočenie a Analytické sondy do textu*. V roku 2011 napísal dielo *Päťdesiat rokov v slovenskom národnom živote*, v ktorom zhodnotil svoju doterajšiu národnú, literárno-vednú a pedagogickú činnosť.

Pre mnohých z nás, autora týchto riadkov nevynímajúc, je profesor Sedlák nielen kolegom, bývalým vedúcim katedry a odborníkom na poli literatúry a histórie, ale aj ľudskou osobnosťou a človekom s nepokriveným charakterom a vzorom.

Pán profesor, želáme Vám veľa pevného zdravia a tvorivých síl do ďalšej vedeckej práce!

Ivan Šuša

NOVÚ FILOLOGICKÚ REVUE

vydáva

Fakulta humanitných vied

Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Časopis vychádza 2x ročne.

Príspevky do 1. čísla upravené podľa pokynov posielajte **do 15. septembra 2013** na adresu:nova.filologicka.revue@gmail.com**Neupravené príspevky nebudú uverejnené!**

Za jazykovú správnosť príspevkov zodpovedajú autori.

NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE

Pokyny pre autorov

Jazyk	Príspevky môžu byť napísané v jazyku, ktorý sa vyučuje na FHV (slovenský, anglický, nemecký, ruský, francúzsky, španielsky, taliansky, maďarský, poľský)
Formát súboru	Microsoft Word 2007 -.DOCX
Špeciálne symboly a znaky, ktoré nie sú obsiahnuté v unicode znakovnej sade, zahrnúť ako obrázky. V prípade väčšieho počtu symbolov vložte celú tabuľku ako jeden obrázok.	
Na začiatku príspevku označiť sekciu: literárnovedná; lingvistická; translatologická; kulturologická; recenzie; informácie o konferenciách, seminároch a kolokviách; kronika	
Písmo	12, Times New Roman
Riadkovanie	1,5
Odseky	Na začiatku každého odseku alebo logického celku odsadenie 1,5 cm
Zarovnanie	Do bloku
Hlavička	NÁZOV PRÍSPEVKU (kapitálky, bold, veľkosť 14, centrovane, riadkovanie 1,5) Vynechať riadok (1,5) Meno autora (bold, veľkosť 12, zarovnanie vľavo, riadkovanie 1), Vynechať riadok (1) Inštitúcia - pracovisko, mesto (bold, veľkosť 12 zarovnanie vľavo, riadkovanie 1) e-mail vynechať riadok (1,5) text...

	<p>Príklad:</p> <p style="text-align: center;">O REFLEXII TEÓRIE PREKLADU ODBORNÝCH TEXTOV NA SLOVENSKU</p> <p>Vladimír Biloveský</p> <p>Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica, vladimir.bilovesky@umb.sk</p>
Text príspevku Rozsah (max. 15 strán)	Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1,5; zarovnané okraje Text členiť na odseky, kapitoly, resp. podkapitoly
Formát strany	Normalizovaná strana (30 riadkov, 60 znakov)
Poznámky za príspevok	Poznámky v texte označujte (1), (2)... Umiestňujte ich na koniec textu pred zoznam literatúry. Nepoužívať poznámky pod čiarou!
Literatúra: Zoznam literatúry uvádzať v abecednom poriadku, prosíme nečíslovať	za textom vynechať riadok(1,5) Literatúra (Times New Roman, bold, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje) Vynechať riadok (1) Knižná: VILIKOVSKÝ, J.: <i>Preklad ako tvorba</i> . Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1984, 240 s. Časopisecká: VILIKOVSKÝ, J.: <i>Preklad jazykovej špecifiky</i> . In: Revue svetovej literatúry, 16,1980, č. 6, s.170-176. Štúdiá v zborníku: VILIKOVSKÝ, J.: <i>Slovenské preklady Poeovho havrana</i> . In: Preklad a tlmočenie 3. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie v dňoch 20. a 21. júna 2001 v Banskej Bystrici. Banská Bystrica : Filologická fakulta UMB, 2001, s. 12-40. (Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje)
Resumé: 1/ v jednom zo svetových jazykov, ak je príspevok v slovenčine; 2/ v slovenčine, ak je príspevok v cudzom jazyku	Za literatúrou, vynechať riadok (1,5) Resumé (Times New Roman, bold, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje) Vynechať riadok (1) Text resumé (Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje) Prosíme uviesť názov príspevku v jazyku resumé.